

EUROPA TEKINTETE

Jelenvaló

Természeti, Míveleti, és Kormányi
Állapotjában.

Szerkértette

DÓCZY JÓSEF,

Cziszterczi Rendű Szerzetes Pap;

Austriában a' ligetes Völgyi Sz. Kereszt', Honnában Sz. Gotthárd'
Monostorának tagja.

Az egész Munkához Európa földképe járúl
Magyar nyelven.

VI. K ö t e t.

Német Ország. (Germánia) átaljában. A' Kissebb
Szövetséges Fejedelemségek Különösen. Baváriával.

B é t s b e n,

Nyomtatott Nemes Haykul Antal betűivel.

1 8 3 0.

N é m e t O r s z á g.

I. S z a k a s z.

I. O s z t á l y.

Német Ország átaljában.

Kormányi alkotmánya.

Német Ország ez előtt Királyság volt, régi Deák Germania neve alatt, hívatott Római Imperiumnak is, de ez csak olyas cím volt, mellyel az választhatatlanul egybe kaptoltatott. A' magán-uralkodó tehát Római Tsászár, és Király volt Germaniában. Ez egy igen szűk határu választás alá vetett Uradalom vala; és még 1805-ben száznál több tartományokból állott, mellyek nagyobb részint magán uradalmak, és még csak kevés számban, köz kormányi-országok voltak; a' kik egyszersmind a' nagy Ország' (Imperium) kormányzásában részt vettek, és az Orzágnak, annak fő kormányozója mellett, engedelmeskedtek, egyébként pedig, ki vévén a' nagy ország öszveségét, magán uralkodók, és fő kormányozók voltak magok tartományiban.

A' Tsászár a' választó fejedelmektől, (Electores) kiknek közönségesen száma 7 volt, 3 Egyházi, u. m. a' Moguntziai, Treviri, és Koloniai Püspökök, 's hertzegek, és 4 világi; u. m. a' Tseh, Pfaltzi, *) Szász, és Brandenburgi; Választatott, az arany Bulla törvényei szerént, a' szavak többsége győzedelmével; és római, vagy is Német Királynak koronáztatott. A' miolta a' Tsászárt nem a' Pápa koronázla Rómában, mint Római Tsászárt, csak választott Római Tsászár nevet viselt. Mihelyest a' válasz-alkúra, melly a' koro-

*) Palatinatus'i.

názás előtt történt, meg esküdött, a' kormányt kezébe vette. Hatalma a' válaszkú által, melly a' választó fejedelmektől tétetett fel, és a' mellynek meg tartására a' Tsászár magát esküvéssel le kötelezte, határozatott meg.

A' fő hatalmat az Ország felett az országgal osztatta, melly az Ország gyűlésén követjei által jött össze; a' leg főbb tsászári tellyes hatalom ereje által még is sok jeles jusokkal bírt.

Ezen régi alkotmánya Német Országnak, melly több féle szelvéseken által menván fenék-oszlopait gyengülni érezte, Lönyét mind azon által egész 1806-kig fenn' tartotta; a' mi üdönkben pedig tsak nem egészen öszverogyott.

II. O s z t á l y.

§. 1.

1813 Esztendőben vége lett Frantzia' szárazai uradalmának, és azzal fel szabadult a' Rajnai szövetség is. Az 1806-tól fogva újjonnan alkotott Országok Germániában, u. m. a' Westphalia Királyság, a' Bergi, és Frankfurti Nagyhertzségek el tűntek az Országok Sorából, 's a' régiebb törvényes Házak, u. m. Hannover, Braunschweig, Kurhessen, Oldenburg, e' a' t.; ismét tartományi Birtokaikba léptek; a' 4 Szabad városok is: Hamburg, Lübeck, Bremen, és Frankfurt ismét vissza állítottak. A' Párisi Békességben ismét meg határozott Német Ország helyre-állítására, 's annak törvényalkatmányi alapa a' Bétsi Gyűlelken 1815 meg tétetett. A' régi Tsászári Ország' helyébe egy Német Szövetség lépett. Ezen szövetség 17 szavazatból áll mellyeknek 11 e a' szövetség tagjainak tulajdona; a' többi 6 szavazatok pedig tsak öszve foglaltattak (vox Collectiva).

Tárgya a' Német Országi külső, és belső batorság' fenn' tartása, és az egyes német tartományok függetlensége, és sértetlensége. A' szövetség

tagjai egymással hasonló jusokat bírnak. A' szövetségi gyülekezet, mellynek Elöl-ülője Austria, 's a' melly ülését Fránkfurton a' Main mellett tartya, elintézi a' szövetség dolgait, és a' Fejedelmek belső pereikről végez, a' kik magok közt minden ellenségeskedésekről le mondottak örökre, és minden külső ellenség ellen egy fő-képében állanak. A' szövetségi gyűlés állandó, de jussa van, ha a' tanácskozásait illető ötlök el igazítottak, bizonyos üdöre, a' melly mindazon által 4 holnapnál tovább nem terjesztődhetik; az üléseket hallasztani. Az igazgató szövetségi berendeletek, az alapi törvény alkotásai, és változtatásai telyes gyűlési intézettel határozatnak meg, melly a' szövetséges tartományok külömbfélésege, és mekkorasága szerént 70 szavazatra van elosztva, a' 17 szövetséges tagok, vagy is 39 Rendek közt, mellyekből a' telyes gyűlés áll. Minden szövetségi tagok ország-rendi törvény alkotmányt állítanak magok bírtokába. A' közbe vett társrendek Jussai, közönséges szabadságai az ország polgárinak, és a' vallásnak, törvényes háttárba, és háttországba vannak helyeztetve.

Egyes szava van: Austriának, Borussióának, Bavariának, Saxonianak, Hanoverának, Würtembergnek, Badennek, Kurhessennek, Hessen Nagy Hertzegségnek, Daniának Holstein, és Lauenburg miatt, Belgiumnak, Luxemburg Nagyherzogsége végett. Köz-szavzatok van: a' nagyherzogségi, és hertzogségi szászai házoknak, Braunschweig, és Nassau, Meklenburg-Schwerin, és Strelitz; Holstein-Oldenburg; Anhalt, és Schwartzburg; Hohenzollern, Liechtenstein, Reusz, Schauenburg-Lippe, Lippe és Waldeck; 's Lübek, Frankfurt, Bremen, Hamburg szabad városoknak.

§. 2.

A' Német szövetség hadi seregére nézve Austria B. Aszszony hava 19-kén 1818 a' következő tanácsot tette a' gyűlés elejbe: A' szövetség a' szavak többesége szerént nevezi ki azon szövetséges tartományt; a' mellyre bízattassék ki nevezése a'

fő hadi vezérnek, 's az azután a' szövetségtől meg erősítettik. Ezen Rang, mellyre Német Ország erejét bízza, olly tulajdonságokat kíván, mellyek tsak tapasztalás által szerződnek, és próbáltatnak meg, 's ezen választáshoz meg hajthatják a' közönség bizodalját. A' fő Vezérnek tehát szükséges, hogy már ez előtt leg alább egy kart az ellenség előtt maga meg különböztetésével vezetett légyen. Ennek tzieme: a' Német Szövetség Feldmarsala. Hatalma határozatlan a' hadi sereg belső rendtartására nézve, a' Katonai-törvények szerint, és a' mint azt a' hadi szükség kívánni fogja, a' sereg használására nézve. Stábális karát maga fogja választani a' szövetséges hadi sereg tisztjei közül. A' szövetség gyűlését tudósítja, de a' hadat maga leg jobb bé látása szerint viseli, és a' had következéséről, a' mennyire az maga erejében áll, számat adjon a' szövetségnek. A' végre hajtása ezen talpszerzeménynek a' szövetség további vizsgálata alá van bízva, mellytől nékie kötelessége a' parantsolatokat el fogadni. A' fő vezér a' szövetség kötelességeibe lép, 's abba bé esküszik, (az egyes hadi karok, mellyek a' szövetségi hadi sereget képelik, tsak azon esküvésre köteleztetnek ugyan, mellyet hazájok Fejedelmének tettek, de a' miglen a' Szövetség háborúja tart, ugyan azon bé lépett le kötelezések erejében, egyedül tsak a' Szövetség tárgyaira dolgoznak) 's mivel Ranga tsak a' háborúra, vagy a' szövetséges hadi sereg öszve gyűjtésekor annak igazgatására rendeltetett, meg szűnik az azon szempillantatban, mellyben a' békesség környűl állásai vissza térendenek.

A' Szövetségi hadi sereg öszve-kapcsolata napján tulajdon hadi-jelét nyeri, mellyet a' tulajdon fejedelmi jelei mellett hordoz. Fel oszlása napján ismét le teszi azt. A' Népfelkelete el igazgatása, a' helyességre tekintve, a' szövetséges gyűlés tanácskozása által fog el rendeltetni, a' midön a' katonaság eránt leend a' beszéd.

§. 3. Német Szövetségi erősségek azon erős helyek, a' mellyek köz - védelmére rendeltetnek

Német Országnak. Innét azok' használlása a' támadó háborúkor, egyedül a' német szövetségtől függ annak öszveségében, ugyan azon arány szerint, a' mint maga a' szövetség hadi serege áll. Egyszersmind fegyverhelyekülis szolgálnak, a' hol háború üdején a' német szövetséget képelő tartományok magok hadi készüléteiket le tehetik, ha azt szükségesnek látyák. Az erre kivánt igazgatóknak meg engedtetik a' szövetséges-erős várakban való Lakás. Német szövetségi erősségeknek az Európai Hatalmak meg egyezésével, minek utánna azokat vissza nyerték volna, a' német Fejedelmek részére által engedtetek: Maintz, Luxemburg, és Landau. Egy erősség fel állítására, melly arra rendeltetett, hogy német országnak déli része minden ki telhetőséggel bátorságba tétessék, szükséges summa pénz vétetett a' Frantzia hadi költségek pótlásából. A' jelen való német országi véd-rendszabás sikeresítésére úgy látszik, hogy Saarlouis tulajdonképen az öszveség java tárgya szerint leg alkalmatosabb szövetségi erősségül szolgálna. Ezen erősségek természetesen három rangba osztódnak: 1) Az első rangiakba, a' hová tartoznak Maintz, Luxemburg, és a' választandó erősség helye; 2) a' második rangiakba, u. m. Landau, Saarlouis, és még egy meg erősítettő hely, a' közép-rajnán való által meneteli kaptsolatra; 3) a' harmadik rangiakba, mellyek sváb országban, 's a' Rajna, és Mesel között állanak. A' katonai költségek mindenek előtt a' fenn' álló erősségek megtartására, 's készülétere, és a' még fel nem állított védpontok épületére, 's bé sántzolására határozatnak, a' mint azt a' közönséges védrendszabás kivánni fogja.

Az élés tárba leendő segédek, valamint a' hadi pénzládába fizettendő költség, 's a' szövetségi erősségek fenn' tartása a' békesség üdején állapotatnak meg, és osztatnak ki a' külömbb féle tartományok közt. Az álló hadi sereg szüksége, a' hadi nép, és erősség őrizete pótlása, háború üdején ezen a' lap szerint fog meg határozatni.

A' Szövetségi hadi Biztosság által 1822. Sz. Mihály havában meg határozottatott száma a' szövetségi hadi seregnek; békesség üdején: 301,637 fő t. i. 222,119 rendes gyalogság, 41,694 vadászok, 43,090 Lovasság, 21,717 pattyantósok, 3017 hídverők vagy minások, és átsok, 612 darab ágyú. A' pénz szedés a' szövetséges tartományokban a' népesség száma szerint intéztetik, és száz forintra egy forint esik. A' szövetség Cancellariája fenn' tartására 22,350 $\frac{1}{3}$ forint kívántatik.

III. O s z t á l y.

M i n ö s é g e.

§. 1.

F e k v é s e , é s M e k k o r a s á g a.

A' Német szövetséges tartományok a' régi Német országot képelik; melly ezen fel vett értelemben, mint szövetségi ország a' 22-től a' 37-ik grá-ditsig terjed hosszába; éjszaki szélességébe pedig a' 44-től majd az 55°-ig. Európának közepén fekszik. Határai: Keletre Burkus Ország; Orosz Lengyel ország, Gallitzia, és Magyar ország. Délre az Adriai tenger, a' Lombardi Velentze, és Helvetzia. Nyúgotra: Frantzia, és Belgium. Éjszakra az éjszaki tenger, Schleswig, és keleti tenger. Föld színete mintegy 11,000 □ m. Lakosi számát lehet venni mint egy 32 miliómra.

§. 2.

T u l a j d o n s á g a i.

Ég alja: a' Levegő Német országban egésséges, és mér'sékeltt, leg inkább a' közép tartományokban: a' déli vidékeken a' sok magas hegyek miatt hidegebb, az éjszaki részeken a' tengerek szomszédsága miatt nedvesebb.

Hegyei. Vannak derék hegyek kerületében, a' havasoknak mindazon által, és hértzeknek tsekély a' száma. Déli német országon kóbolyognak

által néhány ágai a' havasoknak egész a' dunáig Bétsnél, és Magyar országba. A' havasokkal egybe kaptsolódik a' Jura, és Vogesus által Sveviába a' fekete erdő, (Schwartzwald) és a' durva Havas. Közép német országban van egy magas sugaras hegy Korona. A' Koronát a' Sudet hegyek képe-lik az oriás-hegységgel, az Ertz, és Tseh-erdős-hegység. Sugarai: a' Morvai hegység, melly a' német Karpatokhoz tsatlódik Morva, és Magyar-or-szág közt, és a' Thuringiai erdős hegység, melly a' rajnai, és Weserhegységgel, fő képen a' Hartz-hegyel, melly leg éjszakiabb hegye Német roszág-nak, van egybe kötve. A' leg magasabb hegyek Tyrolban vannak, u. m. Ortlesspitze, 14,406 láb. Groszglockner 12,978 láb. Hochhorn 10,630 láb. Terglou 9,994 láb.

A' Sovári Kerületben: Groszvogel 9,100 láb. Nassefeld 8,300 láb. Windsfeld 8,052 láb. Kisseb-bek Tyrolban: a' Roszkopf 7,758 láb, a' nagy Ferner 7000 láb, a' Bremner 6360 láb. Azután vannak néhány hegyek az óriás hegységben: a' Schneekoppe 4920 láb, a' Havas a' Fichtelhegységben 3682 láb; a' Fichtel hegy 3621 láb, a' Brokken 3569 láb, a' Schneekopf a' Thuringi erdőben 2886 láb, az Insel-berg Thuringiában 2703 láb. A' leg magasabb táj-jéknak látzik a' Fichtel hegyi, mellyből a' tseh, Thuringi, és Ertz - hegyességek származnak, és a' világ négy részeire több folyó vizek erednek.

Nagyobb folyó vizek:

1) A' Duna, melly Sveviában ered a' fekete er-dönél, 's német ország kerületében magába fogad-ja több számos folyók közt: a' Lechet, Nabot, Isart, és Innet: azután Magyar, és Török országán által a' fekete tengerbe folyik. Leg nagyobb folyó Európában, mivel folyásának hossza többet tesz 700 mértföldnél. Már Sveviában lehet rajta Ulm-nál hajókázni. 2) A' Rajna, már hajózható álla-potban lép Helvetziából német országba, a' hol is a' hasonló képen hajós Neckar, Mènus, Mosel,

Lahn, 's egyéb folyók által igen meg izmosodik, minek előtte Hollandiába jut, és magát sok torkolatokban, idegen név alatt, az éjszaki tengerbe önti. A' Ménus torkolatjáig felső rajnának, és inét egész ki folyásáig alsó Rajnának nevezetik, 's ez az egy fő folyó német országban, melly eredetét a' határon kívül veszi. 3) A' Vézer (Visera) Franconiában fakad a' Thuringi erdőben, Werra név alatt folyik egész a' Fuldával történő egyeletéig, több folyók mellett magába veszi az Allert, és az éjszaki tengerbe szakad. Már mint Werra is hajós, 4 az Albis (Elbe) forrása az Oriás hegyekben bugyog, már Tsehországba hajót visz; minek utánna a' Moldava, és Eger belé omlik; számos vizekkel, mellyek közt a' szál, és Havel jelesebb, meg terhelve, az éjszaki tengerbe ürül. A' felső Elbe az alsótól Magdeburgnál különbözik el; 5. az Odera, Morvában fakad, Ratibornál fogad hajót, és a' keleti tengerbe siet. Mellyék folyói közt leg vaskosabb a' Warta. A' leg jelesebb parti folyó a' hajós Emsa az előbbeni Vestfáliában. Átaljába véve Német országban több van 500 folyó víznél, mellyek közt mint egy 60-on hajókázhatni. Tavai közt, (leg inkább a' Duna déli részén, és az alsó Elbe éjszaki vidékén számosak) leg jelesebb a' Bodani tó a' Helvetziai határ széleken, hossza 7, széle 3 mértföld; mélysége 300 öl; 2 a' Chiem tó Bajor országban, és 3 a' Tzirknitzi tó Austriában.

Föld-alapa némely tájjékokon kövér, és igen bőtermő, kevés vidéke egészen terméketlen. Az éjszaki német országban lapos, nagy vizekkel öntözött rónákat találni, a' déliben pedig melegebb égaltat. Közönségesen, a' hol a' föld volta képen műveltetik, leg több vidékein meg terem minden féle Európai növény.

T e r m é k e n y s é g e .

Német Ország nagy kintsel bír a' termésekre nézve, mellyeket nékie részint a' természet ad, részint Lakosi iparkodása szül. Leg sikeresebbek;

1) a' növények országából: a' gabona, melly a' déli német országban közönséges nemein kívül, tenkelből, és kukoritzából; az éjszakiban pedig pohánkából áll; gyümölcs, főképen déli tájjékin; bor, leg inkább déli részein: Len, kender, dohány, komló, safrány, és festő füvek; 2) az állatok országából; sok, és szép szarvas marha; ló; sok jüh, külső fajok által nemesítette: nagy számú sörtvés, és lúd; és számtalan vad az erdőkben, és mezőkben; az ásványok országából; mellynek terméseivel Német ország minden Európai országokat fellül halad, ezüst, több mint akár melly tartományában Európának, minden nagy hegyekben; öszveséggel esztendőnként több 200,000 Marknál; arany igen kevés, réz elég, esztendőnként 100,000 má'sa; vas igen jó, és bővséges, majd minden tartományokban, ólom, és ón gazdagon: kobalt, és kénese felesleg, majd minden nemű drága kövek: igen szép márvány; a' leg finomabb portzellán föld, 's más betses föld-nemek; annyi sok só, mind vízi, mind kö-só, hogy a' fél világot el láthatná, (76 menedék só-bánya). Ferdőt, és orvos-vizeket 1000 találni, mellyek közt a' leg híresebbek vannak egész Európában.

M í v e l e t e s s é g.

A' földművelés, és marha nevelés naponként előbbre kel, és sok vidékeken nagy tökéletességre vitetett. A' német mester emberek, és tudós művesek meszsze utazások által pallérozák magokat, és még idegen tartományokban is betsültetnek. Ellenbe igaz az is, hogy sokaknak jobb volna mind üdei, mind örök boldogságokra nézve, ha otthon maradnának, mivel hogy az utazás tsak ritka foghatóságú, és ügyességű szorgalomnak való, az erköltsi tisztasággal öszve kaptsolva. A' németek nem tsak majd minden tulajdon nyers terméseiket meg készítik, hanem mindanyi terméseit a' külső országoknak, a' megnyit tsak kezekhez kaphatnak. A's leg jelesebb kézi műhelyek, és fabrikák német országban a' gyóltst készitik, a' leg sikerebbek a' gyap-

jú szereket, különösen poszlót, és harisnyát, pamut szereket, finom tsipkéket, a' leg jobb portzelánt Európában; vas-atzél- és más értz portékákat nagy számban, és igen különös jósággal; üveget, és tükröt, igen sok úgy nevezett kurta portékákat, különös szépségű arany, és ezüst szereket.

A' kereskedés német országban igen elő mozdítatik annak fekvése által három tengeren, a' sok hajós folyókon, néhány tsatornákon, sok vidékben a' meg javított ország útakon. Most el kezd még jobban virágozni, leg inkább a' nagy folyók úszta-ba; az Albison, 's azután a' Rajnán, és Vezerán leg sikeresebb. A' német hajók mindanyi Európai tengereken szélyel járnak még a' hering, és tzethal-fogásra is; továbbá éjszaki Amerikába, sőt keleti Indiába is már próbát tettek. Ki vitetik, gabona több 15 mill. for. értékűnél: fa; hamú-sír, sok füstös, és bé sózott hal; vászon, 45 mill. forint árúnál több esztendőnként, 's e' felett szörnyű sokaságú Len fonál; igen számos gyapjú, és pamut szerek; tsipke, vas, és atzél portéka egész tartományok szükségére; sok féle famunkák, és kises portékák; sok üveg, és rémítő nagy számú tükör; portzelán, tserépedény, többféle ásványi termés; fő képen smalt, és keneső; sőt még föld, és víz is. Bé hozatnak ellenbe több féle kézi mivekhez kíván-tató szerek, leg inkább selyem, és pamut; finom gyapjú, és pamut szerek is; modí, és pompa portékák, fő képen a' szükség nélkül szükségesekké lett kelet, és nyugott-indiai portékák. Egy részről ki, más részről bé hozatnak: szarvas marha, bor, gyümöls, dohány. A' leg sikeresebb rév-partok: Hamburg, Bremen, es Emden az éjszaki tenger részére, Lübeck, Stettin, és Rostock a' keleti tengernél; Triest a' közép tenger-mellett. Leg izmosabb kereskedő helyekbenn az országban: Frankfurt a' Ménusnál, Lipsia, (Leiptzig) Norinberga, Augsburg, Béts, Prága, Berlin, Breslau, Magdeburg, Braunschweig, Bolsano.

N é p s é g.

Lakosi számát a' jelen való üdőben 30 milliomm-ra tehetni. Részint régi német, részint tót, vagy is vend eredetűek, 's azért két nyelv van nálok szokásban: 1) a' német, és pedig vagy a' felső németből mívelt szép német nyelv, sok igen különböző szollás módjával; vagy a' lapnémet, jobb al-német; és 2) a' Vend nyelv. A' leg nagyobb rész az öszveséges népségnek a' Katholika Hitet követi, noha némelly magán-tartományokban a' Protestansok száma nagyobb: a' melly név alatt a' Lutheranok, és Reformáltak értetődnek. Más eretnekségek is meg szenvedtetnek a' 'Sidókkal együt több tájjékokon.

T u d o m á n y i I n t é z e t e k.

Egy nemzetnél sintsenek az ég alatt a' tudományok tellyesebb virágjokban, mint német országban, se sohol több, és jobb intézeteket az Ifjúság míveltetésére, és számosabb írókat minden tudományi ágban nem lelmi, mint német országban, tsak az kár, hogy a' tudomány egyedül a' jó Hitű, szívű, és erköltsű ember által juthat tárgyára, azért is koránt sem felel meg a' gyümöls menyisége a' virág szaporaságának. Vannak német országban 20 universitás, 361 tudományi oskolák; tudós és mesterséges Akademia, és társaság 50 (Austriában 14, Borussiabán 12, Bavariában 10, Saxoniabán 6, Hannoverben 2, Kurhessenben 2, Száz Weimarban 1, e' a' t.)

IV. O s z t á l y.

F e l O s z t á s a.

§. 1.

A' régiebb Német Ország fel volt osztva: először 10 kerületre, és másodsor a' 10 kerületeken kívül fekvő német tartományokra, avagy az olyanokra, a' mellyek ha azok kerületében fekütek is,

a' kerületekhez nem tartoztak. A' 10 kerületek, melyeknek tulajdon törvény alkotmányok vala, a' következők voltak: 1) a' Burgundi, 2) az Austriai, 3) a' választó rajnai (Kurrheinisch), 4) a' frankoniai, 5) a' Bajor, 6) a' felső rajnai, 7) a' Szeviai, 8) a' Westfaliai, 9) a' felső: és 10) az alszászi kerület. Mivel pedig a' Burgundi kerület, melly az Austriai Belgiumot magába foglalta, a' Lüne-villei békességben, valamint több majd nagyobb, majd kisebb részei a' többi kerületeknek is, Frantziának által engedettek, tsak 9 kerület maradt, mellyekből némelyek nagyon meg tsonkoltak. A' Német tartományok, mellyek semmi országi kerülethez, hanem még is Német országhoz tartoztak, valának: 1) Tseh Ország, 2) a' Morvai Marchioság, 3) a' felső, és alsó Lausitzi Marchioságok. 4) Szilesia Hertzegsége (ezen egymás mellett fekvő tartományok régenten egybe tartoztak, 5) az Országi grófságok, és Országi Uraságok, mellyek Német országnak több részein el szélyedve fekszenek, 6) a' közbe vetetlen országi lovas nemességnek birtokai, és 7) az el szélyedett pusztá örökségi birtokok.

Ezen régi fel osztása Német országnak, az előbbeni német törvénnyel együtt el törültetett, és a' régi Imperiumi kerületek nem állanak már fenn; a' nevek mindazon által, p. o. Saxonia, Svevia, Bavaria, Frankonia, Westphalia e' a' t., még mindig szokásban vannak ugyan azon tartományok, és nemzetek jelentésére.

§. 2.

Mostanába Német Ország annyi egyes országokból áll, a' hány szövetséges tagja annak van. Ezek a' következők: 1) Az Austriai Tsászár, német birodalmi végett, 2) a' Burkus Király, német tartományi miat, 3) a' Bajor Király, 4) a' Szász Király, 5) a' Hannoveri Király, 6) a' Würtembergi Király, 7) a' Badeni Nagyherceg, 8) a' Hesseni választó fejedelem, Fuldai Nagyherceg, 9) a' Hessen-Darmstadtai Nagyherceg, 10) a' Hessenhomburgi Landgrav.

11) A' Daniai Király a' Holstein Nagyhercegség, és Lauenburg Hertzegség miat, 12) a' Belgiumi Király, a' Luxenburgi Nagyhercegség végelt, 13) a' Szász-Weimari Nagyherceg, 14) a' Szász-Gothai Hertzeg, 15) a' Szász-Meiningeni Hertzeg, 16) a' Szász-Hildburghauseni Hertzeg, 17) a' Szász-Coburgi Hertzeg, 18) a' Braunschweig-Lüneburgi Hertzeg, 19) a' Mecklenburg-Schwerini Nagyherceg, 20) a' Meklenburg-Strelitzi Nagyherceg, 21) az Oldenburgi Hertzeg, 22) a' Nassaui Hertzeg, 23) az Anhalt-Dessau Hertzeg, 24) az Anhalt-Bernburgi Hertzeg, 25) az Anhalt-Kötheni Hertzeg, 26) a' Hohenzollern-Hechingen hertzeg, 27) a' Hohenzollern-Sigmaringen hertzeg, 28) a' Lichtenstein hertzeg, 29) a' Schwartzburg-Sonderhausen hertzeg, 30) a' Schwartzburg Rudolstadt hertzeg, 31) a' Reusz hertzeg (öregebb Lineából), 32) a' Reusz hertzegek, az ifjabb lineából, 33) a' Lippe-Detmold hertzeg, 34) a' Schanenburg Lippe hertzeg, 35) a' Waldeck hertzeg, 36) a' Szabad városok: Frankfurt, 37) Lübeck, 38) Bremen, 39) Hamburg.

Déli német országot az éjszakitól, vagy is felső-német országtól az alsót az Ertz-hegysege, és a' Thuringiai erdőség választja keletről, és a' Ménus nyúgotról; úgy hogy alsó német ország által felső, és alsó Saxonia; Hessen, és Westphalia, a' felső által pedig a' többi tartományok értetődnek. A' Német Ország régi fel osztásán épül még most is Saxoniában, (a' hová felső, és alsó Saxonia, és Westphalia tartozott) és Frankoniában a' szokott Tsászári ország (Imperium, Reich) név, melly által a' régi frankonai tartományok, a' máj Frankonia; a' Rajna uradalmak, Svevia, és Bavaria értetődnek.

Az Austriai, német országi, szövetséges tartományok; a' VIII. Rötetben következnek.

J e g y z é s.

A' Daniai Király tartományai, mellyek a' német szövetséghez vannak kaptsolva, u. m. a' Lauenburgi

Hertzség, és Holsteini Hertzség (Holsatzia) le vannak írva a' III Kötetben.

A' Belgiumban fekvő Luxemburgi Nagyhertzség le rajzoltatott a' IV Kötetben a' maga helyén.

A' Burkus Királyságban a' német szövetséghez tartoznak: Pommerania Hertzség, a' keleti tenger partján; 2) a' Brandenburgi Marchia, 3) a' Burkus Silesia, és Glatzi grófság, 4) a' Saxoniai Kerület; 5) a' Westfaliai Kerület, 6) a' Bergi, Klevei, és Jülichi Kerület, 7) az Alsó Rajnai Nagyhertzség. Mind ezeknek le írását keresd Burkus országban a' VII. Kötetben.

I. O s z t á l y.

Az Ernestini Szászi Háznak Birodalmi.

A' Szászi (Saxoniai) Háznak Ernestiniága a' szövetséges Német-országi Gyűlekekben a' 12-ik Rangot tartja. Ez a' Ház 5 ágból, vagy is Lineából áll, és a' szövetséges gyűlekezet teljében, (a' hol valamennyi szövetséges Fejedelmek, személyesen, vagy Bízotsaik által jelen vannak) mindeniknek különösen egy szavazatya van. Ezeknek Birtokai jobbra Thüringiában, és éjszaki Frankóniában fekszenek.

I. S z a k a s z.

A' Szászi Ernestini Háznak, és Ágaknak Fője a' Szász Weimári Nagy Hertzeg, a' kinek a' Bétsi Fejedelmi Gyűlekezet (Congressus) 1815, a' Nagyhertzegi Méltóságon kívül jóval is meg tagította birtokait szomszédságában előbbeni tartományinak.

Előbbeni Uradalmi a' Weimari Háznak mind eddig állottak: a' Weimari, és Eisenachi Hertzségekből, egy részével Hennebergnek. Most azzal egybe vannak Kapsolva: a' Neustadti Kerület Saxoniából, nagyobb részint, 2) a' Szászi vidékek: (Parcelles) Tautenburg, Zwäzennel; Lehestennel, Lieb-

stádttel e' a' t. 3) az eddigi Burkus grófság Blankenhain, Niederkranichfeldel, 's több Erfurti Tisztjárások, és helységek, 4) a' Fuldai Tiszttartóságok Geisz, és Dermbach, 5) A' Hessi Tiszttartóságok: Vach, Frauensee, és Völkershausen, és 6) a' nemesi v. vitézi Tiszttartóság Lengsfeld Wenigtafttal.

§. 2.

F e k v é s e.

Föld Színte a' Weimari Hertzegségnek habos forma, róna néhány hegyekkel, mint p. o. Ettersberg, de igen termékeny, és ki terjedt erdőkkel borított.

V i z e i. Az Ilm, Saale, a' fejei Elster, és Unstruth, Eisenach hertzegsége a' Thuringiai erdő mellett, a' Werra, Unstruts, Hörsel, és Saale folytába fekszik.

T e r m é s e. Szarvas marha, ló, bírka, vad, hal, selyem nyúl, gabona, bor, gyümölcs, (p. o. a' törpeteresnye Ostheimban) tengeri retek, tsül-leng, anis, reptze, répa, mák, komló, fenyő mag (melly valaha egész keleti Indiába küldetett) fa, só, (Kreuzburgnál esztendőnként 2,940,040 mérő főzet-tetik), márvány, alabástrom, ezüst, réz, vas, értzvíz, Rastenbergnél, és Ruhlanál. A' míveleti szorgalmatosság igen jeles, és készit gyapjú szereket, kalapot, harisnyát, parketet, gyoltsot e' a' t.

§. 3.

K o r m á n y.

A' Weimari Nagyhertzeg most Károl Fridrik, szül. 2. Febr. 1783. Következett a' Kormányszékbe Károl August halála után 14 Juniusba 1828. Lutheran valláson van házával. A' 5. April 1816 végzés szerint a' Nagyhertzegség örököse; Királyi Nagyság (Altitudo, Hoheit) tizmet visel, és mindanyi utánna született Hertzegek, és Hertzegaszszonyok; Szászi Hertzegi tizmet, a' Nagyság, v. Magasság jelével. A' tellyes kor 18 évvel kerül ki, a' Tu-

torságot a' leg közelebbi Atyafi viseli, ha utolsó akarati rendelés nints arra a' végre; melly által közönségesen az a' kisebb korú Hertzeg Annyára szokott által vitetni. Az első szülöttség Ernst August Hertzeg által hozatódott bé Weimarba, és 1724 a' Tsászár által meg erősítettett; a' többi hertzegek pénz - tartást nyernek, a' hertzegaszszonyok pedig menyaszszonyi ajándékot. A' Nagyhertzeg most örebbik a' Weimári, és Gothai Hertzegségekben, 's azért az örebség tisztségét viseli Oldislebennnek, és annak jövedelmét huzza, holott az adó ki vetés jussa tsak Weimart illeti; a' Tisztseg el látása az első szülöttség törvénye szerént 1736-fogva 3,000 rajnai tallér jutalom fejébe (esztendőnként) által engedtetett a' Kormányzó Hertzegnek. Ezen kívül közös a' 4 többi lineák közt az arany, és ezüst bánya, a' régi házi ok levél tár Weimárban, az utobb fel osztatott grófok, és Urak bé állítása az örökségbe; a' köz-folyam törvényszéke Jenában, (a' Reuszi hertzeggel is). A' Jenai Universitásra nézve, mellynek eddig a' rendkívüli költségekben felét Weimar, $\frac{1}{4}$ Gotha, másik fertályát pedig Meiningen, és Coburg együt látta el, 10 Apr. 1817 Weimar, és Gotha közt olly egyezés történt, hogy Meiningen, és Coburg, a' dolgok szaporítása el háritására, magok kormányi jussát által adták Gothának, azomba úgy, hogy azt mindenkor viszsza vehessék. A' 3. Majusi (1817) tudósítás szerént a' törvény szerzés által el végeztetett; és az Ország gyűlése által meg engedtetett, hogy minden polgár szabad jussal birjon a' könyv-nyomtatásra tekintve, meg vannak mindazonáltal tiltva minden vigyázatlan, és sérelmes itéletek az Uralkodók, Kormányok, és a' német szövetség ellen, és ha az Uralkodók, vagy Kormányok ez iránt sikeres panaszt tesznek, tartozik a' fő politiziai Tisztseg ollyan lépéseket tenni, mellyek a' hiba orvoslására szükségesek, el foglalása, és el nyomattatása által a' hasonló sérelmes írásoknak, 's az arra

rendeltt Tisztségeket, a' magok jussába meg hagy
ván, kötelességekre meg inteni.

É r d e m R e n d e k.

Károl August Nagyherczeg 18. Okt. 1815 meg
újjította azon Vigyázás, vagy is fejer 'solyom Ren-
dét, mellyet Ernst August Hertzeg szerzett 2. Aug.
1732, a' hívség búzdítására, és hazai szeretet jutal-
mazására a' Német Ország, 's annak Fő Kormá-
nyozója számára azt, leg inkább hogy az Ország
szolgáinak, és Jobbágyinak hívsége, elmesége, és
törvényes tiszti tettei buzgóságát fel gerjesztené, 's
meg jutalmazná, ki terjesztette. Három Rendből
áll: A' Nagy keresztből, a' Nagyherczeg, mint Nagy-
mester számára, a' Házi Hertzegekére, és 12 más
tagokéra; 25 Commendakeresztből, és 50 vitézi
keresztből.

Az alkotmányi törvény szerint (5. Maj. 1816)
a' Kormány állapotja bátorsága által adatott a' né-
met szövetségnek, 's ez azt el fogadta 13 Martz 1817.
Az Ország Rendei 11 Nemes bírtokosokból állanak,
(mellynek 11-ke a' Jenai Universitáshoz tartozik),
minden nemes jószági bírtokosnak, a' ki az Ország
rendjei tagja lehet, van chez jussa. Rang, szüle-
tés, és vallás tekintete nélkül. Bővebb le írása az
újjabbi törvényes alkotmányoknak a' Statisztikát
illeti.

Az 1. Detz. 1815 Rendelet szerint a' Kormány
első poltán az országai Ministerium áll, 's annak
Elöl ülője a' Nagyherczeg, vagy annak örököse, 's
annak távól létében a' Praesidens, a' kire van bízva
az országai Levelezés, és a' dolgok vezérlete a' né-
met, és szövetségi ötlökre nézve, a' Jenai Univer-
sitás gondviselése; a' fő Kamara dolgai, és titkos
országai ok levél tár; ő kivüle tagjai az országai Mi-
nisteriumnak, 3 Minister a' 3 tartományi osztály
részére, és 4 titkos Referendariusok, a' kik egy-
szersmind a' titoknoki tisztségeket viszik.

Az Ország-Collegiumai: 1) mint törvény szókeek
a' második folyamotban; az íromány bírtokosokra

nézve első folyamotban (primae Instantiae) mint Udvari, tutori, és hipotekai törvény székek, az ország Kormány Weimarban, és Eisenachban. Az 1817-ben meg nyitott fő - folyam - itéllő szék is biróji folyam szék az udvarok pereiben egy más közt. Mindenik résznek szabad mindazon által a' szövetségi alkúk ereje által az utolsó ítéletet külső választott Bíráktól el várni, hogy így a' régen meg szokott polgári szabadság sérelmet ne szenvedjen, 2) az Ország Kormánya, az Ország vezérletére, és kül-rend (politzia) tartásra nézve. 3) A' gazdasági Collegium, a' gazdasági, hadi pénz-ládájára, 's az attól függő kémélletre, adózatra, 's mérési intézetekre vigyáz; 4) a' Kamara Collegium, az Uradalmi, Ország Kormányi, és erdei intézetekre ügyel, 5) a' fő vigyázat Weimárban, és Eisenachban az Egyházi, és Oskolai dolgokat tárgyalja. A' közbevetetlen nagyhertzezségi intézetek a' tudomány, és mesterség tárgyára nézve különös ministeriumi fő vigyázat alatt állanak.

A' Nagyhertzezség tartományai el vannak osztva városokra, tisztartóságokra, és örökségi törvény székekre, mellyeknek Elöljárói: Magistratusok, Igasság szolgáltató tisztségek, Justitiariatusok, az az alsó folyamok a' perekben, és alsó Kormányok, mellyek a' felsőbb Országgi Collegiumoknak alája vettetnek. A' predikátorok a' generalis, és al Superintendensek alatt állanak, és gyűlést tartanak.

Jövedelme mint egy $1\frac{1}{2}$ miliom forint. Hadi ereje, a' haza védjein kívül mint egy 1000 főből áll, most 2279, 's a' szövetséges seregben 2100.

II. O s z t á l y.

W e i m a r H e r t z e g s é g.

A' régi Weimari hertzezségből áll, a' Jenai tartományi részzel, Neustadti Kerülettel, a' Szászai részdedekkel, u. m. Tautenburg e' a' t., a' Burkus

tól által engedett vidékekkel, és az Imenai Tiszt-tartósággal.

Fekvésénegy különös darabokban, a' Burkus Szász tartomány, a' Gothai, Schwartzburgi, és Reuszi Száz tartományok közt.

Nagysága $45 \frac{3}{4}$ □ m. (mások szerint 66 □ m.) 216,602 Lakossal (mások alig teszik 130,000-re) ($50^{\circ} 25'$ — $51^{\circ} 27'$ szél.). Föld színete habos forma róna; földje közép termékenységgű. Folyó vízei: az Ilm, feje Elster, és Unstruht, mellynek folytába az Alsetti kerület fekszik. Egalja tiszta, és egészséges. Termése, jó marha nevelés, gabona, néhány ásvány, értz, és erdőség. A' Lakosok több féle kézi mesterségeket gyakorolnak; fő képpen harisnyákat, posztót, és len vásznat szönnék.

Jelesebb helyek a' Weimari tartományban.

1) Weimár, fő, és Nagyherztzei Lakváros egy völgyben, az Ilm partján, mellyen egy kő híd vezet által, és a' Lotter melleit, melly az Ilmbeszakad, a' tulajdoni városból, és 2 külvárosból áll, van egy gymnasiuma, egy szabad rajzoló iskolája, izmos könyvi - mesterségi, és föld abroszi kereskedése; egy kézi erő műve vászon vödrökből kigyóstsőjű fetskendezőkre; egy mesterséges téglá égető fabrikája, több kaptza kötője, 800 épületiben 10 ezer lakosnál nem sokkal van kevesebb. Nevezetesebbek: a' nagyherztzei vár, Wilhelmsburg név alatt, melly 1774 tűz által majd egészen el pusztúlt, de ismét pompásan helyre állítottatott, a' nagyherztzei fényes könyvház, mellyben 100,000 darabot lenni; a' pénz, és érdem-pézt, 's kép tár; a' mulató erdő, melly az Olasz kerttel, és Sternnel öszve van kaptsolva; és szép, kellemetes, jó izlésű angol kerti in tézetek. A' várostól egy $\frac{1}{2}$ órányira a' Gelmerodi hegy keleti részén, fekszik Belvedere, a' nagyherztzei mulató vár egy nagy frantz, és Olasz izletbe készült kerttel, és derék narantsossal (Orangerie).

2) Tieffurt, falú egy nagyhertzei mulató várral, és angol kerttel. 3) Ettersburg, falú az Ettersberg hegy mellett, a' hol egy nagyhertzei vadász vár vagyron. Az Ettersberg tsútsáról meszsze ki látás van egész a' Hartzig. 4) Butteltädt, város, 220 házzal és 900 Lakossal, a' kik közt sok harisnya kötő találkozik. 5) Berka, város az Ilm partján, van egy vára, és vadászfegyverháza egy orvos fürdeje, 150 háza, 's 800 Lakosa. 6) Salza, város, 210 épülettel, 1300 Lakossal, az Ilm mellett, melly nem meszsze innét a' Saalebe folyik. Ennek szomszédságában van egy só bánya, de az az Altenburgi hertzegei Gothai részhez tartozik. 7) Apolda, város, a' Jenai Universitása, az Ilm partján fekszik, 560 házból áll 4100 Lakossal, kik közt 350 kaptza kötő mester, 300 székeken dolgozik, és sok kaptzát küld több tartományokra. 8) Dornburg, város egy függöbe metszett 250 lábnyi magas kőszikla falon, mellynek lábánál a' Saale folyik, van egy vára a' kőszikla tsútsán egy szép ki látással, 85 épületiben 400 Lélek tartózkodik.

9) Jena, város, meredek, és kopasz bértzek-től körül véve, egy bájító völgyben, a' Saale partján, mellyen egy kő híd viz által, 9 ívzatra építve, a' városon, melly fallal, és sántzal kerítettik által foly a' Leutra vize, külvárosai is derékek. Van egy szép vásár piatza. Híres Universitása 1548 alkottatott, mellyben egy könyvtárt, 's több tudományi intézeteket szemlélni. Ez most tsupán tsak Weimar, és Gotha által igazgatódik. Van a' városban egy Kastély, egy tudományos mesterségi, és természetes ölitár, és könyvház, 720 házakban 6200 ember lakik. Most itt fő- folyam törvényszék vagyron a' nagyhertzei, és hertzei szászi házak, és a' Reuszi tartományok számára. Nevezetes ütközet történt ezen vidéken 14 Oktoberb. 1706.

10) Lobeda, város nem meszsze a' Noda bé folyásától a' Saalebe, 170 házzal, 900 Lakossal. Közelébe egy hegyen a' Lobdaburg le omlott vára emelkedik gyász köntösében.

11) Remda, város, a Rinne mellett, van benne 105 ház, és 700 Lakos, kik közt sok kaptza kötő találtatik, a Jenai Universitashoz tartozik. 12) Rastenburg, a Finnhegyek alatt: van egy dültt hegy vára. A városban 210 házat, és 900 Lakost számlálni. Fél orrára innét fakad egy orvos kút. 13) Buttstedt, város a Lossa partján, derék marha vásárok esnek beane; 370 épületiben 1700 ember lakik. 14) Allstedt, város, egy igen búzás vidéken, van egy salétrom, és hamúsír főzője, egy urasági ménese, a város előtt fekvő magas hegy várban, a hol hajdon a Pfaltzgrófnak Lakszéke volt 410 ház. 5000 Lak. 15) Blankenhayn, város, a hasonló nevezetű Uraságban, a Blanki erdő közelébe, van egy vára, egy portzellán fabrikája, és 2000 Lakosa.

16) Ilmenau, helyes város egyenetlen alapon, a Thuringiai erdő elő-szélén, és a Sturmhaide alján, az Ilm víze mellett fekszik, van egy portzellán fabrikája, melly 100 embernek ad dolgot; gyapjú, és bőr fabrikája, egy szalamiagomb fabrikája, egy ezüsttel elegyített réz bányája, melly mostanába ismét nyúgszik, 390 házaiban 2100 Lakos tartózkodik. Közelébe van 2 Vashámor, mellyből esztendőnként 6,000 má'sa vas jön ki.

17) Cammerberg, falú, egy jó fizető kő szén bányával. 18) Stützerbach, falu, melly a Weimari, és Burkus részre van osztva. Mind a két részen üveg huták vannak. 19) Neustadt an der Orla; tekintetes város, van egy vára, néhány külvárosa, posztó, és bőr fabrikája, 510 háza, 2600 Lakosa. Lakhelyét tartya itt egy al' bányász tisztség. 20) Triptis, város az Orla mellett, 210 házzal, 1100 Lak. 21) Auma, város az Aumapatak-nál, 240 ház. 1400. 22) Weyde, város, egy szűk, hegyekkel körül vett völgyben, a Weyde folyó azt az ó, és újj városra osztya, van egy gyapjuszer fabrikája; 290 épületiben 1500 Lakos. A város nyugoti részén áll az Oszterburg vára, egy nagy magas hegy oldalon, a mellyen egy kis bor

terem. 25) Berga, város az Elster partján, sok foszlóskő hegyekkel vétetik körül; van egy vára, 90 háza, és 500 Lakosa.

2. Eisenach Hertzegségi Kerület.

Eisenach hertzegsége a' Tuldai, és Hessi vidékekkel, és vitéz rendi részekkel, valamint a' Hennebergi Lichtenberg, és Kaltennordheim tisztartóságokkal, $20\frac{1}{4}$ □ m. foglal mintegy 70,000 Lakossal. Fekszik a' Burktus Szászi, Kurhesseni, Bajor, Meiningeni, és Gothai tartományok közt, a' Thuringiai erdőség körül, a' Werra, Saale, és Hörsel folyók mosogatják azt. Hegyes, és erdős tájjék, de több igen tenyésztes völgyeket zár magába, és jó ro'sot, lent, főzeléket, és gyümölcsöt terem. Derék erdei, hala, vadja, többféle ásványa, jeles posztó, salonszer, lenvászon, vas, és atzél kézművei vannak. Nevezetesebb helyek ezen tartományban:

1) Eisenach: fő, és leg nagyobb város a' Weimari tartományban, egy tsendes Lejtőn, mellynek alján a' Nésse folyó a' Hörsellel egyesül, jó formán épült, éjszaka meg világosítottik; derék kül városi vannak, mellyek közt leg tekintetesebb a' Sz. György kapuja előtt fekvő. Van egy szép vásárpiatza a' Hertzegi házzal, és fő templommal. Vannak derék gyapjúszer fabrikák, mellyekben a' frantz-háború előtt 100,000 vég salon- és plüsszer is meg készül; lágy írhás, jó festő, és tzerúza fabrikák; 1410 házokban 8300 Lakosok. Ama rettenetes puszkapor gyulladás alkalmatosságával 1 Septemb. 1810, sok épületei ezen városnak részint egészen el pusztultak, részint igen meg rokkantak, és az idegeneken kívül 54 Lakosok veszték el. Déli részén közel a' városhoz magas kőszikla bértek emelkednek, mellyeken Mittelstein, vágy Mádelsstein várának omladékít, és egy függőleg repedett kőszírtot látni, mellyet közönségesen magányának neveznek. Még egy fél órányival magasabbau

fekszik a' várostól Wartburg, egy régi hegyvár, valaha lak helye a' Thuringiai Landgrofoknak, mellyben Luther 1521 egy üdeig tartózkodott. A' Wartburgban, mellyről szép ki látás van, részint még most is laknak, és ország tömlötzéül szolgál. Több régiségek közöt mutattatnak itt sok régi fegyveröltözetek is.

2) Wilhelmsthal, mulató vár angol kertekkel.

3) Ruhla, falu, melly részint Eisenachhoz, részint Gothahoz tartozik; az Eisenachi részen 250 ház vagyon. 4) Creutzburg, város a' Werra partján, mellyen egy kő híd megy által; van egy vára, 350 háza, 1600 Lakosa. Egy fertál órára a' várostól fekszik egy rétségen a' Werra mellett Wilhelms-glücksbrunnen, egy uradalmi só-műhely, a' hol esztendőnként 12,000 véka, vagy 10,800 mása só, 's keserű, és trágya só is készítettik. 5) Berka, város a' Werra mellett, mellyen egy kő híd vezet által; 150 házzal, és 700 Lakossal. Itt plüs-szer készül. 6) Kalten-Nordheim, város, egy szűk völgyön, mellyen a' Felda folyó által kanyarog, van egy vára, 250 háza, 1300 Lakosa, a' kik parketot, gyagjú-szert, posztót; rását, bőrt, és kést készítenek.

5) Ostheim vor der Rhön; város, egy a' Streu folyóval nedvesített kellemetes völgyben, 530 házaiban 2300 Lakost találni, a' kik tsínvattal, és Lenzövéssel foglalatoskodnak, és derék kereskedést üznek gyümöltsel. Különösen nevezetesek a' külföldön az úgy nevezett ostheimi törpe-tserenyék, mellyek a' Sierra Morenából plántáltattak ide által. Egy fertál órányira a' várostól fekszik Lichtenberg hegyvéra, melly valaha erős volt, de most el van pusztúlva. 8) Geisz, város az Ulster partján, 300 épületeiben számlál 1600 Lakosokat. 9) Dermbach, mező város; a' hol két Katholika szentegyház, és egy Lutherana templom van. A' házak száma 170, a' Lakosoké: 1300. 10) Vacha, város egy völgyben, a' Werra partján, mellyen egy kő híd visz által, 370 épületiben 1900 Lakost

találni. 11) Legensfeld, város a' Felda mellett, egy kellemetes völgyben. Van benne 260 épület 1900 ember, a' kik közt 650 'sidó.

T o l d a l é k.

A' N a g y h e r t z e g i H á z.

Nagyherczeg: Károl Fridrik, szül. 2 Febr. 1783. Attya (Károl August) halála után a' Kormány székre lépett 14. Jun. 1828 el jegy. 3. Aug. 1804. Maria Pawlownát, Orosz Hertzegasszonyt, szül. 15 Febr. 1786.

Gyermekei: 1) Maria Luisa, szül. 31 Martz 1808. 2) Maria Luisa Augusta, Katalin, szül. 30. Sept. 1811. (L. Prussia). 3) Károl Sándor Augustus, János, Örökösnagyherczeg, szül. 24 Jun. 1818.

Testvére: Hertzeg Károl Bernárd, szül. 30. Maj 1792, el jegy. 30 Maj. 1816 Idát Szász Meinin-
geni hertzegasszonyt.

Gyermekei: Louisa Wilhelmina Adelheid, szül. 31. Martz 1817. 2) Wilhelm Károl 25. Jun. 1819. 3) Wilhelm August, Eduard, szül. 11. Okt. 1823. 4) Hermann, Bernard, György, szül. 4 Aug. 1825. 5) Fridrik Gustav; szül. 28 Jun. 1827.

2. T o l d a l é k.

A' pénz érték, és egyéb mértékek, ugy folynak, mint Saxoniában Lipsiában. A' Gabona mértékbe van egy tsekély külömbbség, t. i. 100 Eise-nachi Scheffel tesz $158\frac{7}{8}$ Austriai méröt, és 100 Weimári Scheffel tesz $144\frac{5}{8}$ Austriai méröt.

III. O s z t á l y .

Sachsen - Altenburgi (Szász - ó - vári)
hertzegegség.

Ez a' Hertzegegség nem régenten egy része volt a' Szász Gothai - Altenburgi Hertzegegségnek, de ki halván 1825-ben az utolsó örökös fíjúi ág, azon Hertzegegség fel osztatott az Ernestini hertzeg Házba, Gotha a' Sachsen - Koburg - Gothai Háznak jutott, Sachsen - Altenburg pedig tulajdon Házat alkotott az előbbeni hertzegi Hildburgi Hertzeg házból.

Föld szineti nagysága ezen Hertzegegségnek: a' 6 Aug. 1826, tett országi végzetek szerint foglal magába $24\frac{3}{4}$ □ mértföldet 102,700 Lakossal, (Stein $23\frac{1}{2}$ □ m. 108,000 Lak.) a' kik, ki vévén a' kevés 'Sidókat, Tótok, de németül beszélnek; és Lutheranusok. Most is találni ezen hertzegegségben maradékot a' régi Wendeknek, a' kik több századok óta erköltsi tulajdonságaikat, szokásaikat, és különös viseleteket, a' nélkül hogy szomszédaikkal egybe elegyednének, meg tartották.

Folyó vízei: a' Gera, Pleiszel, és Saale. Termésére, és Lakosi szorgalmára tekintve, ez első Rangjába tartozik a' Német Szövetségi Birodalmaknak. Az erköltsi míveletre ügyelnek a' Jenai köz-Universitás, a' gymnasium, és jól el rendelt falusi iskolák. A' mostani Hertzeg Fridrik 725,800 for. vesz be. Az Ernesti háznak többi tájjaival együt 12-helyet foglal a' szövetségi gyűlésben, és a' telyesben egy tulajdon szavazatja vagyon. Nevezetesebb helyek az Altenburgi Hertzegegségben:

1) Altenburg (ó vár) fő város, a' Pleisze par-ton; van benne egy nemesi intézet, gymnasium, egy derek könyvtárral, egy mesterségi, és termési tárral, gyapjú, pamut, és lenvászon fabrika, 1285 házban mintegy 12,6000 Lakos van, a' kiknek igen hasznos kereskedések van marhával, és gabonával. A' város előtt fekszik egy kő szíklán a' hertzegi vár, mellyből 1455 ama híres el ragadtatása történt egy

hertzegnek Kauffungi Kunz vitéz által. A' városban szembetűnö a' Hertzegi Lakvár; a' több féle polgári iskolai, és nevelői intézetek, az Osterlandi kertési, és természet Kutató társaság, a' szőnyeg, és portzellán fábrikák.

2) Schmöllä, vagy Schmöllén, város a' Spratta mellett, 450 házzal, 3000 Lakossal. 3) Ronnenburg, város egy dombon; van egy vára, gyapjú szer fábrikákkal, festőkkel, és 560 épületében 4200 Lakossal; a' kik sok tserép edényt készítenek, és gabonával kereskednek. Egy fertál órányira a' várostól egy nyírfa erdőben van egy Savanyú vízes kút szép mulató Sétahelyekkel. 4) Neu Sultza, falu az Ilm partján; nem messze Sultza városától, van egy só készítője, és 170 Lakosa. 5) Eisenwerk (vas bánya) jól épült város, egy várral, 500 házzal, 3400 Lakossal, a' kik izmos fa kereskedést űznek, és sok gyapjú, 's leg inkább malom-szita szert szönnnek.

6) Cahla, város a' Saale-parton, mellyen egy kő híd vezet által, kellemetes vidéken. A' víz tul-só partján egy magas hegy felett áll Leuchtenburg vára, mellyben egy fenyéték, egy szegények, es egy esztelenek háza van. 7) Orlamünda, város egy halmoson az Orla torkolatjánál a' Saale vízbe. 8) Roda, város, a' Roda folyó mellett hájító vidéken, vannak ruha szer, és Kaptza fabrikáji, 's egy hertzegi vára. Közelében láttatik Luisenlust, kellemetes mulató helye a' Lakosoknak egy pusztaságon.

T o l d a l é k.

Az Uralkodó Hertzegiház. Luthr.

(Monarchia Constitutionalis.)

Hertzeg: Fridrik, szület. 29 April 1763. Következett Attya Ernst Fridrik Károl után 22 Sept. 1780 a' Hildburghauseni Hertzegség Kormány szé-

kébe, és ott 27 Nov. 1817 az ország Rendeit bé állította. Özvegy 14 Maj 1818 Károlina Hütvese után, a' ki Meklenburgi - Strelitz Hertzegasszony volt.

Gyermekei: Örökshertzeg: Jó'sef György Fridrik, szül. 27 Aug. 1789, el jegyeztetett 24 April 1817 Luisa, Amalia, Wilhelmina, Philippina Würtembergi hertzegasszonnyal.

Ennek gyermekei: 1) Alexandrina, szül. 15. Apr. 1818. 2) Henrika, szül. 9. Oktob. 1825. 3) Elisabeth, szület. 26 Martz 1826.

2) Katalin, Karolina, Györgyné, szül. 17 Jun. 1787. (Lásd Würtemberget.) 3) Theresia, Karolina, Luisa, Friderica, Amalia, szül. 8. Jul. 1792. (Lásd Bavariát). 4) György, Károl, Fridrik, szül. 24 Jul. 1796, el jegyz. 7 Oktob. 1825, Mariát, Mecklenburg-Schwerini hertzegasszonyt. 5) Fridrik, Wilhelm, károl, Jó'sef, szül. 4 Okt. 1801. 6) Eduard Wilhelm Kristian, szül. 3. Jul. 1804.

A' P é n z é r t é k e:

Úgy van mint Saxoniában nevenként Lipsiában.

Úgy számlálnak a' mértékekben is, mint Saxoniában, ki vévén hogy. 100 Altenburgi Scheffel (a' gabona mértékbe) hasonló 228 $\frac{5}{8}$ austriai mérőhez.

A' fa öl = 5 láb; 5 $\frac{1}{2}$ hüvek bétsi (hosz. és magas.) a' fa öl = 2 láb 8 $\frac{3}{4}$ hüvek bétsi mélységi. 1 Malter szén fa 3 láb 5 $\frac{3}{4}$ hüv. bétsi, 48 Malter 25 öl. 1 akó bor = 48 austr. pinth. 1 Fuder = 14 $\frac{2}{3}$ austr. akóh. A' ser terh 12 Tonna, 288 Stübchen, 2 kannájával.

IV. O s z t á l y.

A' Szász Meiningi hertzegi tartományok.

I. S z a k a s z.

Ezen tartományokat Képelik a' Hennebergi, és Coburgi Osztály-részek, mellyek egybe véve 18 $\frac{1}{4}$

□ m. mint egy 60,000 Lakossal, 6 városokban, 11 helységekben, és 200 falukban. Minek utána pedig. A' Sachsen Gotha-Altenburgi Hertzeg, 1825, 11 Febr. minden örökös nélkül meg halt, és a' 6 Augustusi 1826 köz osztályi alkú szerént a' Meiningi Hertzeg tartománya 25 □ mértföldet nevelkedett, 's Lakosi száma 68,000-rel szaporodott volna, természetesen más formába fog állani, t. i. ide tartoznak: 1) A' meiningi alföld, 2) a' Römhildi megye, 3) a' Themari megye, 4) a' Behrungei megye, 5) a' Hildburghauseni Hertzegség, 6) a' meiningi felföld, 7) egy része Saal feldnek; 8) egy része a' Königsbergi, Sonnenfeldi, Krannichfeldi, és Kamburgi megyéknek. Innét egész kerülete most a' Meiningeni Hertzegségnek $45\frac{1}{5}$ □ m. mint egy 140,000 Lakossal. Jövedelme mint egy 460,000 tallerra megy fel; az erdei nyereségeken kívül.

Folyó vizei: a' Werra, Schwarza, Rodach, Bahr, Saale, Hasel. Alsó része a' Werra folytába éjszaki kelet felé magába foglalja egy részét a' Thuringiai erdőségnek, egy részét a' Rhönnek, könnyű alapa, és szeléd égalja. A' felső rész egészen a' Thuringiai erdőségben fekszik, 's innét hegyekkel, 's erdőkkel borítottatik; mellyek közt szűk, tsak tsekély folyók, és patakok által nedvesített völgyek húzódnak.

Termése: gabona, len, dohány, komló, fa, szarvas marha, juh, hal, márvány, vas, só, kobált, kő szén, Salétrom, kalló föld, gálitz, négy szegű, köszörű, foszló kő. Sonnenbergnél vagyon egy számoló tábla foszlókőbánya, egy ritka termés, a' honnét mind annyi szál kövek ásatnak, mellyekkel a' számoló foszló kő táblákra írhatni, 's azok minden felé küldetnek. A' Lakosok Luther vallását tartják. Meiningenben vagyon egy Lyceum, és Dreisigackerben egy erdei akademia az ifjú vadászok képeltetésére, 1811-fogva a' 'Sidók bérelhetnek, és vehetnek földeket, ha azokat magok, vagy 'Sidók által akarják munkálni, a' fiatal 'Sidók, a' kik mesterséget tanulnak, szabadok az első 6 eszten-

döben a' konskriptiótól; 's a' tanítóknak jutalom ígértetett, több más intézetek is tétettek a' 'Sidók pallérozására.

A' szorgalmatosság jeles. Több huták, hámarok, bányák, malmok, gálintzkő főzők találatnak.

K o r m á n y.

A' Sachsen -Meiningi Hertzeg: Bernárd (Erich Freund) szül. 17. Detc. 1800, uralkodik 24. Detz. 1805 -fogva. Lak helye, valamint az országi Collegiumoké is, és a' Hennebergi hertzegesített grófság oklevél tára Meiningenben van. Az első szülöttségi örökség 1801 állítatott meg. A' Kormány az ország Nagygyaival közös. Minden ágra vagy Collegiumok, vagy biztosságok ügyelnek. A' szövetségi gyűlésben 12-ik széke, és a' telyben egy szavazatja van.

II. S z a k a s z.

Ez a' tartomány 4 Részekből, vagy is kerületekből áll: 1) A' Hennebergi rész, vagy is alföld. (Unterland). 2) A' Koburgi rész, vagy is felföld. (Oberland). 3) Hildburghausen hertzegség. 4) A' Saalfeldi Hertzegség, vagy Pflege.

1. A' Hennebergi rész, v. Al föld.

Mint egy 13 □ m., 58,000 Lakossal. Jelesebb helyei: 1) Meiningen, fő, és hertzegi lak város egy rétes völgyben, a' Werre mellett, melly itt több karokra osztódik, van egy hertzegi vára, Ersebet vára névvel; egy könyv-tárral, mellyben 24000 kötet fekszik, egy emlék pénz, és természegyűjteménnyel, 's egy réz metszési tudományos ötlökkel, van ott egy akademiái Lyceum, egy mesterségi -oskola; tanítók Nevendékháza, parket fabrikák, mellyek 200 szövöszéket foglalnak, 580 ház, és 4500 Lakos. Nem messze a' várostól látni az újj angol kertet szép intézetekkel. 2) Dreisigacker, falú egy hegyen, 60 házzal, 400 Lakossal, és egy várral, mellyben egy köz intézet van az erdei, es

vadász tudomány kedviért, 's most vadász akadémia. 3) Wasungen, város a' Werra partján, egy szép, sok hegyekkel körül vett vidéken 360 házzal, 1700 Lakossal, a' kik esztendőnként 2000 má'sa dohánt szednek bé. 4) Römhild, város, egy várral, (Glücksburg) 210 házzal, 1600 néppel. Egy tulajdon Uraságnak fő helye. Ezen tájékon vannak ama nevezetes igen magas Gleichberge nevű Basalt hegyek.

5) Saltzungen, város egy szép vidéken, a' Werra folytába, 's rajta az Armbach folyik által, van egy vára, (Schnepfenburg) egy só-készítője, a' hol esztendőnként 32,000 Malter só főződik, 450 házában 2500 ember lakik. Dél felé fekszik a' Saltzunger tó Sikeres só forrásokkal, mellynek Silge nevű ki folyása a' só készítőre van igazítva. 6) Steinbach, mező város, 240 házzal, 1100 Lakossal, kik közt 120 késes, és 90 lakatos mester emberek. 7) Liebenstein, vagy Savanyú víz; falú egy bájító tájékon; völgyben, 80 házzal, 500 Lakossal, 's Savanyú vízzel, melly sűrűen látogatatik. Nem messze innét fekszik Altenstein vára, egy kősziklás bértszen, egy bájító mulató erdővel, es hegygyel, melly egy órányira terjed. Leg jelesebb ötlei: a' gothi kápolna; a' Hertzegné emlek jele; a' virágos kosár, a' Sennkunyó, az ördöghídja, az üreg kő, melly magán áll, es belől egész tsütstsáig léptsőkön mehetni, es a' tágas barlang Glücksbrunnál, Liebenstein, es Altenstein között, mellyben egy patak folydogál, melly néhány víz medentzékét, es 2 víz rohanatot képel. 8) Glücksbrunn; tekintetet vonó épületekkel. 9) Themar, város a' Werra mellett egy tágas völgyben, egy kő híddal, 220 épületiben 1152 ember Lakik.

2. A' Koburgi-rész, v. fel-föld (Oberland), 5 □ m. 16,269 Lakossal 17,000). Jelesebb helyei:

1) Sonnenberg város a' Rotha v. Rütthen partjan, egy szűk völgyön, tsak egy hosszú útszából áll. Lakosi száma: 2374 (Ehrmann tsak 309 számol)

Riknek élélme leg inkább a' kereskedés: vannak itt lágyirhások, kép írök, kolompárok, ötvösök; leg inkább kereskednek minden fele fa portékákkal, foszló kötáblákkal köszörű kövel, és egyéb sok nemű portékákkal, mellyek a' Sonnenbergi szerek neve alatt esméretesek; mellyekből esztendőnként 200,000 for. be vesznek, 's jobbára a' bőr adás-vevésben áll, 40 kalmárok foglalatoskodnak az illyetén dologban.

2) Glüksthal, üveg huta, melly 2451 láb magason fekszik. 3) Lauscha, falu egy üveg hutával, 92 házzal, és 800 Lakossal, kik közt 40 üveges, és üveg gyöngyös mesterek. 4) Hämmer, falu 70 házzal, és 500 Lakossal egy szűk völgyben, az Effelder patak mellett, van egy festékfabrikája, és közelébe több köszörű, és foszló kő bánya. 5) Hüttensteinach, jó hasznú vas hámorság. 6) Köppelsdorf, falu a' Steinach partján a' hegy alatt, van egy tükör fabrikája, 40 háza, 200 Lakosa. 7) Limbach, falu egy portzelán fabrikával, a' hol 100-an dolgoznak. 8) Judenbach, hoszu falu 110 házzal 800 Lakossal, a' Thuringiai erdőnél, a' hol sok Sonnenbergi portéka készül. Ide tartozik a' Stattel pasz (szűk út) néhány házzal. 9) Lauenstein, falu egy portzellan fabrikával, melly 120 személyeket foglal, bájító fekvése van egy hegy körül, mellyen egy regi várnak omladeki szemléltetnek. 10) Schalkau, város egy völgyben az Itz mellett, melly ezen vidékben fakad, 125 háza, és 902 Lakosa van. A' gyapjú fonyás, szer és pántlika szövés, és kaptza köles ez előtt nagyobb diatban voltak, mint mostanába. 11) Weschenbach, falu, mellynék közelebe egy barlangot találni, Zinsenloch névvel, a' hol egy kis patak folyik, 's a' falakon Tsepkö tenyészedik.

12) Hüftenberg, kis hely, a' hol egy köszörű kő bánya volt.

V. O s z t á l y.

3. Sachsen Hildburghauseni hertzegegség.

$8\frac{1}{10}$ □ m., 24,000 Lakossal. Itt jelesebb:

1) Hildburghausen, fő város a' Werra parton, van egy gymnasiumja, iskola mester nevendék háza, 500 épülete, 3600 Lakosa, jól épült, két részből áll: az ó, és újj városból, mellyek közt az utolsó szépen, és rendesen alkottatott, 's egy része a' frantziából ki költözött reformáltakkal gyarmatosítottatott. A' hertzege vár az ó városban vagyon téres kerttel. 2) Heldburg, város, egy kellemetes völgyben, a' kreck folyónál, 160 házzal, 2000 Lakossal. Mellette fekszik egy hegyen egy régiesen erősített vár, egy igen mély, a' kösziklába vágatt kúttal, és messze ki látással. 3) Ummerstadt, város egy halmoson a' Rodach partján, 130 háza, és 700 Lakosa van, a' kik gyapjút fonnak, és sok tserép edényeket készítenek. 4) Lindenau, falu, 70 házzal, 400 Lakossal, mellynek közelébe fekszik Fridrichshall, só-készítő, a' hol többféle só nemek is készítettnek. 5) Eisfeld, város egy rónán, egy kis dombon, a' Werra által folyik rajta, van egy hertzege vára 400 háza, 2000 Lakosa, a' kik közt 70 vereslágú irhás. 6) Königsberg, város, közepén a' Würzburgi kerületnek, egy hegyen, mellyen egy vár omladékot látni, van 190 háza, 1300 Lakosa, néhány szőlő mívessel. 7) Behrungen, mező város, 125 házal, 500 Lakossal. Az egész Behrungi birtok $\frac{1}{2}$ □ m , 1059 Lakossal.

4. Sachsen Saalfeld hertzegegségből.

$8\frac{1}{8}$ □ m., 21,400 Lakossal. Itt jelesebb helyek:

1) Saalfeld, fő város, egy kellemetes vidéken, a' Saale parton, 2 kül várossal, 600 házzal, 3600 Lakossal, a' kik sok bört; posztót, és ruhaszert készítenek. Van itt 2 vár; az újj, mellyről igen szép ki látás esik, és a' régi, a' hol a' hertzege pénz-tár van, 's a' hol a' Rudolstsadti, és Reuszi hertzegek is pénzt veretnek. Egy a' Saale által

képelte Szigeten van egy nagy rézolvasztó, 's a mellett egy kék festék, és timsó készítő műhely. Nem messze a várastól Wölsdorfnál áll Ferdinand Lajos Burkus hertzegnek emlék köve, a' ki itt 10. Oktob. 1806, a' tsata piatzon el esett. 2) Pösneck, város egy kellemetes völgyben, a' Kölschau mellett, derék bór, és gyapjú fabrikái vannak, 470 házzal, 3080 Lakossal. 3) Graefenthal, város a' Zopten folyó mellett, egy völgyben, és a' Thüringiai magasabb hegység alatt, Wespenstein várával, melly egy kősziklán fekszik, és egy atzél, 's vas hámorral, 200 épületiben 1000 Lakost találni. 4) Wallendorf, falu 40 házzal, 300 Lak. a' Lichte par-ton, van benne egy portzellán fabrika. 5) Lehesten, város, 140 házzal, 1000 Lakossal, a' kik többnyire a' városhoz közel lévő foszló kő bányából élnek, mellyből esztendönként, 16,000 má'sa foszló kő ki ásatik, és egész a' Rajna, és Menus vidékeire ki vitétik.

T o l d a l é k.

Az Uralkodó Ház. Luther vallású.

Hertzeg: Bernard, Erich, Freund, szül. 17 Detc. 1800. Következett Attya György hertzeg után (a' ki † 24 Detc. 1805) 17 Detc. 1821, a' tartomány-nak országi Rendi törvényt adott 4. Sept. 1824 el jegy. 23. Martz 1825, Mariát, Hessen Casseli hertzegaszszonyt.

Fija: Georg, örököshertzeg, szül. 6 Apr. 1826.

Testvérei: 1) Amalia Adelheid, szül. 13 Aug. 1792, el jegy. 11 Jul. 1818 Wilhelm Henriknek, Clarencei hertzegnek. 2) Ida, szül. 25 Jun. 1794, lásd Sachsen Weimar. Annya: Luisa Eleanora; Hohenlohe - Lauenburgi hertzegaszszony. Attya testvérje: Maria Carolina, szül. 11 Sept. 1751; özvegy Sachsen Gothai Hertzegné.

A' Pénz értéke, és egyéb mértékek mennyisége a' Saxoniaival egy nyomon jár. Több neme azoknak meg egyez a' Német Országiakkal átaljába, és több egyéb Nagyobb, és kisebb tartományokéval is.

VI. O s z t á l y.

Sachsen-Koburg-Gotha Hertzegség.

Es a' Hertzegség áll: 1) A' Koburgi Hertzegségből; 7 □ m., 30,100 Lak. 2) A' Lichtenbergi Hertzegségből, 11 $\frac{1}{4}$ □ m., 26,315 Lak. 3) A' Gothai Hertzegségből 27 $\frac{1}{2}$ □ m., 83,023 Lak. Öszveséggel 45 $\frac{3}{4}$ □ m., 139,438 Lak. Stein szerint: 48 $\frac{1}{2}$ □ m., 151,400 Lakossal.

Jelen való mekkoraságába, és állapotyába 1826 6. Aug. tétetett a' törvényes országi alkudozások szerint. Folyó vízei: az Itsch, Rodach, Steinaeh, Saale, Unstrut, Leine, e' a' t. Alapa, leg inkább a' Thuringiai erdőségben, hegyes. Leg m gasabb tsútsok ezen tartományban: a' Beerberg 2985 láb, a' Schneekopf 2975 láb, az Inselberg 2791 láb. A' tartományban bőven terem minden, a' mi német országban természetik. Lakosi szorgalmatossága által sok lenvászon, vas, gyapjú, és pamut portéka, portzellán, üveg, timsó, gálilzkő, szurok, hamú'sir e' a' t. készül. Kormányos Ura Hertzeg Ernst (Károl, Lajos, Antal) a' ki a' többi Ernesti Házi hertzegekkel együtt a' szövetségi gyűlésben a' 12 helyet foglalja, és a' telyben egy szavzata van. Jövedelme 950,000 forint.

1. A' Koburgi hertzegség, melyben van:

1) Koburg, fő város, és hertzegi Lak hely; egy kellemetes völgyben, az Itz parton, van benne 5 templom, egy akademiái gymnasium, többféle fabrika, egy hertzegi lakvár, Ehrenburg nével, és

tekintetes könyv-tárral, egy szép tanátsház, egy izmos fegyverház, 45 útsza; 765 ház, 8154 lakos. Lakszéke a' tartományi kollegiumnak, 2 könyvházokat, observatoriumot, mester nevelő házat, könyomó intézetet, beteg ápolgató épületet, jó tévő aszszonyi társaságot, gazdálkodó pénz kéméllő intézetet is találni benne. Kellemetes séta - fások választyák a' várost a' küll városoktól. Nemmeszsze a' várostól egy hegyen fekszik Koburg vára, melly izmos fallal, mély föld hányásokkal; és 5 bástyákkal környékeztetik, több egyéb épületek mellett van benne egy fenyíték, és egy fegyverház, belöle pedig gyönyörü ki látás nyílik a' tartománynak nagy részére. Itt jó kereskedés esik gyapjával, posztóval, ruha szerrel, e' a' t. Van esztendőnként 2 vásárja. 2) Rodach, város a' Rodach partján, egy mulató, és vadász várral, ménessel, 280 házb. 1400 Lakossal 3) Neustadt an der Heide, város a' Rõtha mellett, és a' magas Mupp hegy alján 200 házzal, 1600 Lakossal, a' kik sok komlót természetnek, és Sonnenbergi portékákkal kereskednek. 4) Oelslau falu, mellynél egy márvány malom van, a' hol esztendőnként 2 — 3 miliom nagy és kis márvány golobitsok öröltetnek, 's ki küldetnek.

2. A' Lichtenbergi Hertzegség, vagy is a' Rajna bal partján fekvő Birtokok 26,315 Lakosokkal. Ezen tartományban jelesebb:

1) Hrumbach, város, a' Glan folyó mellett, 506 lakossal, egy hegy alatt, mellyen egy vár áll. 2) Sz. Wendel, város a' Blies folytába 2010 Lakossal, a' kik a' vasbányákban dolgoznak. 3) Baumholder, helység, 1000 Lakossal (Stein tsak 533-tesz). Vas készítő műhelyekkel

Ezen tartomány a' Bajor rajnai kerület, és a' Burkus alsó rajnai treviri (trieri) kerület közt fekszik; hegyes, és a' Glan, és Blies fólnak általa rajta.

3. A' Gothai Hertzege ség. Ebben nevezetes:

1) Gotha, a' Leine víze mellett, mintegy 12,000 Lakossal, derék jól épült fő város, hajdoni Lakhelye volt a Szász Gothai Hertzegeknek. Emlékezetre méltóbbak épületei, és intézetei közt: Friedenstein vára, a' museummal; a' hol a' könyvtár, kép írási, termési, és mesterségi gyűjtemények tartanak, az emlék-pénz-tár, a' hol tsak az arany pénzek 11,000 aranyot nyomnak, a' nap keleti museum, e' a' t. Van továbbá gymnasium, iskola mester nevelő ház; szabad rajzoló iskola, tűz-kárpótló bátorság a' német kereskedők számára, gyapjú, pamut; bőr, portzellán, papirosszönyeg, és len vászon fabrikák. Közel a' városhoz látni a' hertzegei mulató erdőt a' Friedenthal nevű mulató majornházzal, 's annak közelébe a' tsillag vis'gálló tornyot; a' Seeberg hegyen, melly 1200 láb magasságú.

2) Waltershausen, város a' Bode víz mellett, 2310 Lakossal; híres egy fabrikáról, mellyben kender vödröket készítenek tűz oltásra. Szomszédságában van a' Saltzmanni nevelő intézet. (Schnepenthal). 3) Blasien Cella, v. Cella; a' magasabb Thuringiai erdő alján, a' Lobenbach mellett. Van benne vas, és atzél portékás fabrika, 260 házzal, 1200 Lakossal, a' kik fegyvert készítenek, (1811-ben többet tsináltak, 3700 puskánál) 's más egyéb, vas, és atzél portékákat nagy számmal. Találni itt 1 vas, 3 tseve, 1 atzél, 2 petzek ezüst, 1 vasfonál hámost, 3 furó, 3 köszörű, és egy simító malmot. 4) Ruhla, v. Ruchla (fele Weimarhoz tartozik) egy szük völgyben, a' Ruehla patak mellett, határ az Eisenachi, és Gothai hertzege ség közt, 314 épületében 1550 ember lakik, kiknek fő keresete a' vas portéka tsinállása, és kereskedés. Készítenek itt sok sárga réz, és elefánt tsont fésűket, fa, és tajték pipa fejeket, kaptzákat, és kesztyűket. Van 1 vas, és 2 petzek ezüst hámor. Az Eisenachi részen van egy értz forrás.

5) Reinhardsbrunn, hertzegi mulató ház egy angol kerttel, a' hol valaha Springer Lajostól alkotott Benedeki Klastrom állott. 6) Méhliis, falu 210 házzal, 1500 Lakossal, a' kik fegyvert, és vas portékákat készítenek. 7) Fridriksrode, város a' Thuringiai erdőben, 270 házzal, 1600 emberrel, a' kik sok tsínvatot szönnnek, és esztendőnként 288,000 darab fonalat fejerítnek. 8) Altenberga, falu egy bájító völgyben, 60 háza, és 250 Lakosa van, egy dombon mellette állott Sz. János temploma, mellyet Sz. Bonifacius épített, 724 mellynek helyén 1811 egy 30 láb magas kandelabrum állított fel. 9) Luisenthal, hertzegi kementze egy vidám völgyében a' Thuringiai erdősnek az Ohre partján, esztendőnként 5000 mása termés vasat ad. 10) Oberhof a' leg magasabb falu a' Thuringiai erdőben, 2351 lábra emelkedik. 11) Elgértsberg, falu 72 házzal, 430 Lakossal, egy halmoson igen gyönyörűen pipeskedő várral, egy Emiliáni, és fél portzellán fabrikával.

12) Wachsenburg, leg magasabb a' 3 Gleichen névű várak közt, hegyen fekszik, 's országi tömlözt. Belőle egy bájító ki látás van nagy térségre. 13) Molsdorf, falu, a' hol az Apfelstedt a' Gerába folyik, 40 házzal, 450 Lakossal, egy urasági várral, és szép kerttel. 14) Chrannichfeld, sok hegyekkel körül vett város az Ilm parton, 250 épületében 1300 embert látni, sok kosár, és kaptza kötővel. Egy része a' felső várral Gothához, a' másik az alsóval Weimárhoz tartozik. 15) Ohrdruf, város a' Thuringiai erdős allján az Ohra mellett. Van egy vára, derék vászon fejerítője, 2 réz hámore, 840 haza, és 4500 Lakosa. Fő helye a' Gleicheni grófságnak, melly a' felsőre, és alsóra osztatik; a' felső (mellyben Ohrdruf fekszik) a' hertzeg Hohenlohe Háznak Neuensteini Lineájához, az alsó nagyobb részre a' Schwartzburg-Sonderhausen hertzeghez tartozik. 16) Neudietendorf, falu az Apfelstedt partyán, a' Herrenhuterek gyaratja.

Teutleben, és Mechterstädt falu közt mind a két részén a' Hörsel folyónak vannak a' Hörsel lukak, a' hol majd mind a' két, majd az egyik forrásból, mellyek a' folyó éjszaki részén fakadnak, bizonytalan üdőkben víz folyik, télen is, a' midőn a' víz bizonyos meszszeségre be nem fagy.

Határai Gothának: Borussia, Svartzburgi Vei-mári, Kurhessi, és Meiningeni tartományak. Folyó vízei a' Thuringiai erdőségben erednek, és tsekélyek, u. m. a' Leine, Hörsel, Apfelstedt, Gera, Ilm, és Unstruth. Föld alapa külömbféle, éjszakra rónább, délre igen hegyes, a' hol nagy része által vonódik a' Thuringiai erdőnek; ennek magasabb tsüttsai: a' Schneekopf 2975 láb, a' Beer hegyek, 2982 láb, mellyek egy mély setet barlang által kapcsolódnak öszve; az Igselshegyek; 2852 láb. Ezen hegy lántz átaljába a' Thuringiai erdő név alatt ki terjed az Eisenachi tájjéktól déli keletre, határ szélein a' hajdoni felső szászi, és Frankoniai kerületnek, egész a' Voigtlandig, a' hol éjszakra Lehesten városotska, délre Cronach, a' leg jelesebb helyek. Hossza az erdőségnek 15, széle, 1 — 4 — 5 mértföld. A' hegyesség nem szűnik meg, tsak hogy továbbá Frankenvald nevet nyer, és a' Fichtelbergel öszve kapcsolódik. Tetején van Eisenachtól Saaleig a' Rennveg v. Steig, út. Jobbára fenyvesből áll, és kevés gabona föld van benne.

Gotha nevel: sok lovat, szarvas marhát, birkát, Sertvést, vadat; természet; gabonát, zöldséget, gyümöltsöt, lent, kendert, anist, korjándromot, tsüllenget, vad sáfrányt; az erdők adnak hamusírt, gyántát, szurkot, koromfestőt. Találni ott vasat, kobáltat, kő-szenet, salétromot, malom és köszörű követ, izmos épület követ, és orvos kútakat. Népe szorgalma nagy a' len, és gyapjú fonásban. Vannak jó lágy irhások, gyapjú szer, pamut, fél selyem, atzél, és vas fabrikák, réz, és vas hámorok, üveg huták, portzellán, és fél portzellán fabrika. A' kereskedes leg inkább hazai természettel üzödik.

T o l d a l é k.

A' Sachsen - Koburg - Gothai Uralkodó
ház. Luth.

Hertzeg: Ernst Antal Károl, Lajos, Lichtenbergi hertzeg, szül. 2. Jan. 1784. Atya Ferentz hertzeg után következett a' Sachsen Koburg Saalfeldi Kormányba 9 Detz. 1806, a' rajnán túli birtokait Lichtenbergi hertzogségnek nevezte 6 Martz. 1819, és 22 Martz 1821 a' Szászok Kormányba Ország rendi törvényt hozott bé. Felesége Louise Sachsen Gothai hertzegasszony.

Gyermekei: 1) Örökshertzeg, August Ernst Károl, János, Leopold, Sándor, Edvard, szül. 21. Jun. 1818. 2) Ferentz, August, Károl, Albr., Eman. szül. 26. Aug. 1819.

Testvérei: 1) Sophia Fridrika etc., szül. 19 Aug. 1778, el jegy. 22 Febr. 1804 Emmanuelnek Mensdorfi Grófnak. 2) Juliana Henrika, szül. 23. Sept 1781; el jegy. Konstantinnak. 3) Ferdinand, György, August, Sachsen-Koburg-Kohary hertzeg, szül. 28 Martz 1785. 4) Maria Luisa Viktoria, szül. 17 Aug. 1786, I. Angliát. 5) Leopold, György, Kristian, Fridrik, szül. 16. Detz. 1790, özvegy 6. Nov. 1817. Karolina Augusta, Angol hertzegasszony halála után.

Anyja: Augusta, Karolina Sophia szül. Reusz grófasszony.

Atya testvére: Karolina, Ulrika, Amalia, szül. 19. Okt. 1751.

A' Sachsen Gothai Ház. Luthr.

Anyja az 1825 11. Febr. ki holt utolsó hertzegnek IV Fridriknek: Maria Karolina Amalia, szül. Sachsen-Meiningeni hertzeg Asszony, Ernst hertzeg özvegy 20. April. 1804-fogva.

Ernst testvérenek, August hertzegnek († 17. Maj 1822) özvegye Karolina Amalia; lásd Hessedt.

Ernst Leánya első házasságból; Louise, szül. 21 Detz. 1800. Szászi hertzezné, Pöltzigi, és Baierdorfi grófné, eljegy. Ernstnek, Sachs. Kob. Goth. hertzeznek.

Sachsen - Koburg - Kohary Ház.

Hertzeg: Ferdinand György, Fer. Aug. szül. 28 Martz 1785. Örökös lett Ipa után Kohary Ferentz Jó'sef után 27 Jun. 1826, eljegy. 2 Jan. 1816 Antoniát Kohary hertzegasszonyt, szül. 2 Jul. 1797.

Gyermekei: 1) Ferdinand, szül. 29 Okt. 1816. 2) Augustus, szül. 13. Jun. 1818. 3) Luisa, szül. 14 Febr. 1822. 4) Leopold, szül. 31 Jan. 1824.

Napa: Antonia, szül. 31 Martz 1771; özvegye Kohary hertzeg Ferentz Jó'sefnek, 27 Jun. 1826-fogva.

Testvére a' meg holt hertzeznek: Anna, szül. 5. Aug. 1768, eljegy. Nov. 1788 Báró Gudenus Henriknek.

M é r t é k:

100 Gotha Scheffel = $142\frac{1}{2}$ Austr. méröh. 1 Akó bor = 48 austr. pint. 1 Fuder = $14\frac{2}{5}$ austr. akó. 100 Gothai kereskedő font = $83\frac{1}{4}$ bétsi fonth.

VII. O s z t á l y.

Mecklenburg - Schwerin, és Mecklenburg - Strelitz Nagy-hertzsegek.

I. S z a k a s z.

§. 1.

A' Mecklenburgi tartományok állanak; a' tulajdon Mecklenburg hertzsegből, és Schwerin, és Ratzeburg fejedelemségekből. Feküsznek a' $28^{\circ} 19' - 30^{\circ} 51'$ k. h., $53^{\circ} 8' - 64^{\circ} 19'$ Sz., foglalnak magokba 224 □ m., 430,950 Lakossal. A' kik közt csak 1000 Catholicus találkozik. 'Sidó van 3100.

Folyó vízei: a' Radegast, Warnow, Rehnitz, Trebel, Peene, Elbe, Stör, Sude, Boize, Dosse,

és Havel, Tavai közt, mellyek igen számasak, jele-
sebbek: a' Müritz, Kölpin, Schwerin, Kumerow,
Krakow, Natzeburg, és Schaaltó.

§. 2.

Földalapa többnyire lapos rónákból, igen
jó gabona termőkből, és derék rétségekből, áll,
mellyek gyakorta félbe szakasztatnak erdőségekkel,
torfa ingoványokkal, számtalan tókkal, homokos
pusztákkal, és néhány dombokkal, homok dombos
sorokat láthatni Bukownál.

§. 3.

Hegyei közt magassabbak: Ruhnenberg,
Marnitznál, 577 láb. A' Hamburgi hegy. Greven-
mühlennél; a' Heiliger Damm Dobberannál; ennek
hossza $\frac{1}{2}$ m. magassága 160 l., szélessége 100 láb
ingó, sima, külömbb féle formájú, és színű kövek-
ből áll; Kreidberg, Brunsfördénél, egy fok, a'
mellyről egész Holsteinig ki látni.

Az Eg alja mérsékeltt, és egészséges; tsak a'
tenger parton, és a' tavak közt nedves.

§. 4.

Átaljában véve a' tartomány termékeny; találni
abban derék szarvas marhát; ló nevelést, jó forma
sertvést, juh- és méh szaporítást, sok majorságot,
leg inkább ludat, vadat, halat, mellynek leg vála-
gatottabb nemeiben bővelkedik. Terem ott gabona,
úgy hogy ki is vihetni; kerti zöldség, kurumpli,
gyümölcs, melly Rostokból nagy számmal hordódik
Peter-várra; len, kender, dohány, komló, reptze,
tekintetes leveles, és fenyves erdők. Találtatik:
vas, torfa, több föld neme, timsó, konyhasó, és
némélly vidékeiben borostyán kő.

§. 5.

Szorgalom. Terméseiket jobbára nyersen
hordják ki. Leg nagyobb divatban van a' gyapjú,
és len-szövés. Az Üveg huták, a' Kalamász, téglá,
és pálinka főzés, etzet, dara, és hamúsír készítés

nagy része kenyereknek. Kereskedése, mellyet üz, sikeres; 3 miliom tallerra betsülük értékét az esztendőnként ki hordott terméseknek. A' leg jelesebb kereskedő város Rostok; ez után következnek: Wismar, Boitzenburg és Dömitz.

§. 6.

K o r m á n y.

Fő Kormányosok az egyesült Mecklenburgi tartományokban két Nagy Hertzegek, Mecklenburg Schwerinben Fridrik Ferentz; Mecklenburg Strelitzben, György Fridrik Károl. Jövedelmök 2,400,000 forintra megy. Katonát 5564 állítanak. A' Kormány Fő-Rendek által történik választott szabadságokkal egyelítve. Az Ország Nagyai a' Vitéz Nemesség, a' kik számába tartoznak mind, a' kik Nemes Jóságot bírnak, és a' tartomány, a' hová tartozik Rostok 43 tartományi városokkal. Mind a' két Nagy hertzegek együtt a' szorosabb szövetségi gyülekezletben egy szavazattal bírnak, a' tágasabban pedig Mecklenburg Schwerin kettővel, Mecklenburg Strelitz egy különössel bír. A' két ház függetlenül uralkodik ugyan egymástól a' maga részében Országi Collegiumok által; azomban az Ország-Rendeire, az adózásra, és a' Güstrowi udvari, és tartományi ítélő szekre nézve közelebbi kaptcsolatban állanak egymással 1701, és 1755-beli alkük ereje által. Mind a' két Nagy hertzegsegek Renedei egy testet képeznek, és ez a' kötés a' régi ország egyességének mondatik.

II. S z a k a s z.

F e l O s z t á s a.

A' Mecklenburg Schwerin Hertzegi rész foglal magába 41 várost, 7 mező várost, 621 falút, 1725 birtokot. 225 □ m. 360,000 Lakossal. A' katonai tekintetben 6 kerületekre van osztva:

1. Az Elbei, vagy Schwerini Kerület; a' hol van:

1) Schwerin, fő város, egy Szigeten a' hasonló nevű tóban; áll az ó, új, és kül városból. Lakosa száma 12,200, jeles benne a' Nagy hertzei lakvár, kép-írási gyűjteményel, és derek kerttel. Széke a' kormány, és törvény Tisztségeknek. Emlékezetes Fridericianum oskolája, az orvos oskola sok fabrikával. 2) Boitzenburg, város, a' Boitze torkolatjánál az Albisba 3100 Lak. Jegyzésre méltó: az Elbe vám, Lazatz fogás, pálinka főzés, és gabona kereskedes.

2. A' Keleti-tengeri, vagy Wismári Kerületben:

1) Wismár, város egy tenger öblön, melly igen jó révpartot képel, a' hová a' leg nagyobb hajók be futhatnak, és nyugodhatnak, 4 fabrikája és 8000 Lak. van, a' kik kereskedést űznek, és hajót építenek. 2) Gadebusch, város a' Radegast partján 1700 Lakossal. Nevezetes az ottani 1712 tsatáról.

3. A' Warnowi, vagy Rostocki Kerületben:

1) Rostock, legnagyobb város a' tartományban, a' Warnow mellett, melly 2 nyilatira szakad a' keleti tengerbe; vidám tekintetű, az ó, közep, és új városból áll, 6 fabrika van benne; Lakosi száma 17,400. Találni itt egy Universitást, predikátor nevelőt, természet vizsgáló társaságot, 124 lak pintzét, 20 szalát; egy Apátza Klastromot Sz. Keresznél, 9 templomot, 171 kalmárt, 59 pálinka főzöt. Sok különös szabadsága van ezen városnak, 150 tulajdon hajójin kereskedik. Leg fő képpen kereskednek: gyapjával, gabonával, és márhával. A' város révpartja a' Warnow torkolatján van a' keleti tengerbe Warnemünde helység mellett, a' hol esztendőn ként 700 hajó fut ki 's be. Itt született Blücher: itt emeltetett számára egy emlék-oszlop. 2) Doberan, helység egy lapos dombokkal kerített völgyben $\frac{3}{4}$ m. a' tengertől, mellynek partján sűrűen látogatott ferdek vannak. Itt van a' Heiliger Damm nevű határ sereg el szélledve, mellyet a' tenger gyűjtött a' par-

ton. 3) Sternberg, város, 1500 Lak. a' hol Malchin-nal változva tartatnak az ország gyűlései. 4) Ribnitz város egy kis keleti tenger öbölben 2400 Lak. 5) Sülztz, város a' Recknitz mellett, 1700 Lak. só műhellel. 6) Bützow, város, a' Warnow, és Nebel öszve folyásánál, van egy vára, 3570 Lakosa; itéllő széknek lakhelye.

4. A' Müritz, vagy Waren Kerület, itt van:

1) Waren város 4000 Lak. 2) Malchow, város a' hasonló nevű tónál, 1300 Lak., kik közt 100 posztós van. 3) Malchin, város a' Kumerow tó parton, 3520 Lak. 4) Plau, város a' Plau tó-mellett, mellyből az Ede jön: Lakosi száma 2640, kik közt 25 posztóst találai.

5. A' Recknitz, vagy Güstrow Kerületben jelesebb:

Güstrow, város a' Nebel parton, van benne gymnasium, 2 fabrika, 7900 Lakos izmos kereskedéssel.

6. Az Elden vagy Parchim Kerületben találtaik:

1) Parchim város az Elde parton, 5120 Lak. Folyamitéllő székkel, gymnasiummal, és 5 fabrikákkal. 2) Ludwigslust, mező-város egy igen hájító vidéken, tsatornákkal; vízi mesterségekkel, Séta-fásokkal, és változó intézetekkel diszesítve, a' Nagy hertzegi Lakhely, van egy szép vára, 1 Catholika szentegyháza, 1 lutheran temploma, 1 fabrikája, 5870 lak. képtára. 2) Neustadt az Elde parton 2 fabrikával, 1300 lak. város. 3) Doemitz város az Elde bé folyásánál az Elbébe. Van egy fenyték háza, erős vára, 1900 lakosa, a' kik búzával kereskednek. Vám is van az Elbén.

III. S z a k a s z.

Mecklenburg Strelitz Nagy hertzegségi rész: foglal 36 □ m., 75,500 lakossal, 9 várost, 2 helységet, 219 falut, 346 jószágot, 10,820 házat; a' Wakenitz, Trave, Haval folyók, és Tollentó partján.

Nagy Hertzeg Fridrik Károl. A' jövedelem 500,000 for. A' hadi nép 742 fő. Ide tartozik: a' Stargardi Kerület, vagy Strelitzi hertzesség. Jelesebb helyek:

1) Neustrelitz; hertzegi Lak város a' Zirki tó mellett egy várral, 312 házzal, 5360 Lakossal, van benne Országai Collegium, gymnasium, tudományi intézet, könyvtár, emlék pénztár; régiségi gyűjteménnyel. A' város 8 sugarú tsillag formába épült, a' Sugarakat a' 8 útszak képelik, melyek a' város közép piatzán öszve kaptsolódnak. Nem meszsze van innét. 2) Altstrelitz, fábrikás város 5400 Lakossal. 3) Neubrandenburg, kerekes város a' Tollentó folyónál, fabrikákkal, 5150 Lak. komló termesztéssel. 4) Friedland, egy ingoványos vidéken, egy tó mellett, népes város, 3500 Lakossal, és dohány fabrikával. 5) Fürstenberg, város, a' havel partón, 200 Lakoss. 6) Stargard, város, 1180 Lak. Posztósokkal. 7) Mürow, mező város, 1300 Lak. két Kastállal.

2. A' Ratzeburgi hertzességből, Ratzeburg városának egy része; a' többi Dani Saxen-Lauenburg-hoz tartozik.

A' N. hertzegi Uralkodó Ház.

Mecklenburg - Schwerin.

Nagy hertzeg: Fridrik Ferentz, szül. 10. Detz. 1756, uralk. kezd. 24 Apr. 1785. N. hertzegi tizmet vett fel 9. Jun. 1815. Özvegy 1. Jan. 1808. Saxengothai Luisától. — Gyerme. 1) Gustav, szül. 31 Jan. 1781. 2) Károl, szül. 2 Jul. 1782. 3) Károlina, szül. 4 Detz. (Dania). Fridrik Lajos († örebhik fija) gyermekei: A) Örökös N. hertzeg Pál Fridrik, szül. 15. Sept. 1800. Hűtvese Alexandrina, Burkus hertzegaszsz. ettől gyermekei. 1) Ferentz Sandor, szül. 23 Febr. 1825. 2) Luisa, szül. 17 Máj 1824. B) Maria, szül. 31 Martz 1805 (Saxon-Hildburghausen) Második házasságból: 1) Albert, szül.

11. Febr. 1812. 2) Ilona, szül. 24. Jan. 1823. 3) Fridr. Wilh., szül. 6 Martz 1827.

Mecklenburg - Strelitz.

Nagy hertzeg: GgörgyFridrik, szül. 12 Aug. 1779, uralk. kezd. 6. Nov. 1816, eljegy. 12 Aug. 1817 Mariát Hessen-Cassel hertzegassz. — Gyermekai: 1 Louisa, szül. 31 Maj 1818. 2) Örökös N. hertzeg: Fridrik Wilhelm, szül. 17 Okt. 1819. 3) Karolina, szül. 10 Jan. 1821. 4) György, szül. 11 Jan. 1824. — Testvérei: 1) Theresia, szül. 5 Apr. 1773 (Thurn és Taxis). 2) Friderika, szül. 2. Martz 1778 (Britannia). — Féltestvére: Károl, szül. 30 Nov. 1785.

A' P é n z é r t é k e :

	fl.	kr.	fill.
Rhenestallér	1	45	$3\frac{1}{2}$
Mecklenb. for	—	52	$5\frac{3}{4}$
Mark	—	35	$1\frac{1}{6}$
Jó garas.	—	5	$\frac{4}{8}$
Schilling	—	2	—
Witten	—	—	$2\frac{1}{2}$
Pfennig	—	—	$\frac{1}{15}$

A' Mértékek Nemei.

Réf v. Könyök: 11 Mecklenburgi = 8 bétsihez.
12 — — láb = 11 —

A' mértföld majd meg egyez a' bétsi posta mföldel.

A' Gabona mérték:

1 Terh (Last), 8 Drombl, 96 Scheffel, 384 hordó, v. fertál, 4 mérejevel v. Spintjével. Rostocki, 7 Scheffel zab, és 8 Scheffel ro's = 5 austr. mérőhez. 9 Parchimi = 8 austr. mérőhez. Boitzenburgban 3 Himt = 2 Rostocki, és 1 Parchimi Scheffelhez.

Folyó mérték:

A' Lübecki van szokásban: 25 Kánna v. Pót = 16 Austr. pinthez. — 1 Fuder, 4 Oxthoft, 6 Ahm, 24 Anker, 3 Eimer v. akó, 120 fertál, 240 Stübchen,

480 Kánna, 960 Quartier v. pót. Ez 2 Oeszet Plan-
ken- v. Stück. Ez ismét 4 Orte v. Pegel.

1 Tonna ser = 2 austr. akóhoz.

Nyomó mérték:

100 font = 86 bétsihez.

Különböznek a' vásári, városi, és patika font:

VIII. O s z t á l y.

A' S z a b a d K e r e s k e d ő V á r o s o k.

A' Német Fő Kormányosok mellett szabad tulaj-
don kormányú tartományok is be léptek a' német
Országi szövetségbe, t. i. a' négy szabad városok:
Hamburg, Bremen, Lübeck, és Frankfurt a' Ménus
mellett, mellyek öszveségesen ott a' 17-ik rangot
foglalják, de a' tellyben mindenik maga szavazatját
adja.

H a m b u r g s z a b a d v á r o s.

Kormány formája aristo-democratica: a' Tanács,
és Polgárság közt; a' részéről adandó katonaság a'
szövetséges sereghez 1298 fő. Álló serege a' polgári,
és éjjeli ór álló katonákon kívül 1050. A' Bremen,
és Lübeck városokkal még mindég tengeri kereske-
dő szövetségben van. Háza száma: 8130, Lakosi:
mint egy 112,000, kik közt 5000 Katholikus. A' 'Si-
dókat számlálják 6800-ra. Hamburg a' leg gazda-
gabb, és sikeresebb város német Országban; Euro-
pában a' 3-ik rangot foglalja, róna vidéken fekszik
az Albis folyó mellett, melly itt több ágakra osztó-
dik, két orrányi széles, 's az Alstert, és Billet magá-
ba veszi.

A' híd általa 15168 lábnyi-hosszú, 4 fel osz-
tályra, 855 tövekfejekken áll. Az ó, és újj város
körüli állott kül városok 1814 egészlen el pusztul-
tak az Ostrom alatt, de most annál szebben épül-
nek. A' város erős bástyákkal van körül véve; ke-
rülete 2 orra, 227 útszáji 1500 lámpással világítat-

nak; 3897 pallások, 9161 szálák, 1869 pintzék lak-
helyek a' házakon kívül. Régi módís, útszáji szü-
kek, 9 nyílt piatzai nem mind rendesek, házai
magas keskenyek. Emlékezetes épületek: a' Jung-
fernstieg, egy szép házakkal, és fákkal díszes útsza,
a' Sz. Mihály nagy, és magas tornyú temploma,
mellynek kúpját 8 korinthe oszlopok tartják; az ár-
va ház, a' tsászári Követ ház; a' pénz váltó a' ta-
nátsház ellenébe, a' játék szín, a' két fegyver ház,
a' tengeri kormányáság, és vári erősség épületeivel.
Szembe tűnik a' házak izmossága, melyek 6 — 7
emeletre vannak építve. Jobbára a' kereskedő há-
zak a' laposabb részén vannak a' városnak a' tsa-
tornák mellet a' portékák könyebb oda hordása
végett; van benne két gymnasium; kereskedő aka-
demia, mathematica, és több tudományos ágú, 's
jó tévő társaság, fűvészt kert, könyvház 80,000 kö-
tettel; 's több egyéb tudományi, és marterségi
gyűjtemények. Sok jótévő intézetek, 300 tzukor
főzők, karton festők 1500 munkással, viasz fejeri-
tők, dohány; arany, ezüst, tő, vitorla, bőr, ka-
lap, gyolts, bársony és selyem fabrikák; haltsont
fosztók, tzerna malmok, és hal-'sír főzők. Sok
toll készül, 's jó hus füstöltetik a' ki vitelre. Van
20 réz műhely, 8 sárga réz huta. Kereskedése igen
sikeres, mellyet fekvése, és egyéb alkalmi nagyon
elő mozdítanak, 18 mértföldre fekszik az Elbe ki
folyásától az éjszaki tengerbe, és a' tengeri hajók
egész a' várasig el jöhetnek, 's a' tsatornán kisebb
ladikok által a' portékákat egész a' házakba lehet
hordani. A' két ágon bé folyó Elke két rév-partot
képel. Esztendönként 2000 hajók futnak bé, ma-
gok 200 hajót bírnak; és 50 szokott ki menni a'
hering, tzethal és tengeri borjú fogásra. Az egész
Elbei tartományokkal, és Europa, 's Amerika fő
nemzeteivel sikeres kereskedésben, és tserében áll.
Találni itt 11 — 1200 nagy kereskedőt, 450 al-ke-
reskedőt, és 300 számviselőt. A' város körül az
Elbe, és Alster folytába szép kertek vannak. Vi-
déke 6 □ m., 30,600 Lak., magába foglalja: 1) a'

város határait. 2) Ritzebüttel kerületet 4000 Lakossal, a' hol: Ritzebüttel, helység. 2 Kuxhaven, helység révpartal, és ferdővel. 3. Neuveyk, Sziget az éjszaki tengerben, bástyával, és világító toronnyal. 3) Vierlanden, Bergedorf megyével, mellyet Lübeckel közössen bír, a' hol Bergedorf város van 2100 Lakossal. 2. Zollenspeicher, vám, a' meddig a' víz dagadása hat.

A' Vierlande jó, és igen termékeny lapos az Elbe mentében 8200 Lak. a' kik izmos kereskedést űznek gabonával, gyümöltsel, és kerti művelettel.

T o l d a l é k.

A' pénz nemei, 's értéke.

1 Rthler. 5 Mark 1 fl. 10 kr. 1 $\frac{1}{4}$ fill.

	fl.	kr.	fill.
Váltó tall	1	26	3 $\frac{1}{2}$
Mark lübisch	—	43	1 $\frac{3}{4}$
Schilling Vläm	—	16	1 $\frac{1}{2}$
Schilling lübisch	—	1	2 $\frac{7}{8}$
Groot Vläm	—	1	1 $\frac{1}{16}$
Dreylinge	—	—	3
Pfennig lübisch	—	—	1 $\frac{1}{2}$

H o s z s z u mért. 100 hamb. réf = 88 $\frac{3}{4}$ bétsi réf. 10 láb = 9 bétsi láb.

A' mértföld rövidebb 29 öllel, mint az austriai.

Föld szint mért. 1 Morgen: 91475 \square láb. = 2632 bétsi \square ölhez. több 1 $\frac{2}{3}$ bétsi hódnál. A' Saatland = 59826 fr. \square lábl = 1167 $\frac{3}{4}$ \square bétsi öl. $\frac{3}{4}$ austr. hód. v. 2 $\frac{1}{4}$ mérő alá.

G a b o n a mért. 10 Scheffel = 17 $\frac{1}{8}$ austr. mérőh.

Folyó mérték. Fuder, 6 Ahm, 24 Anker, 30 Eimer, 120 fertál, 240 Stübchen, 480 Kannen, 960 Quartier, 1920 Oeszal. 25 Quartier = 16 austr. pinthez.

1 Tonna ser 48 Stübch. 1 kesken tonna 52 Quar-
teel -Thran (hal 'sír) 6. 1 Tonna hal 'sír 32. Ez 2
má'sa = $192\frac{3}{4}$ bétsi fonth.

Bor mért. 1 Oxthoft = 4 austr. akó. 1 Pipe
Ximenes = 245 — 256 austr. pinth. 1 Both Sekt
= 307 — 333 austr. pinth. 1 Both Malvaster =
 $358\frac{1}{2}$ austr. pinth. 1 Oxthoft pálinka 30 fertál, 60
Stübchen = $153\frac{1}{2}$ austr. pinth.

Nyomó mért. 100 font = $86\frac{3}{8}$ bétsi font.

Az arany, és ezüst mértékben a' Caloniai Mark.

IX. O s z t á l y.

Lübeck szabad kereskedő város.

Ezen sikeres német szövetségű szabad kereskedő
város tulajdon kormányával él; és a' tellyben egy
különös szava van a' szövetségi gyűlésben. Foglal
 $5\frac{1}{2}$ □ m., 400,000 Lakossal, 17-ik rangja van a'
gyűlésben. Fekszik egy hosszús dombon a' Trave
partján, melly a' Ratzeburgi tó hajós ki folyását,
a' Wakenitzot, belől a' városban, es a' felett a' ha-
jós Stekenitzet magába veszi, mellyet a' Delvenau
az Albissal öszve kapsol. Házai számát 3300 (má-
sok 3605) ra, Lakosiet 25,500, (mások 22,000-re)
teszik. Útszái le mennek jobbára, és keskenyek,
kő épületei régiek. Falak, töltések, és sántzok ve-
szik körül a' várost, mellyben egy gymnasium,
püspöki, és más 4 templom, jó szegényeket ápol-
gató intézetek, és sok féle derék fábrikák vannak.
Épületei közt jelesek: a' Püspöki szentegy ház, nagy
épület sok régiségekkel, és emlékekkel. A' B. Asz-
szony temploma szép oltárával, mésterséges astro-
nomi órával, és halottas tántzal. Es a' szörnű szé-
les hosszú régi város-háza. A' keleti, és éjszaki
tengerrel kaptsolatban lévén, izmos kereskedést tart
Német Ország, és a' keleti tengeri tartományok közt,
kereskedik továbbá: borral, bõrrel, lennel, és ga-
bonával; 's jó pénz - kereskedési is tesz Hamburgal,

Rostokkal, Kopenhagennal, és Péter várral. Magok 70 — 80 hajót bírnak. A város-melleyéki révpart bátorságosabb, de csak kis hajókra van; a nagy révpart, mellybe 1200 hajó is befut esztendő által, Travemünde mellett van. Peter-várra is rendes posta hajó jár. Lübeck még most is tengeri szövetségben áll Hamburgal, és Bremennel. Határiban van:

Travemünde város néhány bástyákkal, és 1600 Lak. a' hol a' Trave a' keleti tengerhe folyik, révpartal, és ferdővel, valamennyi távolra áll a' tengerben egy nagy világító torony.

A' Vierlande vidéket együtt bírja Hamburgal.

A' Pénz értéke, mint Hamburgban, egyéb hogy a' Rthaller 1 fl. 45 kr. $3\frac{1}{2}$ fill. A' Mark 35 kr. $1\frac{1}{2}$ fill. A' Schilling 2 kr. $\frac{5}{8}$ fill.

Mértékek Nemei:

100 réf Lüb. = 74 betsihez 12 láb = 11 bétsihez.

A' mértöld 90 öllel rövidebb a' bétsi v. austr.

100 Scheffel búza = $54\frac{1}{2}$ austr. méröh. 100 Scheffel zab = $65\frac{1}{4}$ austr. méröh.

A' bor mérték mint Hamburgban (Planken 1920 van egy Fuderban, Ort 3309) 25 Quartier = 16 austr. pint. 1 Ahm = $2\frac{1}{2}$ austr. akóh. 1 Stübchen = $10\frac{1}{4}$ austr. mészelh.

Nyomó mérték. 100 font = 86 bétsi fonth.

Arany, és ezüst mérték a' Coloniai Markszerént.

X. O s z t á l y.

B r e m e n s z a b a d v á r o s.

Kerülete $3\frac{1}{2}$ □ m., 50,000 Lak. tulajdon kor-mánnya, és a' szövetségi gyűlés tellyében egy szava van, 385 főt állít a' szövetségi hadi sereghez.

Bremen, szabad kereskedő város, homokos rónán fekszik a' Weser mellett, mellyen 175 lépésnyi hosszú híd van által, 's ezen egy víz kerék, melly

a' várost vízzel el látja. Áll a' tekintetesebb ó, és rendszeren épült új városból, melyeket a' Weser választ. Egy töltés, melly a' leg kellemetesebb angol kerteleleteket formálja, keréti az egész várost, mellynek ó részében keskeny útszák, magas, ki állós, és ablakokkal terhelt házak láttatnak. Két gymnasium van benne egy könyvtárral, és tsillag visgállóval, vannak jó gyám-intézetei, és sok féle fabrikáji, 5550 házai, és 58,000 Lakosi: jobbára protestansok. Erdemesebb ötlei: a' püspöki templom, az ólom pintzével, a' hol sok rothatatlan testek tartatnak. A' tanáts ház; kalmárház, a' pénzváltó, 's a' természeti intézet museumával. Fekvése kedvez a' kereskedésnek, mivel tsak 15 mértfölnyire esik az északi tengertől. A' nagyobb hajók mindazon által nem mehetnek a' városig, hanem Elsflethnél, vagy Brakenél ki kell rakodniok. A' kereskedés jeles, kivált a' köz kereskedés a' Weser tájjéki termésekkel, és külső portékákkal. Fő tzikkelyek: Vászony, és frantz, 's Spanyol borok. A' tengeri kereskedés leg inkább Hollandiába, Angliába, Frantziába, északi amerikába megy, mellynek elő mozdítására bátorsági társaságok vannak. Esztendőnként 900 — 1000 hajó fut be. Maga hajójival is hajóz, és részt vesz a' tzet hal, es tengeri borjú fogasba. Kör vidékében lakik 10,000 ember. Abban van Vegesack, mező város, van egy révpartja, és 100 háza, 800 Lak.

Toldalék. A' pénz nemei, 's értéke.

	fl.	kr.	fill.
Rhtaller . . .	1	50	—
Mark . . .	—	40	—
Kopstük . . .	—	15	—
Dütgen . . .	—	5	2 $\frac{1}{2}$
Flinrich . . .	—	5	—
Schilling . . .	—	1	2 $\frac{1}{2}$
Groot . . .	—	1	1
Schware . . .	—	—	1

M é r t é k n e m e i:

Hosszu mérték: 100 réf = $74 \frac{1}{4}$ bétsi réfh. 35 láb = 32 bétsi lábh.

Gabona mért. 1 Scheffel = $1 \frac{5}{8}$ austr méröh. 1 Lasu, 4 Quart, 40 Scheffel, 160 fertál 640 Spint.

Bor mérték. 1 Ahm, 4 Anker, 20 fertál, 45 Stübchen, 180 Quart, 720 Mengeln. 1 Aem (45 Stübch.) = $2 \frac{1}{2}$ austr. akóh. 1 Oxhoft $1 \frac{1}{2}$ Tierz vagy Ahm, 6 Anker, 30 fertál, 264 Quard = $3 \frac{3}{4}$ austr. akóh. A' Ser Tonna 45 Stübch. A' hal sír tonna 6 Stekkánna, 16 mengelével, nyom $192 \frac{1}{2}$ bétsi fontot.

Nyomó mérték. 100 font = 89 bétsi fonth.

Az arany és ezüstben a' Coloniai Mark szerint.

XI. O s z t á l y.

I. S z a k a s z.

Oldenburg hertzegegség a' Weser mellett (Ochtummal, és Huntevel) Jahde, Söste, Schwartau, Hase, Leda, Delme, és Nahe jelesebb folyó vizekkel; foglal $117 \frac{1}{2}$ □ m. 241,000 Lakossal, 169,000 Luther. 70,000 Katholicus; 2100 reformált, 700 'Sídó, 9 városokban, 10 mező városban, 815 falukban, és szállásokban, 38,900 házban. Vidékiben sok lapály termékeny föld, torfa ingovány, és homok fővényes találtatik. A' lapos partok partozatok, és gátok által tételhetnek csak bátorságossá. Tavai közt nagyobbak a' Plöni, és Eutini, és az Ahnközi tenger. Termései közt találni derék szarvas marhát, lovat, juhot, sertvést, ludat, és méheket, fát, vásnot, és fa szer, 's bőr készítéseket; valamint gabonát is; a' halászat díjatban van, a' fonyó házak, és hajó építők szorgalmatosan foglalják a' számas munkásokat. Sok Lakosok által költöznek esztendőnként Belgiumba. Az erköltsi miveletet elő segítik: 1 gymnasium, 4 tudós, és 2 fellyebb oskolák, egy mesternevelő ház e' t. o. A' fő kormányzó Peter Fridrik

Lajos hertzeg, a' kinek a' három Anhalti, és két Schwartzburgi kormányzókkal a' szövetséges gyűlésben a' 15 egyesült rang esik; a' tellyben pedig egy különös szava van, Katona esik részére 2178 fő.

II. S z a k a s z.

Oldenburg hertzegrége 6 Kerületre osztatik.

1) Oldenburg Kerület; itt van: Oldenburg fő város, a' hajós Hunte mellett 6200 Lak. nagy erőssége van, hertzegi lakó vár, Lakhelye a' Kormányi tisztségeknek, gymnasium, mesteri nevelővel, révpartal, és ló vásárokkal híres. — 2) Elsfleth, mező város, a' Hunte bé folyásánál a' Weserbe; hajó építője van.

2) Reuenburg Kerület, a' hol a' Varel Uradalom van a' Jahde partján, melly a' Bentink grófé, itt Varel mező város az éjszaki terger parton, hajókáz.

3) Ovelgönne Kerület; a' hol: Brake mező város, a' Weser mellett, 930 Lak., a' kik kereskedésből élnek, itt le rakosznak a' nagyobb hajók, a' mellyek Elsflethig fel nem úszhatnak.

4) Delmenhorst, a' mellyben jeles: Detmenhorst város a' Delme parton, 1470 Lak. 2) Wildeshausen, város a' Hunte parton 2200 Lak. Siket némák intézetével, és posztó fábrikával, melly egy az egész hertzegrégben.

5) Vechta Kerület, a' hol: Vechta, város, meg erősítve, a' Vechta folyó mellett 1600 Lak.

6) Kloppenburg Kerület, a' hol; Kloppenburg város, a' Söste mellett, 1000 Lak. 2) Frysoyta város 1500 Lak. A' Saterland, be hatatlan posványokban, a' szomszédsággal tsak a' Sater-Ems által kapcsolódik, azt Friesi maradékok lakják.

7) Jever Kerület: mellyben van: Jever város 5370 Lak. egy várral, termékeny vidéken. Ide tar-

tozik: Wangeroog Sziget. Úgy a' kniephausen uradalom is, melly a' Jahde mellett fekszik, és a' Gróf Bentink tulajdona; a' hol egy sántzokkal kerített várt szemlélni egy termékeny vidéken. Nem meszsze van Sengwarden helység is.

Az Oldenhurgi hertzeg birtokába tartozik:

1) Lübeck hertzesség, vagy Eutin, a' Holsteini hertzesség kerületében, a' hol eszre vételre méltó: Eutin város, a' hallal bővelkedő Eutin tó mellett, 2660 Lak., 's egy várral, Lakhelye a' hertzegi Kormány - ágaknak, deák oskolákkal, és Serfözövel; közelében van a' hájító Ugley tó.

2) Birkenfeld hertzesség: a' Rajna bal részén, 21,200 Lak. A' hol bányászat, és jó marha nevelés esik. Itt nevezetes: Birkenfeld város a' Nahe parton, 1630 Lak. van egy vára. 2) A' mező városok: Öberstein, és Idar, fél drága kő fabrikákkal, és 20 köszörüs - malmokkal.

T o l d a l é k.

A z U r a l k o d ó H á z.

Hertzeg: Péter Fridrik Lajos, szül. 17 Jan. 1755. Bátyya után kezdett uralkodni 2 Jul. 1825. Özvegy 24 Nov. 1785 Friderika Würtembergi hertzegaszszonyt. Fija Örökös hertzeg. Pál Fridr. Aug., szül. 13 Jul. 1783, másodsor jegyz, 24 Jun. 1825 Idát. Anhalt - Bernburg - Schaumburg hertzeg. G y e r m. első házass: 1) Amalia szül. 31 Detz. 1818. 2) Friderika, szül. 7. Jun. 1820. Második Fija (György) a' ki † 27 Detz. 1812, és Orosz Katalin, (azután Würtembergi Királyné) fiai: 1) Sándor, szül. 30 Aug. 1810. 2) Péter, szül. 26 Aug. 1812.

P é n z é r t é k , e s M é r t é k e k n e m e i.

	fl.	kr.	fill.
Rhtaller	1	50	—
Schilling	—	1	5½

	kr.	fill.
Stüver	1	$2\frac{2}{3}$
Groot	1	1
Ortjes	1	—
Schwaar	—	$1\frac{1}{2}$

M é r t é k N e m e i.

Hosszu mérték: 100 réf = 74 bétsi réfh.
16 láb = 15 bétsi láb. 1 mértföld = $1\frac{1}{4}$ austr. posta mértföldh.

Föld szín mért. 1 Juck 170 □ Ruthen = 1562 bétsi □ ölh, mint egy 1 austr. hód. Az új Juck = 1265 bétsi □ ölh. $\frac{3}{4}$ austr. hódnál valamivel nagyobb. A' Morgen $3475\frac{1}{4}$ bétsi □ öl $2\frac{1}{8}$ austr. hódnál több:

A' gabona mért. 1 terh 12 melt, 18 tonna, 144 Scheffel, 4000 font. 100 Oldenburgt Scheffel = $35\frac{2}{10}$ mérőh. 100 Delmenhorsti Scheffel = $32\frac{1}{8}$ mérőh austriában.

Hig mért. 1 Oxthoft = 4 austr. akóh. 1 Ohm = $2\frac{2}{3}$ austr. akóh.

Nyomó mérték. 100 Oldenburgi = 86 bétsi fonth. 100 Delmenhorsti font = 89 bétsi fonthoz.

XII. O s z t á l y.

Mivel az Oldenburgi hertzsgéssel az Anhalti, és Schwartzburgi tartományok a' szövetséges gyűlésben egy Rangot foglalnak öszveségesen, és a' földabroszon nem meszsze esnek egymástól, legalkalmasabbnak itéltem azok egymásután való le irását folytatni; mivel úgy is tapasztaltam, hogy azok le rajzolásában tsak nem minden földíró más rendet tart; mivel hogy a' kisebb szövetséges Német tartományok olly széillyel el vannak darabolva, hogy azokat lehetetlen egy bizonyos természetes rendbe szenni.

Az Anhalti Hertzegségek.

Ezek három származatra ágolnak; mellyek közt.

I. S z a k a s z.

1. Anhalt Dessau hertzegség.

Az Elbe, és Mulde partjain foglal $16\frac{1}{4}$ □ m. 60,000 jobbjára reformált Lakosokkal, 8 városban, 2 mező városban, 100 faluban, 15 szállásban, 9400 házban, és a' Leopold Fridrik hertzegé, a' kinek a' két másik hertzegi ház lineájával, az Oldenburg, és két Schwartzburg hertzegséggel öszve véve, a' 15 rang esik a' szövetségi gyűlésben, 's a' tellyben tulajdon szavzatja van, 529 embert ad a' szövetségi hadi néphez. Jelesebb helyek ezen hertzegségben:

1) Dessau, fő város a' Mulde parton, 9600 Lak. kik közt 900 'Sidó. Lak helye a' Hormánynak, van benne polgári, és 'Sidó frantz oskola, hertzegi lovagló hely, és vadász fegyver ház, és egy jeles temető; több féle fabrikákkal. Nem meszsze vannak a' mulató várak: Georgium, Luisium, és Vogelheerd. 2) Wörlitz, város 2050 lak., szép benne a' hertzegi vár gyönyörű kerttel. 3) Zerbst, város az Elbe mellett 7300 Lak. Lak helye a' fő folyam itéllő széknek, az Anhalti, Schwartzburgi tartományokban, Leány oskolával, arany, és ezüst fabrikával, 's viasz fejerítővel.

T o l d a l é k.

U r a l k o d ó H á z.

Hertzeg. Leopold Fridrik, szül. 1 Okt. 1764 kezd. uralk. 9 Aug. 1817. El jegy. 18 Apr. 1818 Friederika Luisát Burkus hertzegasszonyt. Leánya N. szül. 24 Jun. 1824.

T e s t v é r e i: Auguste, szül. 18 Aug. 1795; (Schwartzburg Rudolstat). 3) György, szül. 2. Febr. 1796, el jegy. 6 Aug. Karolinát Schwartzburg Rudolstat hertzegassz. 3) Luisa, szül. 1 Mastz 1798,

(Hessen-Homburg). 4) Fridrik, szül. 25 Sept. 1799.
5) Wilhelm, szül. 29 Maj 1807.

Anyja: Amalia, (Hessen-Homburg)

A' Pénz értékére, és Mérték nemeire tekintve, többnyire a' szomszéd tartományokhoz alkalmaztatják magokat mind a' három Anhalti hertzségek.

XIII. O s z t á l y.

Anhalt-Bernburg hertzség, az Elbe, és Saale folytába $15\frac{3}{4}$ □ m., 40,000 Lakossal, 7 városban, 1 mező városban, 50 faluban, 33 szállásban, 6200 házban, az Elek Fridrik christian Hertzeghez tartozik, ki is a' szövetséges gyűlésnél a' 15 rangba részes, és az egészben egy szava van; a' szövetségi hadi sereghez 370 embert állít. Nevezetesebb helyek ezen hertzségben:

1) Bernburg, fő város a' Saale parton 5400 Lak. Lak helye a' kormány széknak; derék hegyvára, iskolája, 's öt féle fabrikája van. Lakosi szőlőt művelnek, 's vas hámorban keresi egy része kenyérét. 2) Ballenstädt, város, a' déli allján e' Hartnak, a' Getel folyó parton, 3420 Lak. Közönséges Lak helye a' hertzegnek; van flanel fabrikája. 3) Harzgerode, a' Hartz mellett 2250 Lak. a' hol hertzegi vás műhelyek vannak. Ennek szomszéességában találni a' Selke-völgyben ama sűrűn látogatott szokott sós - vas forrásokat. Alexisbad (Elek fürdő) név alatt.

T o l d a l é k.

A z U r a l k o d ó H á z.

Hertzeg: Elek, Fridrik, Christian, szül. 12 Jun. 1767, kezd. uralk. 9 April 1796. Örökségül nyerte a' Zerbsti részt 28 Detz. 1797, és hertzeg

lett 18 Apr. 1806; el jegy. 29 Nov. 1794 Maria Fri-
derikát. Hessen - Casseli hertzagassz.

G y e r m e k e i: Luisa, szül. 30 Okt. 1799.
(Prussia). 2) Sandor Károl; Örökös hertzeg, szül.
2. Martz 1805,

XIV. O s z t á l y.

Anhalt Köthen Hertzegség.

Az Elbe, és Mulde partokon, 15 □ m., 34,000
Lakossal, 4 városban, 1 mező városban, 93 falu-
ban, 15 majorságban, 5600 házban. Ura Ferdinand
Fridrik hertzeg, a' ki a' szövetségnél a' 15 rangba
részes, egy szavzatja lévén a' tellyben, 324 embert
állít a' szövetséges sereghez. Itt nevezetesebb he-
lyek: 1) Köthen, fő, és lak városa a' hertzegségnek
a' Zittau folyótska mellett, van arany, és ezüst fa-
brikája, 2 vára, szép fekvéssel; 740 háza, 5600
Lakosa, a' kik derék gyapjú kereskedést űznek. 2)
Gusten, város a' Wipper mellett, 280 ház, 1400
Lak. 3) Nienburg v. Kloster Nienburg, város a'
Saale mellett egy várral. 4) Roslau, város az Elbe-
től nem messze egy várral.

T o l d a l é k.

A z U r a l k o d ó H á z.

Hertzeg: Ferdinand Fridrik (Katholikus hüt-
vesével együt) szül. 25 Jun. 1769, uralk. kezd. 16.
Detz. 1818, másods. el jegy. 20 Maj 1816 Juliát,
Brandenburgi grófnét, szül. 4 Jun. 1793.

M é r t é k:

Az Anhalt Kötheni 100 réf = 81 $\frac{5}{8}$ bétsi réfhez.
— — — 100 Scheffel = 86 austs. mérőh.

Az említett Anhalti tartomány egészen bé van
kerítve a' Burkus birodalom által, az Elbe, Mulda,

Saalé, és Selke folyókkal nedvesítette Földje jobbra róna, tsak azon tsekély része hegyes, melly a' Hartzhoz közel fekszik. A' leg termékenyebb vidékei közé tartozik Német országnak; és az ott nevelkedni szokott termésekkel bővelkedik. Van ezüst is, vas, réz, ólom, gálitz - kö, kö szén, és márvány. A' fabrikák is díjatban vannak.

XV. O s z t á l y,

A' Schwartzburg hertzege ségi tartományok.

Thuringiában fekszenek, a' felső, és alsó Uradalomra el osztva. A' föld alapa változik hegyekkel, völgyekkel, és rónákkal, egészbe véve termékeny. Az alsóban van az 1458 láb magas Kyffhäuser, és Hainleite, egy erdős hegy lántz, melly az Unstruttól 8 óráig huzódik nyugot felé. A' felsőbe terjed egy része a' Turingiai erdőnek. A' közönséges terméseken, erdőségeken, és vadakon kívül, találni vasat, márványt, alabástromot, foszló követ, sót, portzellán földet, timsót, és gálitz követ. Vannak néhány fabrikák is, és vas hámorok. A' Hertzegek két fő lineára osztódnak, és a' szorosabb szövetségi gyűletben az Oldenburgi, és Anhalti hertzege séggel egy köz, a' tágosabban pedig kikinek egy különös szavazatja van.

I. S z a k a s z.

Schwartzburg-Sonderhausen hertzege ség, 17 □ m., 50,000 Lak., 5 városban, 7 mező városban, 38 faluban, 8650 házban. Günther Fridrik Hertzege, a' ki a' szövetségben 15 rangot foglal az említett 5 hertzegekkel, és a' telyben egy szava van, 451 főt ad a' sereghez. Nevezetesebb helyek: Sondershausen, fő, és hertzegei Lak.; város, a' hol a' Beber a' Wipperbe folyik, 3100 Lakossal, van benne

egy gymnasium, egy hertzei természeti ritkaságok gyűjteménye. A' városhoz közel van a' Loh mulató hely szép intézetekkel. A' hertzei Lakvár egy hegyen van a' város mellett, $\frac{1}{4}$ órányira van az új kénköves ferdő (Güntersbad). Possen vadászvár). 2) Arnstadt, város a' Weisze víznek a' Gerába történő be folyásánál, 4400 Lak. Van benne egy Lyceum, posztó, és ruha szer fabrika, egy nagy Günther malma 16 kerékre, és 4 metszőre; a' kereskedés jó gabonával; és fával. A' régi hertzei várból tsak a' torony áll fenn némelly mellék épületekkel. 3) Greuszen, város egy termékeny rónán a' Helbe partján 370 ház, 200 Lak. a' kik Lent természetnek, és fonnak. 5) Ebeleben, helység 420 Lak. egy hertzei Kastéllyal. 6) Breitenbach, mező város 2200 Lak portzellán fabrik. 7) Gehren, mező város 1200 Lak. egy várral. 8) Stochhausen falu a' Wippernél, kénköves ferdővel.

T o l d a l é k.

Az Uralkodó Hertzei Ház.

Hertzeg: Günther Fridrik Károl, szül. 5. Detz. 1760. uralk. kezd. 14 Okt. 1794, el jegyz. 23 Jun. 1799 Karolinát Schwartzburg Rudolstadt hertzegaszsz.

Gyermekei: 1) Emilia, szül. 23 Apr. 1800. (Lippe Detmold). 2) Örököshertz. Günther Fridrik Károl, szül. 24 Sept. 1801.

Testvérei: 1) Günther, szül. 6 Sept. 1767. 2) Wilhelmina, szül. 5. Apr. 1771. (Württemberg.) 3) Károl, szül. 24 Jun. 1772. Hütv. Güntherina, ezen házból. el jegyz. 5 Jul. 1811.

Gyermekei: 1) Luisa, szül. 12 Martz 1813. 2) Carolina, szül. 7 Sept. 1816.

August Atlya testverje Leánya, Augusta, szül. 1 Febr. 1768. (Waldeck).

II. S z a k a s z.

Schwarzburg - Rudolstadt - Hertzegség. 19 □ m., 60,000 Lak., 7 városban, 1 mező városban, 155 taluban, 8 várban, 9700 házban. Günther Fridrik hertzegé, a' ki a' szövetségi társok közt részes a' 15 rangban, és a' tellyben egy szavzattal bír, 539 embert ad a' sereghez 1816-fogva Ország-Rendi Kormányt alkotott. Jelesebb helyei:

1) Rudolstadt, fő, és hertzegi Lak város, egy völgyben a' Saale parton 4500 Lakossal. Van egy gymnasiuma; a' Ludvigsburg várában látni egy természeti gyűjtemént. A' városon kívül van a' Lakvár, Heidecksburg, könyvtárral, kép, és öntött régiségek gyűjteményével. A' Saalen túl, mellyen egy kő híd visz által, fekszik a' Cumbach hertzegi vár, és falu; egy narantsossal, és a' közeli Volkstedt faluban van egy portzellán fabrika, a' hol 150 személy munkálkodik. 2) Königsee, város egy völgyben a' Rinne mellett 1720 Lak. 3) Paulinzelle, kamara jószág, éllesztő omladékkal egy Cisztertzi Apátságának.

4) Frankenhausen, város 3600 Lak. Só - műhellyel, forrással, és ferdővel, egy meszes hegy sor alatt. 5) Schaale, fél portzellán fabrika. 6) Ilm, város egy völgyben az Ilm parton 2100 Lak. fábrik. 7) Katzhütte, falu 600 Lak, ólom bánya, pléh hámor.

8) Schwarzburg, falu, 300 Lak; Eredeti vára ezen Háznak egy 250 láb magas meredek kősziklán, az úgy nevezett Tsászári szállával, a' Schwarz vízé follja körül, egy bájító vidéken. Van ott egy fegyver ház, mellyben sok régi vitéz öltözetek szemléltetnek. Alább fekszik a' fenyíték, és tébolodottak háza; a' folyók márvánnyal, és alabástrommal vesződnek, 's a' hegy alatti falunál fedél foszlány bánya nagyon.

T o l d a l é k.

A z U r a l k o d ó H á z.

Hertzeg Fridrik Günther, szül. 6 Nov. 1795. uralk. kezd. 28 April 1807, el jegyz. 15 Apr. 1816 Amaliát, Anhalt Dessau hertzegaszsz.

Örököshertzeg: Günther Leopold, szül. 5 Nov. 1821.

Testvérei: 1) Thekla, szül. 25 Febr. 1795, (Schönburg-Waldenburg). 2) Albert, szül. 30 Apr. 1798. Anyja, Karolina, Hessen-Homburg hertzeg. Attya testvérje (Károl) gyermek. 1) Adolf, szül. 27. Sept. 1801. 2) Carolina, szül. 4 Apr. 1804. (Anhalt Dessau). 3) Wilhelm, szül. 31 Maj 1806. 4) Maria, szül. 6. Apr. 1809. Attya testvérje Karolina, szül. 21 Jun. 1774; (Schwartzburg - Sonderhausen).

XVI. O s z t á l y.

A' következő 7 Hertzegi házak, u. m. 2 Hohenzollern, 1 Liechtenstein, 1 Reusz, 2 Lippe, 1 Waldeck; a' Szövetséges gyülekezetben a' 16 ik rangot egygyüt tartják; 's különösen a' tellyesben kikinek egy szavazatja van. Egymás után akartam leírni azok birtokaikat, noha a' föld-abroszon azok el széllyesztve találatnak is.

I. S z a k a s z.

A' Hohenzollern hertzegi ház két lineára osztódik; a' Hechingen és Sigmaringenre.

A' Hohenzollern-Hechingen hertzegség, $5\frac{1}{2}$ □ m., 15,000 Lak., 1 városban, 1 mező városban, 14 plébániában, 22 faluban, 3 várban, 2420 házban, 's a' Würtembergi Királyság kerületében fekszik. Lakosi Katholikusok, több 'Sidókkal. A' hertzegi ház (most Fridrik, Hermann, Otto uralkodik) Catholica, 145 embert állit a' szövetségi seregbe. Jelesebb lakhelyek a' tartományban: 1) Hechingen, hertzegi Lak. város, a' Starzel folyó mellett, 2320

Lakossal, a' kik gyapjút szönnnek. Lak helye a' Kormányi tiszti Collegiumoknak. 2) Hausen, falu a' killer-völgyben 1270 Lakossal, a' kik különb-féle orvosi füvekkel, és gyökerekkel kereskednek. 3) Hohenzollern, egy régi hegy vár, eredeti háza a' hertzegi, és brandenburgi-burkns Háznak, egy 300 láb magas hegyen, 2630 láb a' tenger színe felett, egy szemléltre méltó régi fegyver, és vitézi öltözeti gyűjteménnyel.

Toldalék. Az Uralkodó Ház.

Hertzeg: Fridrik Hermann Otto, szül. 22 Jul. 1776. uralk. kezd. 2 Nov. 1819, el jegyz. 20 Apr 1800 Paulinát, Curlandi és Sagani hertzegaszsz. Fija: Örökhertz. Fridrik Vilh. Herm. szül. 16 Febr. 1801, el jegy. 21 Maj 1826 Eugeniát Leuchtenbergi hertzegaszsz. Fél testvérei: 1) Luisa grófné. szül. 1. Nov. 1774. 2) Maximiliana, szül. 3 Nov. 1787. Lodron grófné. 3) Josepha, szül. 14 Maj 1790. Tolnai Festetits (László) Grófné 31 Aug. 1811. Attya testvérei: 1) Ferentz, szül. 21 Maj 1757 hűtv. Theresia Grófné Wildenstein. Gyermekai: 1) Fridrik, szül. 3 Nov. 1790. 2) Friderika, szül. 21 Martz 1792. Lilien (Felix) grófné 1825. 3) Josephina, szül. 7 Jul. 1705. 2) Testv. Felicitas szül. 18 Detz. 1763. Hoen Neuvchateau grófné. Attya testvérje, Gróf Fridrik gyermekai: 1) Jó'sef, szül. 20 Maj 1776. 2) Hermann, szül. 2 Jun. 1777. hűtv. Karolina Báro Weiher 1805. Gyerm. 1) Karolina szül. 29. Jun. 1808. 2) Károl, szül. 16. Martz 1782.

II. S z a k a s z.

Hohenzollern-Sigmaringen hertzegség 20 □ m. 36,000 Lakossal, Katholikusok, 400 'Sidókkal, 4 városban, 7 mező városban, 50 plébániában, 70 faluban, és majorságban, 7110 házban. A Württembergi Királyság kerületében fekszik; a' sváb havas fe-

lett, és mellett terjed ki, által folyik rajta a' Duna, Lauchart, és Schmiech; izmos marha nevelése, len termesztése, és erdősége van. A' hertzeg Antal, (Aloys Mainrad Ferentz) 370 katonát ad a' szövetséges sereghez. Jelesebb helyei:

1) Sigmaringen, hertzegi Lak. város, a' Duna parton, 1400 Lakossal. Lak. helye a' Kormánynak. 2) Vöhringen város a' Lauchart mellett 700 Lakossal. 3) Haigerloch, város az Eiach v. Deiat mellett 1400 Lak. Ide járolnak az Achberg, és Hohenfels Uraságok, és a' meg szünt Klostervald, s' Habsthal Klastromok.

Fő Kormányi Uradalma alatt a' Hohenzollern Sigmaringen hertzegnek állanak a' Badeni Nagy hertzogségben fekvő Fürstenbergi hertzegi Uradalmak: Trochtelfingen, és Jungnau, a' hol jelesebb:

1) Trochtelfingen város 2500 Lakossal, és a' mező város. 2) Jungnau. 3) Möskirch uradalomnak azon része, melly a' Duna bal partján fekszik. 4) Straszberg és Osztrach Uraságok, mellyek a' Thurn, és Taxis hertzegekhez tartoznak. Végre 5 a' német országi vitézi jószágok: Gammertingen, Hellingen, e' a' t.

T o l d a l é k.

A z U r a l k o d ó H á z.

Hertzeg: Antal, Aloys, Mainrad Ferentz, szül. 20 Jun. 1762. uralkodni kezdett 26 Detz. 1785. el jegyz. 12 Aug. 1782 Amaliát, Salm - Ryrburg hertzegaszsz. Fija. örök. hertz. Antal, Fridrik, szül. 20 Febr. 17875. el jegyz. 4. Febr. 1808 Múrat Antoniát, szül. 5. Jan. 1792. Gyermekek: 1) Annunciata, szül. 6 Jun. 1810. 2) Károl, szül. 7. Sept. 1811. 3) Amalia, szül. 30 Apr. 1815. 4) Friderika szül. 24 Martz 1820. Testvérje: Marie, szül. 24 Jul. 1766. Treuberg grófné.

III. S z a k a s z.

Liechtenstein hertzogség, vagy is Vadutz és Schellenberg uraságok, Helvetzia, és Tyrolis közt, $2\frac{1}{2}$ □ m, 6000 Katholikus Lakossal. Fejedelem Liechtenstein János, Jó'sef) 55 embert állít a' szövetséges sereghez. Jelesebb ebben:

Liechtenstein, (egyébként Vadutz) mező város 700 Lakossal, és a' Liechtenstein hegyvárral.

T o l d a l é k.

A z U r a l k o d ó H á z.

Hertzeg: János Jó'sef, szül. 26 Jun. 1760. uralk. kezd 24 Martz 1805., el jegy. 12 Apr. 1792 Josephinát, Fürstenberg - Weitra Landgrafnét. — Gyermekei: 1) Örök. hertz. Aloys Jó'sef, szül. 26 Maj 1796. 2) Sophia, szül. 5 Sept. 1798, el jegy. 4 Aug. 1817 Gróf Eszterházy Wintzének. (de Galantha). 3) Marie, szül. 11. Jan. 1800. 4) Ferentz, szül. 25 Febr. 1802. 5) Károl, szül. 14 Jun. 1805. 6) Henrietta, szül. 1 Apr. 1806 el jegy. 1. Okt. 1825. Gróf Hunyady Jó'sefnek. 7) Fridrik, szül. 21 Sept. 1804. 8) Edvard, szül. 22 Febr. 1800. 9) August, szül. 22 Apr. 1810. 10) Ida, szül. 12. Sept. 1811. 11) Rudolf, szül. 5 Okt. 1826.

Testvérei; Marie, szül. 13 Ap. 1768. (Eszterhazy).

(†) Aloys testvére özvegye: Karolina, Mander-scheid - Blankenheim grófné, szül. 15 Nov. 1768. meg özv. 24 Mart. 1805.

(†) Károl testvére gyermekei: a) Jó'sefa, szül. 6 Detz. 1765. el jegy. gróf. Harrach Jánosnak 29. Jun. 1782. b) Wentzel, szül. 21 Aug. 1767.

(†) Mórítz Attya testvére özvegye. Leopoldine Eszterházy hertzegassz. meg özv. 24. Martz 1819. Leányai. a) Marie, szül. 31 Detz. 1808. b) Eleonora, szül. 25 Detz. 1812. c) Leopoldina, szül. 4 Nov. 1815.

(†) Károl Attya testvérje fija özvegye; Josefa, Khevenhüller hertzegassz. meg özv. 24 Detz. 1795.

Fija: Károl, szül. 25 Okt. 1790, el jegy. 21. Aug. 1819 Franciscát, Wrbna - Freudenthal grófnét szül. 2. Detz. 1799. Leányai: a) Maria Anna, szül. 25. Aug. 1820. b) Leonora, szül. 1 Okt. 1825.

XVII. O s z t á l y.

IV. Szakasz.

Reusz Hertzegség.

Vagy a' Graitz, Burg, Gera, Schleitz, Lobenstein, Osterstein Uraságok: a' Vogtlandban fekszenek a' Frankenvaldnál, 's a' fejeér Elster, és Saale folytába, 28 □ m., 78,000 Lakossal. A' Reusz hertzegek mind Henrich nevet viselnek; és 2 fő lineára osztódnak, az örebbikre, v. Graitzira, és ifjábbra, melly, minek utánna a' Gerai, és Lobenstein lineá ki holt, a' Schleitzira, és Lobenstein-Ebersdorffira osztatik. Mind egyike a' szövetségi gyűlekezet tellyében egy egy szavazattal bír; 's együt 744 embert állítanak, (az örebbik 206, az ifjabb 538) a' szövetségi sereghez.

A' Graitzi Reusz Linea hertzegségben, a' hol XIX Henrik uralkodik, jelesebb: 1) Graitz, fő város a' fejeér Elsternél, melly itt a' Grászlitzet magába veszi, 6200 Lak., 2 várral, mester, és predikátor nevelő intézettel, pamut, és gyapjú fabrikával. 2) Zeulenroda 5620 Lak. ruhaszer, és kaptza fabrik.

V. S z a k a s z.

A' Reusz-Schleitzi hertzegi lineá; LXII Henrik uralkodása alatt. Itt nevezetesebb: Schleitz, város a' Wiesenthal mellett, 4650 Lak. Posztó: pamut, mosolin fabrikával. A' hertzeg Köstritzi mellyék lineá LXIV Henrik alatt: Markt Hohenleuben mező várossal; gyapjú. és pamut fabrika van benne.

2 Kösztritz faluval, az Elster parton, a' hol sert főznek.

VI. S z a k a s z.

A' Hertzeg Reusz-Lobenstein-Ebersdorfi linea LXXII Henrik alatt, a' hol nevezetes: 1) Lobenstein, város, a' Lemnitz parton, 2720 Lak. a' hol posztó szövöket találni. 2) Hirschberg, város a' Saale parton, 1500 Lak., több fabrikákkal. 3) Ebersdorf, mező város, 1080 Lak. több féle fabrikákkal, és kereskedéssel.

A' ki holt Gerai lineának részét együt látjael a' fiatalabb fő linea, 's a' jövedelmet fel osztják magok közt. Itt jelesebb: Gera, város, a' fejer Elster parton, 7400 Lak. Kormány széke az egyesült ifjabb lineának. Van benne gymnasium, 6 féle fabrikák. A' városon kívül, egy erdős hegyen látszik Osterstein vára.

Ezen fő hertzegi ház ágaiiba számláltatik életben 26 Henrik nevű ferfiú, és 54 élő Aszszonyi személy, (hertzegi, grófi és Bárói).

XVIII. O s z t á l y.

A' Lippe Detmold hertzegrég; a' Lippa, Werre, Einmer, és Ach vizek partján $20\frac{3}{5}$ □ m. 71,500 lakossal, $6\frac{1}{2}$ városokban, 5 mező városokban, 145 parasztságban, 42,250 házakban. Pál Sándor Leopold hertzegé, a' ki a' törvény hozó, és adót vető Kormányt a' Rendekkel osztja, 690 embert állit a' szövetségi sereghez. A' Biesterfeldi mellék linea esztendőnként járó jövedelmet vesz.

Jelesebb helyek: 1) Detmold, fő, és hertzegi lak. város a' Werre parton, 2400 lake A' Kormány székhelye, van benne gymnasium, mester nevelő, gyámoly intézet az önkénti munkások számára. 2) Lemgo, v. Lemgow, város a' Bega víz mel-

lett, 3400 lak., gymnasiummal, gyapjú, len, tájték pipa fabrikával. 3) Horn, város a' teutoburgi erdőseghben 1250 lak. Nem meszsze innét látni az Erterstein kősziklákat, mellyek kamarákkal el vannak látva. 4) Salz-Uffen, város a' Salza folytába, 1500 lakoss. só- forrásokkal. 5) Meinberg, értz forrásos falu. 6) Lippstadt, mellyről Prussiánál lesz szó

T o l d a l é k.

A z U r a l k o d ó H á z.

Hertzeg: Pál Sándor, Leopold, szül. 6 Okt. 1796, uralk. 4 Apr 1802. Hütvese: Emilia Schwarzburg-Sondershausen hertzegaszsz. el jegyz. 25 Apr. 1820. Gyermekei: 1) Örök. hertz. Pál Fridrik, Emil, Leopold, szül. 1 Sep.: 1821. 2) Luisa, szül. 9 Nov. 1822. 3) Günther, szül. 18. Apr. 1824. 4) Marie, szül. 1. Detz. 1825. 5) Pál, szül. 18. Oct. 1827. Ötse: Fridrik, szül. 8 Detz 1797. — Lajos nagy Attya testvére özvegye Luisa Ysenburg. Filipseichi grófné szül. 10 Detz. 1764. Özvegy lett 31 Aug. 1800.

II. S z a k a s z.

Lippa - Schauenburg Hertzegség a' Weser folyó víz, és Steinhudi tó partján, $9\frac{3}{4}$ □ m. 26,000lak. György Wilhelm hertzegé; a' Kormányi törvény szerzés egyeltt a' Rendekkel, 240 Katonát állít a' szövetség sereghez. Jelesebb helyek:

1) Bückeburg, fő, és hertzegei lakváros az Aue folytába 2070 lak. 2) Stadthagen város, 1470 lak. A. F. Büshing föld irónak születése helye. 3) Blomberg város 1700 lak. a' kik gyapjú fabrikában gyakoroltatnak. 4) A' Wilhelmstein sziget, és erős vár, a' Steinhudi tóban. 5) Eilsen, falu, a' hol kénkö, atzél, iszap, és göz - ferdők vannak.

T o l d a l é k.

A z U r a l k o d ó H á z.

Hertzeg: György Wilhelm, szül. 10. Detz. 1784, uralk. 13 Febr. 1787 (valóban 18 Apr. 1807) el jegyz. 25 Jun. 1816. Idát Waldecki hertzegasz. Gyermekei: 1) Adolf György, szül. 1 Aug. 1817. 2) Mathildis, szül. 11 Sept. 1818. 3) Adelheid, szül. 9 Martz 1821. 4) Ernst August, szül. 12 Detz. 1822. 5) Ida, szül. 26. Maj 1824. 6) Emma, szül. 24. Dec. 1827. Testvérei: 1) Wilhelmina, szül. 18 Maj 1785; el jegy. 7 Nov. 1814 Münsteri gróf Ernstnek. 2) Karolina, szül. 29 Nov. 1786.

XIX. O s z t á l y.

Waldeck hertzegség, a' hol a' Diemel, Itter, és több kisebb folyók erednek; $21\frac{2}{3}$ □ m., 55,000 emberrel, 14 városban, 105 falukban, 46 majorságokban, és egyes udvarokban, György Fri-drik Henrik hertzeghez tartozik, a' ki a' törvényhozási just közösen gyakorolja a' Rendekkel 518 embert ad a' szövetségi sereghez. Magába foglalja:

1) Waldeck hertzegséget, a' hol: a) Corback város, az Itter mellett, 2070 lak. Lakszéke a' Kormányi itéletnek. Van gymnasiuma. b) Arolsen, hertzegi lakváros az Aar partján, Lakszéke az Országgyűlési tisztségeknek.

2) A' Pymont grófság, mellyben: 1) Pymont, város egy magas hegyekkel kerített völgyben, az Emmer partján 2452 Lakossal, egy hertzegi várral, és híres Savanyú vízzel. 2) Friedenthal, Quakerok gyarmatja, atzélfabrikával.

T o l d a l é k.

A z U r a l k o d ó h e r t z e g i H á z.

Hertzeg: György, szül. 20 Sept. 1789; uralk. 9 Sept. 1815. Hűtv. Emma, Anhalt Bernburg-Hoym

Schaumburg hertzegaszsz. el jegyz. 20. Jun. 1825. Leánya: Augusta, szül. 21 Jul. 1824. Anyja: Augusta, (Schwartzburg Sondershausen.) Testvérei: 1) Fridrik hertzeg, szül. 3 Nov. 1790. 2) Ida, szül. 26 sept. 1796 (Lippe-Schauenburg). 3) Karol, szül. 12 Apr. 1805. 4) Hermann, szül. 12 Okt. 1809. — Ide tartoznak ösi nagy Attyának gróf Jósiásnak maradéki.

XX. O s z t á l y.

Hessen-Homburg Landgrófság; magába foglalja a' Homburg, és Meisenheim uradalmakat $7\frac{4}{5}$ □ m., 20,500 lak., 5 városban, 30 faluban, 27 szállásokban, és 5250 házakban. Homburg, körül vétetik Hessen nagyhertzegegtől, és Nassautól, a' Höhe hegyesség előtt, mellyből a' 2605 láb magas Feldberg emelkedik, és azon két jelesebb víz: Esch, és Erlenbach kerengel által. A' Lakosok jobbjára föld művelésből, marha nevelésből, flanel, és kapza szövésből élnek. Meisenheim bal partján terjed ki a' Rajnának, al Rajna, Rajnabajor, világos hegy, és Nyirföld közt; sok fokai állanak ki földjén a' Hundsrückennek, a' Nahe, és Glan vizeitől mosogattatik. Lakosai serényen mivelik a' földet, szőlőt, vasat; és jó marha nevelők. A' Landgraf Fridrik, József Lajos, a' Hessen Háznak 9-ik rangjában részes a' szövetségi gyűlésnél, van a' tellyben egy szavazatja, és 200 főt állit a' szövetséges sereghez. Jelesebb városok:

A' Homburgi Uradalomban; Homburg a' Höhe előtt, fő, és hertzegei lakváros 5000 lak. erdei tudományos intézettel, len, flanel, selyem, és gyapjú harisnya szövőkkel.

A' Meisenheimi Uraságban; Meisenheim, város a' Glan parton, 1750 lak. Üveg hutákkal, vas hámorokkal, és kő szén bányákkal.

T o l d a l é k.

U r a l k o d ó H á z.

Landgraf: Fridrik József Lajos etc., szül. 30 Jul. 1769. uralk. 20 Jun. 1820, el jegyz. 7 Apr. 1818 Ersébetet. Nagy Britanniai hertzegassz. Annya, Karolina, Hessen-Darmstädti hertzegassz. Testvérei: 1) Lajos, szül. 29 Aug. 1770. Hütv. Augusta Nassau-Usingen hertzegassz. 2) Karolina, szül. 26 Aug. 1771. (Schwarzburg-Rudolstadt) 3) Luisa, szül. 26 Okt. 1772. (Schwarzburg-Rudolstadt). 4) Amalia, szül. 29 Jun. 1774. (Anhalt-Dessau). 5) Auguste, szül. 28 Nov. 1776. (Mecklenburg, Schwerin). 6) Fülöp, szül. 11 Martz. 1779. 7) Gustav, szül. 17 Febr. 1781. Hütv. (12 Febr. 1818) Luisa Anhalt-Dessau hertzegassz. Leányai ennek: Károlina, szül. 20 Martz. 1819. h) Ersébet, szül. 30 Sept. 1825. 8) Ferdinand, szül. 26 Apr. 1785. 9) Marie Anne, szül. 14 Okt. 1785. (Borussia).

XXI. O s z t á l y.

I. S z a k a s z.

§. 1.

Braunschweig - Wolfenbütteli
hertzegség.

Fekvése: $26^{\circ} 50'$ — $29^{\circ} 2'$ k. h. $51^{\circ} 38'$ — $52^{\circ} 32'$ és, $70\frac{1}{3}$ □ m. 240,000 lak. A' Hartz hegy, Sollingi erdő, Elm, Dorm, Asse hegyek, és a' nagy Drömlingi erdő törés körül, a' Vezér folytába, mellyel az Aller egybe szakad; ennek mellék folyói: a' Schunter, Leine, Innerste, Fuse, és ocker, csak az Ohre, és Bode folynak az Albisba.

§. 2.

Termékenysége: Terem ezen Ország gabonát, eleséget, és kerti zöldséget, lent, répa magot, festék füveket, komlót, tzikoriát, dohányt, kendert, fát. Találni majd minden nemeit a' házi

állatoknak. A' hegyesek bővelkednek vassal, rézzel, ólommal, ezüsttel, sóval, köszénnel. é t. m. A' katolikusok száma 2500-ra megy. Az erköltsi míveltetésre ügyelnek: 5 gymnasium, 467 kis iskolák, 2 mester nevelő intézetek; e. t. h. Fabrikák számasan találatnak: fő képen, posztó, selyem, pántlika, vászony, dohány, szappan, fényes festék, értz-savanyúk, 's más illy portékák készítésére. A' fonyás, és lenzövés az egész tartományra el terjedett; vannak papíros malmok is, tükör, és Üveg-huták, só, vas, réz, és ólom műhelyek.

§. 5.

H'ertzeg: Károl Fridrik, a' ki a' törvény alkotást az országot Rendeivel, mellyek a' fő papokból, vitézekből, és városokból állanak, közli. Nassauval együtt a' 15-ik rangot tartya a' szövetséges gyűlésben, és a' tellyben 2 szavzatjok van. 2096 főt ad a' szövetséges sereghez.

II. S z a k a s z.

F e l o s z t á s a.

Egyes részei ezen tartománynak: Wolfenbüttel, és Blankenburg hertzegegeek a' Walkenriedi egyházi kerülettel. A' Thedingshausen megye, és egy része az alhartzi közösségnek; mind ezek 21 városi, és kerületi megyékre vannak osztva. Az egész tartományban nevezetet érdemelnek többek közt:

1) Braunschweig az Ocker parton: fő város, és hertzegi Lakkely, 5045 házzal, 57,400 Lakossal. Szemléletre méltó a' két vár, 's a' Museum, mesterségi ötlök, rajzolatok, régiségek, és termési dolgok gyűjteményivel; a' Collegium Carolinum, nevelői intézet nagyobb rangúak számára, a' hertzegi testtagbontoló seb-orvosi Collegium, 2 Gymnasium; több féle pallérozó iskolák, siket néma intézet, 5 féle fabrikák: sok tzikoria kávé, Salak-hurka, és Mumme ser ki küldődik vidékre. Kereskedése sikeres, két országos vásárja nevezetes. A'

város mellett egy szép torony oszlop áll az Auerstädtnél, és Quatrebrasnál el esett hertzegek emlékezetére. A' kerteletek bájítók Richmond mulató várával együtt. 2) Wolfenbüttel, város az Ocker mellett 7,700 Lak. Lakhelye a' fő folyam törvényszéknek, melly közös Braunschweig, Lippe, és Waldeck hertzezségek közt. Van benne Gymnasium, könyvház, és papíros szőnyegfabr. 3) Scheppenstädt, város 2050 Lak. 4) Helmstädt, város az Elm erdős hegy-lántz alatt. 5300 Lakossal; nevelő intézettel, és savanyú vízzel. 5) Schöningen; város 2500 Lak. az Elm alatt, só - műhelyei vannak. 6) Blankenburg, város 2750 Lak. derék vára, és könyv - nyomtatója van. Ennek közelében több emlékezetes ötlöket venni eszre u. m. az ördög falat: az eső követ, az az tsepköves barlangokat; a' Rübeland nevű hutás helynél a' gyönyörű márvány bányákat a' Bode víz mentébe: 's a' Barmani, és Biel; üregeket. 7) Gandersheim város, a' Gonde mellett 1900 Lak. egy hertz. várral. 8) Holzminden a' Weser parton város 3210 Lak. hajókázást, és kereskedést üz. 9) Seesen város, a' Schildau mellett, régi várral, 's egy más újjal 1700 Lak. 10) Bevern, helység egy várral- 11) A' faluk: felső, és alsó - Dahlum, vagy sós - Dahlum; só műhelyek. 12) Fürstenberg, vár egy magas kö - szíkláján a' Sollingervaldnak: a' Weser mellett, portzellan fabrikával. Königstätter, és Oldendorf városok, több jeles helyekkel.

Az Oels hertzezség (Rangi Uradalom) Silesiában a' Hertzeg östse (Wilhelm) birtokában van, mint második szülötti örökség, a' vissza térés fel létele alatt.

Toldalék. Az Uralkodó Ház.

Hertzeg: Károl, Fridrik, Wilhelm, August, szül. 30. Okt. 1804. uralk. 16. Jun. 1815. (30. Okt. 1825). Östse. Wilhelm. szül. 25. Apr. 1806.

Nagy Attya tesvérje: Ersébet szül. 8. Nov. 1746
(Prussia).

XYII. O s z t á l y.

Nassau hertzege.

I. S z a k a s z.

Fekvése. $21^{\circ} 11' 50''$ — $26^{\circ} 15'$ k. h. $49^{\circ} 59'$ — $50^{\circ} 50'$ é. s. 90° □ m. 530,000 Lakossal. 31 városban. 36 mező városban, 816 faluban, 1141 udvarban, és malomban, 56,210 házban. A' Rajna, Ménus, Nid-da, Dill, és Lahn mentébe fekszik. A' tartomány inkább hegyes, mint róna; leg nagyobb hegyei: a' Taunus; v. Höhe a' Ménus északi részén a' magas Feldbergel, melly 2600 lábra emelkedik, 's Altköniggel: és a' durva Westerwald a' Dill, Sieg, és Lahn folyók közt az 1967 láb magas Salzburgi fejjel. Teremnek vidékjei; gabonát, lent, kendert, dohányt, fát, bort, (p. o. Rheingauban, Hochheimban, Hattenheimban, János hegyén, Rüdesheimban, é. t. h. híres a' Markbrunni) gyümölcst, még gesztenyét is. Lelni ott vadat, halat, vasat, rezet, ólmot, ezüstöt, értz vizeket nagy számmal, mellyek közt igen híres a' Selti, mágnest, tajtékkövet, márványt, homok, és négy szegletű követ, kalló földet, pipa agyagot, Sót. A' Lakosok gyapjút fonnak, kaptzát szönnnek, lágy irháznak, pálínkát készítenek, atzélt, és vasat mívelnek, sok bort, gyümölcst, marhát, gyapjút, vasat, rezet, értz vizet, hamú 'sirt, szeget, bört, fonalat, agyag pipát, és tserép korsót, 's kaptzát, é. a. t. hordanak ki.

A' Lakosok Közt 150,000 Catholikus. Az erkölcsi pallérozást intézik 1 Gymnasium, 4 nevelő iskola. 1 predikátor, és mester nevelő ház, 5 reál-oskola. A' fő Kormányos Hertzege Wilhelm, a' ki a' két kamarára osztott fő Rendekkel közli a' törvény szerző hatalmat. A' szövetséges gyűlésben a' Braunschweigi hertzegegyütt e' 13-ik ran-

got tartya, és a' tellyes gyűlésben magának két szavzata van. Álló hadi serege 2800, a' szövetséghez adandó 3028 fő. Az egész hertzezség 28 tiszti megyékre van el osztva, a' kol jelesebbek: 1) Weilburg, fő város, és hertzezi Lak hely a' Lahn partján 2000 Lak. 2) Wiesbaden, város 6900 Lak. Lakhelye a' Central-tiszti karoknak; Fridrik oskolájával. Van itt régiség visgálló társaság, nyílt könyv-ház, meleg ferdő, leg inkább a' Kochbrunnen nevű olly bövséges, hogy minden minutumban 17 kotzka lábnyi vizet forr fel, szattyán, és házi bútor-fabrika. 3) Usingen: város az Usbach mellett egy várral, és kaptza fabrikával. 4) Königstein. 1100 Lak. van egy erős hegy-vára. 5) Höchst. a' Ménus partyán. 1600 Lak. több féle fabrikával; 6) Raub a' Rajna mellett, 1350 Lak. Van hajókázása. 7) Limburg a' Lahn mellett, 2780 Lakossal. 8) Diez a' Lahn parton 2150 Lak. van egy híres gyümöltsöse, mellyben 700 neme számláltatik az almának, 300 féle körtve, 100 féle szilva, 60 féle teresnye, 44 féle baratzk. é. a. t. $\frac{1}{2}$ orrányira van tőle Oranienstein hertzezi vár. 9) Montabaur, 2440 Lak. egy Katholik. gymnasiummal. 10) Hachenburg, 1450 Lak. 11) Dillenburg a' Dill mellett, 2400 Lak. 12) Herborn, a' Dill parton, 2010 Lak. papi nevendék házzal, 's több fabrikákkal. 13) Hadamar, 1600 Lakossal. 14) Braubach a' Rajna mellett, 1500 Lak. ezüst, és réz bányája, Szemling halászatja, és szőlő mívelése van. 15) Goarshausen város 650 Lak. 16) Nassau. 150 házzal, 1100 Lak. eredeti helye a' hertzezi Háznak, 's közös bírtoka a' két lineának, t. i. A' Belgiumi Királynak, és Nassaui Hertzegnek. 16) Sckwalbach, vagy Langen-Schwalbach 1700 Lak. értz forrással. 17) Elfeld, vagy Eltville, fő hely Reingauban: 2000 Lak. 18) Hocheim a' Ménus parton; 1850 Lak. Szőlőmíveléttel. 19) A' mező városok: Rüdeshheim, a' Rajna parton, 2350 Lak. szőlő míveléssel; és Geisenheim a' Rajna mellett bor termesztéssel. 20) A' faluk: Asmans-

hausen, és Hattenheim, a' Rajna mellett a' Sz. Mark kútjával; a' hol a' híres Markebrunni bor terem. 21) Katzenelnbogen, egy hegy várral. 22) Ems a' Lahn mellett, mellyen egy hajó híd vezet által, meleg fürdőekkel. 23) Biberich, a' Rajna parton 1250 Lak. hertzegei várral, és kerttel. 24) Fachingen, nem messze a' Lahntól, híres savanyú vízzel. 25) A' faluk: Niederselters az Emsbachnál, orvos kúttal. Schlangenbad, vagy Carlsthalerbad; savanyú víz.

A' Nassau hertzogség fő Igazgatása alá tartoznak: 1) Holzappel, és Schaumburg Uradalmak a' Lahn mellett, mellyek István Ferentz Viktor Austriai Királyi hertzeghez tartoznak, Holzappel városával, a' hol 700 Lakos. és ezüst bánya található. 2) 1' Leiningen - Westerbürg grófság, vagy Westerbürg, Schadeck, és Wältersbürg uraságok, Westerbürg mező városával. 1240 lak. és Lakvárral. Wältersbürg, Schadeck. 3) Runkel uradalom, a' Wied hertzegé, Runkel városával a' Lahn mellett, 880 lak. 4) Greuzhausen megye a' Wied hertzegé. 5) Reifenberg, és Kransberg uraságok, Waldbott - Bassenheim grófé. 6) Johannesberg, vagy Bischofsberg falu Rheingauban, derék bor - műveléssel.

T o l d a l é k.

Uralkodó hertzegei Ház Nassau-Weilbürg Linea.

Hertzeg: Wilhelm, György, August, Henrik Belgicus, szül. 14. Jun. 1792. uralk. 24 Martz 1816. özv. 1825. fogva. Gyermekai: 1. Theresia, szül. 17 Apr. 1815. 2) Örök hertz. Adolf szül. 24 Jul. 1817. 3) Moritz. szül. 21 Nov 1820. 4) Wilhelm, szül. 12 Aug. 1825. 5) Marie, szül. 29 Jan. 1825. Testvérei: a) Henriette, szül. 50 Okt. 1797. (Austria) † 1829. b) Fridrik, szül. 15 Detz. 1799.

XXIII. O s z t á l y.

Hessen választó fejedelemség.

I. S z a k a s z.

Fekvése: 26° 20' — 28° 25' k. h. 50° 7' — 52° 24' é. s. foglal magába 209 □ m. 533,200 lak Fekszik a' Rajna, Ménus, Kinzig, Lippe, Weser, és ennek forrásai: Fulda, és Werra, 's mellék folyói: Diemel, Eder, és Sahvalm; Lahn, Nidda, Sinn. é. a. t. folytába. Föld alapa jobbra hegyes; fő hegyei a' Rheinhardts, és Habichtswald, 's a' Söhre, mellyek a' Weseri hegyességhez tartoznak; és a' Fuldai hegyek, mellyek a' Rhön-hegyességhez számláltnak: a' leg nagyobb hegyek: a' Dammersfeld, 5640 láb, nagy basalt szirtokkal, és töltésforma meredekekkel; a' Schmalkaldi Uradalomban van egy része a' Thuringiai erdőségnek. Vannak mindazonáltal több róna termékeny tájékek is.

Termései: Gabona, eleség, kerti vetemény, krumpli, len, kender, dohány, gyümölcs, bor, répa, fa, szarvas marha, ló, birka, sertés, vad, méhek, hal, vas, réz, ólom, ezüst, kobalt, timsó, kőszén, portzellán föld, márvány, alabástrom, négy szegletű kő, Jaspis, só, értzvíz. A' Lakosok közt 103,000 katholikus van. A' pallérozást tárgyazzák: a' Marburgi Universitas, a' tanuló oskolák, neven-dék házak, a' Casseli mesterségi Akademia szép gyűjteményekkel. A' Len, és gypjű fonyáson, 's szövésen kívül vannak bőr, vas, atzél, olvasztófa-zék, és pompa portéka fabrikák. Választó fejedelem, és Fuldai Nagy hertzeg II. Wilhelm, a' ki a' szövetséges gyűlésben a' 8-ik rangot tartya, és a' tellyben 3 szava van: állít a' sereghez 5679 főt. Van a' tartományban 65 város, 56 mező város, 1274 falu, 381 szállás, udvar, és malom, 89,000 ház.

II. S z a k a s z.

F e l o s z t á s a.

Négy megyékre osztatik fel: u. m. Alsó Hessen, Felső Hessen, Hanau, és Fuldára.

1. Áz Al- Hessen, megyében vezetesebb
Helyek:

1) Cassel, fő város, lakhelye a' fejedelemségnek, a' Fulda víze mellett; az ó, alsó, felső, újj, és 2 kül városból áll, 1600 épületiben 25,3000 ember lakik, kik közt 500 'Sidó. 5 vár van benne, mellyek közt szebbek a' Kattenburg, és Bellvue, jeles: a' kis mást készítő, fegyver, és öntő- ház, a' játékszín, a' Museum a' N. hertzegi könyv- tárral: egy tökéletes gyűjteményével természeti, és mekkoraságmérő eszközöknek; régi, és mostani Oszlopok, mely kép oszlopok, fél faragott képek, régiségek, meszes kövek, pénzek, és termési ötlök gyűjteményével; a' képes tár a' portzellány gyűjteményel, a' 19 nyilt piatzok, mellyek közt nevezetesebbek a' pompa piatz; Várpiatz, Fridrikpiatz a' Fridrik Landgrafnak pompás kép oszlopával, a' porosz- lók piatza. 5 Kaszárnya; a' régiségre, föld művelésre, és tudományokra ügyellő társaságok; a kép- irók, kép faragók, és építő mesterek akadémiaja, a' Lyceum, a' polgári, és Katonai iskola, a' me- ster nevelő ház, a' 'Sidó iskola, és rabbinus nevelő intézet; a' Wilhelmi intézet, betegek, tébolodot- tak, el öregedettek, és gyarlódtak számára, osko- lával, nevelő hazzal, és Kénszerítő munka házzal 25 féle sok fabrika van benne. Két országos vásár- ja is híres, leg inkább maga portékajiról. A' váro- son kívül szemlélni a' fejedelmi Orangerie nevű mulató várt, egy kellemetes kerttel, és márvány fer- dövel. Masfél orrányira Casseltől a' Habichtswald hegy alján, Weizenstein alatt fekszik Wilhelmshö- he, fejedelmi mulató vár, a' Lövenburgi híres víz

rohanással, és egyéb, a' természet, és mesterség által díszített alkatokkal. A' Károl hegy tsutstán egy 8 szegletű kő épület emelkedik, az úgy nevezett Winterkasten, melly 5 süvegtsöböl áll nagy ívzatokkal, és kereszt vastagsága 224 láb. Annak lapos fedélén egy torony oszlop áll, 96 láb magos, és a' felett egy láboszlop rézből 11 láb. magos, mellyen egy 51 láb magos réz Herkules kép oszlopa áll. A' 8 szegletű épület fenekéről a' vízesetek különbözőféle osztályokra rohannak a' közbe lévő medentzéken, és pompa kutakon által, miglen végre a' víz egy barlangon által egy 200 láb széles medentzébe érkezik. A' hegy alján van egy úgró kút, melly vizét 90 láb magasságra fetskendi, 3 orrára Casseltől látni Wilhelmsthal kellemetes mulató várát, az erdőben, és Augustenruh mulató házát bájító kertalkatokkal. 2) Carlshafen, város a' Diemel bé folyásánál a' Weserbe, mellyen egy kő híd visz által, 1220 lak. Van révpartya; Invalidus háza; 5 fabrikája, és Só-műhelye. 3) Schwege, város a' Werra parton, 4650 lak. posztó, és dohány fabrikával. Közelében van a' kék hegy tető, jeles gyűlevény helye ritka ásványi testeknek. 4) Hofgeismar, az Esse partyán orvos kútakkal. 5) Homburg. 6) Alendorf, a' Neiszner alján, és a' Werra partyán, Só-műhelyek. 7) Waufried, a' hajós Wérrán, kereskedése jó. 8) Fritzlár, az Eder mellett, 2660 lak. 9) Naumburg, v. Numburg. 10) Rinteln, az Erter torkolatjánál a' Weserbe, 2700 lak. Van gymnásiuma, és kereskedik. 11) Obernkirchen, kőszén bányás hely. 12) Groszalmerode, a' Fahrenbach mellett, a' hol sok olvasztó fazék, tserép edény, pipa é. a. t. készül. Van timsó, és gálitz kő műhelye. 13) A' falúk: Sooldorf, só műhely. Nenndorf, v. Grosz- Nenndorf, egy fejedelmi mulató várral, és hideg ferdőkkel.

Ide tartozik Rothenburg városa is a' Fulda vize mellett, a' hol a' Hessen - Rheinfels - Rothenburg Landgraf lakvára van, 5150 lak.

2. Felső Hessen; a' hol emlékezetes:

1) Marburg; fő város a' Lahn parton 6600 lak. Van benne Universitas, seb-orvosi intézet, nevelőiskola, mester nevelő ház. 2) Frankenberg, város 5100 lak. ezüst, réz, és ólom műhely. 3) Ziegenhain a' Schwalm parton, 1600 lak. van erős vára. 4) Amöneburg 1100 lak. A' nagy Haina Ispotály bódoltak házával.

3. Hanau megye; itt jelesebb:

1) Hanau fő-város a' Kinzig be folyásánál a' Ménusba 1480 házzal, 9700 lak. Van benne egy vár, gymnasium; rajzoló intézet, a' természet vizsgálók társasága lakhelye; 14 féle fabrikákat leltnibenne; derék kereskedése van fával, deszkával, fűszerszámakkal, és borral. Két híres vásár esik benne; itt volt az ütközet 30 Okt. 1813. 2) Gelnhausen város a' Kinzig parton 460 házzal, 2900 lak. 3) Filipshaus, fejedelmi mulató vár. 4) Rumpenheim, Fridrich Landgraf vára 5) Wilhelmsbad, ferdő 6) Nauheim, v Nauenheim, helység a' Wetterauban, só műhely. Ide tartoznak a' fő-Rendi Uradalmak: az Isenburg - Birstein, Birstein mező várossal a' Niedbach mellett; 660 lak. Lakvár, és Langenselbold mező várossal, 1690 lak. 2) Az Isenburg - Wächtersbach grófé Wächtersbach mező várossal, és lak várral, 1020 lak. 3) Az Isenburg - Meerholz grófé, Meerholz mező várossal, és lak várral a' Kinzig partyán 440 lak. 4) A' Solms - Rödelheim grófé Praunheim mező városával 590 lak.

4. Fulda megye, a' hol jeles.

1) Fulda fő város, a' Fulda víz mellett, 8550 lak. 1610 láb magasságon fekszik. Említést érdemel benne: a' vár, mulató kert, Lyceum, erdei intézet, a' káptalani templom Sz. Bonifacius temetőjével; 3 féle fabrikákkal; a' közellévő János hegyen van egy a' Seltihez hasonló savanyú víz. 2) Hersfeld város a' hajós Fulda mellett 5600 lak. Van gymnasium.

ma, gyapjú fabrikája, és értz forrása. 3) Schmalkalden; a' hol a' Stille a' Schmalkaldebe folyik, 4500 lak. egy várral; 9 féle fabrikákkal, só műhelyekkel: itt köttetett a' híres Schmalkaldi békekesség 1531. Közéleben van 1 mértföldre az értzel bővelkedő Stahlberg. 4) Broterode mező város az Inselberg alatt a' Laudenbach partyán 1900 lak. dohány természetlással, 's vas szer fabrik. 5) A' falúk: Hohlborn, vas drót fabrikával. Salzschlierf, só műhellyel. Itt fekszik Kreuzberg, v. Filipsthal helysége is a' Werra parton 750 lak. Lakvára a' Hessen-Filipsthal Landgrafnak.

T o l d a l é k.

Az Uralkodó Ház - Casseli fő Linea.

Választó fejedelem, és N. hertzeg: II. Wilhelm, szül. 28 Jul. 1777. Uralk. 27 Febr. 1821. hűtv. (17 Febr. 1797) Augusta Friderika Burkus hertzegassz. Gyermekai: 1) Karolina, szül. 29 Jul. 1799. 2) Fridrik Wilhelm, szül. 20 Aug. 1802. 3) Marie, szül. 6 Sept. 1804. Testvérei: 1) Friderika, szül. 14 Sept. 1768. (Anhalt Bernburg). 2) Karolina, szül. 11 Jul. 1771 (Sachsen - Gotha). Attya testvérei: 1) Károl Landgraf, szül. 19 Detz. 1744. hűtv. (30 Aug. 1766) Luisa, Daniai hertzegassz. Gyermekai: a) Sophia, szül. 28 Oct. 1767. Daniai Királyné. b) Fridrik, szül. 24 Maj. 1771. c) Juliana, szül. 19 Jan. 1773. d) Luisa, szül. 28 Sept. 1789. (Holstein Beck). 2) Fridrik Landgraf, szül. 11 Sept. 1747. hűtv. Karolina Nassau - Ussingi; hertzegassz. † 1822. Gyermekai: 1) Wilhelm, szül. 24 Detz. 1787. el jegyz. 10 Nov. 1810. Luisát Daniai hertzegassz. a' kitől. aa) Karolina, szül. 15 Aug. 1811. bb) Marie, szül. 9 Maj. 1814. cc) Fridrik, szül. 16 Nov. 1820. 2) Fridrik, szül. 25 Apr. 1790. 3) György, szül. 14 Jan. 1795. 4) Karolina, szül. 9 Apr. 1794. 5) Marie, szül. 21 Jan. 1796. (Mecklenburg Strelitz). 6) Luisa, szül. 25 Jul. 1797. (N. Britannia).

A' pénz érték. 20 forint lábon, pengőben

	fl.	kr.	fill.
Species taller . . .	2	—	—
Rhtaller	1	30	—
Rhforint	1	—	—
Jó garas	—	3	3
Hessi Albus	—	2	3 $\frac{1}{2}$
Márjgaras	—	2	2
Kraitzár	—	1	—
Pfennig	—	—	3 $\frac{1}{5}$
Heller	—	—	1

A' Pistole (arany pénz) 5 Rhtallért ér.

Mértékek nemei.

Réf: 100 Casseli = 72 bétsi réfhez. 40 Casseli mérő = 5 $\frac{1}{2}$ bétsihez. 1 Ohm bor = 2 $\frac{7}{8}$ austr. akóh. 100 fonth = 80 $\frac{3}{4}$ bétsi fonth. Az arany, és ezüst a' kolóniai Mark szerint mérettetik.

XXIV. O s z t á l y.

Frankfurt a' Ménusnál szabad
kereskedő város.

Kör vidékével foglal 4 $\frac{1}{3}$ □ m. 52,200 lak. Tulajdon maga kormányi törvénye alatt. Mint szabad városnak része van a' Szövetségi gyűlésen a' 17 rangban, a' tellyben egy különös szava van; ad a' szövetséges Sereghez 475 embert.

Frankfurt a' Ménusnál tart 3600 épületiben az 5200 vidékin kívül 43,000 lakost. kik közt 5800 Katholikus: jelesebb ötlei: a' tanács ház; a' Sz. Bertalan, vagy káptalan temploma, a' hol valaha a' Római Német Császárok választáltak, és koronáztattak; és a' Senkenbergi alkotmány. Széke a' német szövetséges gyűlekezetnek; van benne orvosi-seborvosi intézet, Lyceum, gymnasium, 'Sidó iskola, épület mesterségi iskola, Schädeli tudományos intézet, mesterségi ötlök, 's könyvek gyűjteményével, 's oktatási intézettel a' rajzolásban, képírásban, réz

metzésben, építés mesterségében, Mathesisban. a. t. Továbbá van itt egy társaság a' hasznos dolgok, és pallérozó tudományok elő - mozdítására; musikai akademia, egy ispotály, és könyv-nyomtató, 's több 12 féle fabrikáknál; a' kereskedés igen jeles, a' két híres vásárokon kívül is: itt nevezetes rakhelye van a' rajnai, és Franki boroknak; látni itt 17 könyv-árosokat. Születés helye Göthének, és Klingernekné. A' várossal öszve van kaptsolva egy 406 lépés hosszú kö hid által a' Sachsenhausen, kül város, melly a' Ménuson túl fekszik.

T o l d a l é k.

A' P é n z é r t é k e:

	fl.	kr.	fill.
Speciestallér . . .	2	—	—
Rhtallér	1	50	—
Rhforint	1	—	—
Kopfstücke	—	20	—
Batzen	—	4	—
Kaiszergaras	—	5	—
Albus	—	1	5
Kraitzár	—	1	—
Pfennig	—	—	1

M é r t é k N e m e i.

Réf. 10 frankf. = 7 bétsi réfh. 10 láb = 9 bétsi láb. Gabona mért. 1 Achtel 4 Simmer, 8 Mesten v. Metzen (mérő), 16 Sechter, 64 Gescheid, 256 Mászchen v. fertál, 1024 Schrott. 1 Malter = $1\frac{7}{8}$ austr. mérőh.

Bor mért. 1 Ohm = $2\frac{3}{4}$ austr. akóh. 1 Fuder = $14\frac{3}{4}$ austr. akó. 1 Stück = $18\frac{1}{2}$ aust. akóh.

Nyomó mért. 10 nehéz font = 9 bétsi fonth. 6 könnyű font = 5 bétsih. 1 kö darab 22 font.

Az arany és ezüstben a' Coloniai Mark szerint.

XXIV. O s z t á l y.

H e s s e n N a g y h e r t z e g s é g.

I. S z a k a s z.

Fekvése: $25^{\circ} 20'$ — $27^{\circ} 30'$ h., $49^{\circ} 26'$ — $51^{\circ} 16'$ sz., 153 □ m., 672,000 Lakossal. Folyó vízei, a' Rajna, Ménus, Neckar, Schwalm, Lahn, Ohm, Nidda, és Nahe. Több hegyes vidékek vannak benne, p. o. a' madár hegy, egy része az Odenvald, és Höhe hegységnek; leg magasabb hegyek; a' Taufstein, 2400 láb; a' Sieben-Ahorn, 2281 láb; a' Felsberg 1680 láb; a' Malchen 1550 láb.

Termései: Gabona, kertizöltség, festő fű, dohány, bor, (Niersteinban, Laubenheimban, Ingelheimban, Wormsban, e' a' t.) gyümölcs, mondola, és gesztenye, len, répa, fa, ló, birka, szarvas marha, sertvés, lud, méhek, hal, mellynek drágább neme a' rajnai lazatz, vad, selyem, vas, réz, ezüst, kéneső, foszlány, torfa, só, értz-víz. A' lakosok közt találni 168,000 Katholikusokat. A' pallérozásra intéztetnek: a' Gieszeni universitás, a' tudományos, polgári, és falusi oskolák. A' mester-ségi szorgalom miveli fő képpen a' lent, gyapjút, pamutot, és selymet. Vannak olaj malmok is, festő fű, szekér, és ásvány fábrikák, kaptza szövők, fonyók, és pálinka főzők. A' leg izmosabb fábrikák Offenbachban találtatnak. Uralkodó a' Hesseni, és Rajnai Nagyhertzeg Lajos, a' ki a' Kormányt a' két Kamarára osztott Ország-Rendeivel közli. A' Ratonaság 3421 főből áll. Van az Országban, 63 város, 56 mező város, 2107 falu, és szállás, 99,000 ház. A' szövetséges gyülekezetben a' 9-ik rangot tartja; a' tellyben 3 szava van, 6195 embert ad a' szövetségi Ratonasághoz.

II. S z a k a s z.

F e l O s z t á s a.

Három tartományra osztatik, u. m. a' Starkenburgi, és Felső-Hesseni hertzegrégekre, és a' Rajna hesseni tartományra, vagy megyére.

1. A' Starkenburgi hertzogségben nevezeteselek:

1) Darmstadt, fő, és hertzegi lakváros, a' hegyi út kezdetén 1280 házzal, a' katonaság nélkül 20,000 lakossal. Lak helye az Országai Kormányi tisztségeknek, van ott museum, könyvház, Játék-szín, mester-nevelő, gymnasium, reál-oskola, rajzoló iskolával. A' nagy gyakorlási ház hossza 319 láb, széle 157 l. magassága 83 l.

2) Zwingenberg, város, a' hegyi útnál az 1550 láb magas Malchenberg alján, 1200 lak. 3) Selingenstadt a' Ménus partján. 4) Keppenheim, a' hegyiútnál, az el pusztult Starkenburg hegyvárral. 5) Auerbach, mező város, és nyári lakhelye a' Fejedelemnek a' hegyi út mellett 1130 lak. és orvos kúttal.

Ide tartoznak a' következő Rangi uraságok:

a) A' Lövenstein Rosenberg hertzegé, a' hol Neustadt városa a' Rosenauban, a' Mümling partján 300 lakossal; és Habizheim falu 710 lak. a' Carlsau mulató erdővel. b) Isenburg Birstein hertzegé, a' hol Offenbach városa a' Ménus parton, 6150 lak. Van vára, lakhelye a' hertzegi mediati tisztségeknek: 17 különbözőféle fábrikák, 5 könyv, 's egy kóta nyomtató, mesterséges fejerítő, és derék kereskedés van benne. Egy grófi, bizonyos észtendei jövedelmekkel el látott melljék ága ezen grófi Lineának, a' Filipseichi Linea Filipseich lakvárával. c) Az Erbach-Erbachi grófé, a' hol Michelstadt városa 1150 lak., lakhelye a' grófnak, és köz-kormányának, vas fábrikával. 2) Erbach, a' Mümling folyónál. d) Az Erbach-Fürstenau grófé, Fürstenau mező városával, lakhelye a' grófnak, 700 lakossal. — d) Az Erbach-Schönbergi grófé, Schönberg lakvárával, és Reichenbach falúval, az Oriás-oszloppal. A' Schönborn gróf urasága a' szép Heusenstamm várral, és falúval.

2. Felső Hessen hertzetség, a' hol jelesebb:

1) Gieszen, fő város, a' Lahn, és Wieseck parton. Van benne 8000 lak. egy Universitas, mester

nevelő, tsillag visgálló, erdei fűvész kert, könyvház, ásványi-tárház, természeti-szer készület, és betegház. 2) Friedberg, város a' Wetterauban a' Höhe, és Usbach mellett 2550 lak. Mellette látni a' Friedburgi várt. 3) Nidda, a' hasonló nevű folyóval, Salzhausen só műhellyel. 4) Alsfel, a' Schwalm partján fábrikás hely. 5) Biedenkopf a' Lahn folytába, a' Lajoshuta vas hutával. 6) Thalitter, réz bányákkal.

Ide járúlnak a' Rangi Uradalmak :

a) Stollberg-Wernigerode grófé Geudern mező várossal, nem meszsze a' Niddertől, 1620 lakossal. b) Stollberg-Roszla grófé Otterkergr várossal, 940 lak. c) Solms-Baufels hertzegé Grünigen várossal, mellyben 1520 lakos van. 2) Hungen, 910 lak. d) Solms-Hohensolms hertzegé Lich várossal a' Wetter partján 1950 lak. e) Solms-Laubach grófé Laubach várossal, és lakvárral, nem meszsze a' Wetter forrásától, 1400 lak. f) Solms-Rödelheim grófé Rödelheim mező várossal, és lak várral, 1550 lakost találni benne. g) Wenings a' hertzeg Isenburg-birsteini járás, a' hasonló nevű mező várossal, a' hol 1560 lak. van. h) Isenburg-Büdingen grófé Büdingen várossal a' Seeman partján 2140 lak. Van itt lakvár, szőlő mivelet, só-főző, vas-~~h~~műhely, és üveg-huta. i) Isenburg-Meerholz grófé a' Marienborni járásban. k) Riedesel Báróé Lauterbach várossal, a' madárhegyen, és az Altfell partján 2850 lak. l) Görtz grófé Schlitz várossal az Altfell parton, 2870 lak.

A' Leiningen-Westerburg gróf is birja, mint Nagy Rendi Ilbenstadt várát, és a' Solms-Wildenfels gróf az Engelthal várt, és falut.

3. A' Rajna hessen Tartomány, ebben jelesebb :

Maintz (Moguntia) fő város, a' Main folyó torkolatjának a' rajnába, által ellenébe, mellyen által egy 2100 láb hosszú hajóhid vezet, a' katonasággal együtt 26,600 ember lakja. Erős vára a' Német

szövetséges vár, mellyben az örízet állítási jus az Austriai, és Burkus Fejedelmek közt közös. Említést érdemelnek: a' Püspöki templom, 27 piatzok, mellyek közt leg szebb a' Guttenbergspiatz; a' római régiségek gyűjteménye, a' Lyceum, hajókázás, a' Vizi-posta egész Koloniáig, és a' kereskedés. 2) Kastel, város, és erősség Maintznak által ellenébe a' rajna tulsó partján, 1950 lak. 3) Bingen, város, a' Nahe torkolatyanál, a' Rajnába; a' hol a' Mäuse torony, és binger lyuk emlékezetes. 4) Kostheim, a' rajna parton, 1050 lak. 5) Alzei a' Selzbach mellett 5200 lak. 5 féle fabrikákkal. 6) Worms, város a' Rajna mellett, 7620 Lakossal, a' kik bort természetnek. Jeles a' káptalani templom, a' hajózat, és dohány fabrika. 7) Oppenheim, a' Rajna folytába, mellyen egy repülő híd visz által. 8) A' mező városok: Nierstein, a' Rajnánál, szőlő műveléssel, úgy Laubenheim, és Bodenheim is. 9) St. Petersaue, (St. Péter ligete) sziget a' Rajnában.

T o l d a l é k.

Az Uralkodó Ház. Hessen Darmstadt.

Nagy hertz eg: X Lajos, szül. 14 Jun. 1253, uralk 1 Aug. 1806, el jegyz. 19 Febr. 1777 Luisát, György hertzeg leányát ezen Házból. Gyermekai: 1) Örök. N. hertz. Lajos, szül. 19 Detz. 1777, hűtv. (19 Jun. 1804), Wilhelmina Badeni hertzegassz. — Gyermekai: a) Lajos, szül. 9 Jun. 1806. b) Károl, szül. 21 Apr. 1809. c) Ersébet, szül. 20 Maj 1821. d) Sándor, szül. 14 Jul. 1825. e) Maximiliana, szül. 8. Aug. 1824.

2) György, szül. 31 Aug. 1780, el jegyz. 29 Jan. 1804, Karolinát Niddai hertzegassz. szül. 25 Apr. 1786, gyermekei. Luisa, szül. 21 Nov. 1804. 1804. 3) Fridrik, szül. 13 Maj 1788, (Katholikus). 4) Emil, szül. 3 Sept. 1790.

Testvérei: 1) Amalia, szül. 20 Jan. 1754, (Baden). 2) Luisa, szül. 30 Jan. 1757, (Sachsen

Weimar). 5) Kristian, szül. 25 Nov. 1763. Attya testvére † György' gyermekei: a) György, szül. 14 Jun. 1754. b) Luisa, szül. 15 Febr. 1761. (Hessen-Darmstadt).

A' Pénz érték a' Frankfurti (a' Ménusnál) szerint megy.

A' Mérték nemei.

Réf. 100 = $70 \frac{7}{12}$ bétsi réfhez. A' láb 7 bétsi lineával kisebb a' bétsi lábnál..

Gabona Mérték. 1 Malter 4 Simmer vagy Vierensel, 16 Rumpf, 64 Gescheid, 256 Mäszchen, 1024 Schoot. 1 Malter = $1 \frac{3}{4}$ bétsi mérőh.

Bor: 1 pint = $5 \frac{1}{4}$ bétsi mészelhez. 100 font = 84 bétsi font.

Holstein hertzogséget lásd Daniában III. Köt. 225 lap. Lauenburgal 252 lap. Luxemburg Nagy-hertzogséget lásd Belgiumban IV, Köt. 69 lap.

XXV. O s z t á l y.

B a d e n N a g y h e r t z e g s é g.

I. S z a k a s z.

Fekvése: $25^{\circ} 11'$ — $27^{\circ} 52'$ h., $47^{\circ} 52'$ — $49^{\circ} 49'$ é. sz. foglal 280 □ m., 1,115,000 lakossal.

A' vizek, mellyek körül fekszik: a' Bodeni tó, mellynek hossza 18 órányi, széle 5 órra, 's halakkal bővelkedik. A' Rajna, Neckar, Enz, Nagold, Jaxt, Murg, Ménus, Tauber, Kraich, Kinzig v, kinzing, és Duna folyó vizek. Föld alapa hegyes, nagy része benne fekszik a' Schwarzwaldnak, mellynek leg magasabb tsúttsai: a' Feldberg 4610 láb, a' Belchen 4355 láb, a' Kandel 3597 láb, a' Stockberg 3558 láb, magas, a' Kolgarten 3792 láb, a' Roszkopf 3653 láb, a' Blauen 3595 láb, egy része az Odenvaldnak; a' Murgthal, Kintzigthal, és Neckarthal. A' Tavakhoz tartoznak: a' Schluchszi

a' Feldbergen 2789 láb magassan a' tenger színe felett, az Eichni tó, melly majd meg árad, majd ki apad, 1465 láb magoson, a' Mummeltó a' Seekopf hegy tetején, az Ilmentó, e' a' t. Az ég alja durva, és hideg a' hegyes vidékeken, szelíd, és kellemetes a' rónákon. Termékenysége sikeres, gabona, kerti vetemény, gyömölcs, (még gesztenye is, és mondola) bor, komló, len, kender, dohány, festő fű, répa, mák, Rhabarbara, bővségessen teremnek ezen tartományban, erdőségekben nints szükség, úgy hogy a' fát erőssen ki is hordják, és azt a' hamu 'sír egetőkben, és kalamász főzőkben éppen nem kémélik. Az állatok országa bőven szaporítja ott a' házi állatokat, sött a' nemesebb juh nyájakat is; láthatni vadat, bivalokat, vidrát, nyestet, kányát, sast, sas-keselőt, majorságot, halat, lazatz pisztrángot, sokszor 50 fontos hartsát, méheket, igaz gyöngyöt egy patakban Kreutzsteinachnál az Odenvaldban. Vasat, ólmot, ezüstöt, rezet, tizinket, valamennyi aranyat is a' Rajnában, nyújt az ásványok tartománya, van továbbá: Kobált, piskoltz, gagat, mész, gypsz, alabástrom, rajnakova, agyag, torfa, konyha só, kő bánya Oeningennél, értz víz, 's több efféle.

A' lakosok leg nagyobb száma katolikus. A' nép pallérozását tzelezzák a' Heidelbergi, és Freiburgi Universitások, és több gymnasiumok. Leg izmosabbak a': Len vászon, gyapjú, pamut, bőr, fajánsz, dohány, krapp, értz, drága kő, és üveg fabrikák, a' granát, és kristál pallérozók, a' hajó építés, a' fa óra készítőik, mellyek a' világ 4 részire ki hordatnak. Fejedelem Lajos, Wilhelm, August Nagyhertzeg, a' ki a' törvény alkotás jusát a' két kamarára osztott Ország Rendjeivel közli. A' hadi sereg 11,466 főből áll. Badenben van 108 város, 56 mező város, 2427 falu, és szállás, 154,710 ház. A' szövetségi gyűlésben a' 7-ik Rangot tartja, tellyében 3 szavazatja van, és a' szövetséges sereghez 10,000 embert küld.

II. S z a k a s z.

F e l O s z t á s a.

Az egész tartomány 6 kerületekre osztatik fel; a' Murg és Pfinz, a' Sec, a' Treisam, a' Kinzig, a' Neckar, a' Main és Tauber-Kerületekre.

1. A' Murg, és Pfinz-Kerület; a' hol van:

1) Carlsruhe, fő városa az egész Nagy hertzségnek, és Lakvára a' Fejedelemnek, a' Hartvald mellett 18,900 emberrel a' katonasággal együtt, kik közt 955 'sidó találtatik; lakszéke a' Rormányi tisztségeknek. Van benne Lyceum, Real, földmérő, és Katona Oskola, mester nevelő, néma siket, és erdei intézet, marha-orvos, építő, kép író, és rajzoló oskola, jeles: az udvari könyvtár, a' pénzi gyűjtemény, a' kis-mássa tár, a' régiségek, és természeti ötlök gyűjteménye, a' mesterségi, és szorgalmi egyesség, a' fűvész-kert, az udvari játékszín, a' kő-nyomtató intézet, több féle fábrikák. A' kő pallérozó, a' hol kovákból vázok, és piksisek készülnek. A' 9 fő útszák legyező formára futnak, és térnek egybe az izléssel telyes fejedelmi lakvár felé; 4 temploma van. 500 lámpással világíttatik. 2) Durlach, a' Pfinz mellett, kerületi fő város 4250 lak. 3) Bretten, város a' Salzbach mellett 2650 lak. születése helye a' szerentsétlen Melanctonnak, annak emlékével. 4) Bruchsal, város a' Salzbach folyó, és hegyi út mellett, 6700 lak. 7 templommal, 2 kül várossal. Van só mûhelye. 5) Pforzheim, város a' hajós Enz parton; melly itt a' Nagoldot; és Würmt magába veszi; 6050 lak. 4 templommal. Itt van a' Fejedelmi háznak temető helye. Ez a' legizmosabb fabrika város a' tartományban. Van egy régi vára. 6) Rastadt a' Murg parton város 5060 lak. Van benne egy vár, lyceum; egy oskolá mesternevelővel: vas-fabrika. Emlékezetes az 1714 ik békesség kötésről, és az 1797 's 1798 békességi tanátskozásról. Közéleben a' Favorite mulató vár. 7) Baden, város az Osz folytába 4040 lak. Látni mél-

tó; a' vár; a' Museum palaeo technicum, a' hol minden Badenben, és körülötte találtatott római emlékek fenn' tartatnak; a' meleg ferdők; a' szappan, és gyertya fabrikák, a' hamú-'sír főző; itt van közelében a' Ludwigsbad nevű atzétfürdő is Lichthenthalban. Az egész vidék szép völgy. 8) Ettlingen; város az Alb folyónál 3000 lak. 510 házban.

2. A' See -Kerület: itt nevezetesebb:

1) Constanz v. Costnitz (Constantia) fő város; a' hol a' Rajna a' Bodentóból ki folyik 5100 lak. Jeles püspöki temploma, és ama nagy kalmárház, mellyben 1414-től 1418-ig a' közönséges Anyaszentegyházi gyülekezet tartatott. Van itt akadémiai gymnasium; lyceum, 5 féle fabrika; Kereskedés borral, és kerti-gyümölcsökkel 2) Meersburg, város a' Bodentó éjszaki partján 1510 lak. 3) Pfullendorf a' Cellbachnál város 1460 lak. föld és gyümölcs mivvel. 4) Ueberlingen város a' Bodentónál 2610 lak. bortermő és kereskedő. 5) Stockach és Thengen 160 lak. a' Wutach partján. 6) A' Malnau és Reichenau szigetek a' Bodentóban. 7) Villingen, város a' Briegachnál 3520 lak. a' Schwarzwaldban. 8) A' Baden-Hochbergi Marchiók Rangi uradalma a' szép Salem várral.

9) A' Hertzeg Fürstenbergi megyék: a) Hüfingen, a' hasonló nevű várossal, egy római-ferdő omladványival. b) Donaueschingen v. Deneschingen 2100 lak; egy lakvárral, mellynek udvarában van fő forrása a' Dunának; van benne egy gymnasium is. c) Fürstenberg 250 lak. d) Neustadt, a' hasonló nevű várossal; a' Wutach mellett; a' hol sok fa, és értz órra tsinállódik; jó szalmakalap kereskedéssel; közelében van a' Hölle nevű 2 órrányi hosszú szűkút. e) Stühlingen, a' hasonló nevű várossal a' Wutach parton; 's a' Dürheim falú, sümühellyel.

3. Treisam Kerület: Itt jeles:

1) Freiburg, fő város a' Treisam parton 15100 lak. A' Badeni Püspök lakszéke (mellyhez magokat

a' Hohenzollern hechingi- és Sigmaringi tartományok 1821 hozzá kaptak; úgy hogy 770000 lelket foglalt magába). Igen jeles a' Püspöki templom; remeke a' gothi építésnek: tornya 515 láb magas; s ama híres Münsterrel vetekedik. Van benne Universitas; több féle erő mívi; orvosi, természeti, tudományi intézetekkel; társaságokkal, fábrikákkal, gránát; és gyöngy pallérozókkal,

2) Breisach v. Altbreisach, város, a' frantz. Új Breisack által elleuébe, posztó és vas fábrikával 2600 lak. 3) Waldkirch, város; 49 granat fábrikánsokkal. 4) Lörrach, város a' Wiesen folyó mellett, 1910 lak. 5) Kleinlaufenburg, egy veszedelmes víz rohanattal a' Rajnán. 6) Waldshut. 7) Heitersheim 1450 lak. 8) Thiengen a' Wutach parton 880 lak. 9) Jörgen, város; vásárhely; kenderrel kereskedik. 10) A' falúk: Badenweiler, a' Blauen hegy alatt, meleg ferdővel, és jól meg kéméltt római ferdő - épülettel. Fő ónértz, ezüst e' a' t. bánya. Hasel, tsepp kő barlang. Zähringen azon vár omladékival, mellyről a' Zähringeni hertzegek nevezettek volt. Beuggen vára, miveleti intézet szegény ifjak számára, a' kik oktatók akarnak lenni. Sz. Blasien vára, fegyver, és gyapjú fonyó fábrika.

4. Kinzig Kerület: Ebben emlékezetet érdemel.

1) Offenburg, fő város a' kinzig partján 3500 lak. 2) Oberkirch város. 3) Gengenbach város 2000 lak. Az itteni volt Apátsághoz szép templom, és épületek tartoznak. 4) Zell am Hammersbach, város, 1100 lak. 5) Rehl város, és falu, a' hol a' Kinzig a' Rajnába folyik 5800 lak. több fábrikák találhatnak itt, és az említett helyeken. Strasburg által ellenébe. 6) A' Fürstenbergi hertzezi Wolfachj járás a' hasonló nevű várossal, a' Wolfach torkolatjánál a' Kinzigbe 1400 lak. 7) A' Leyen hertzez' Hohengeroldseck grófsága Selbach, és Dautenstein falukkal 500 lak. Prinzbach ezüst bánya. Königs-

feld, gyarmat, nevelő intézettel. Végre Lahr városa a Schutter partján 6000 lak. fabrik.

5. Neckar Kerület. Itt több jeles helyek vannak.

1) Manheim, fő város a Neckarnak a Rajnába folyásánál, mellyen egy repülő híd visz által 1590 házzal, 20000 lak.; jelesek: a vár, a tsillag vizsgáló, a játék szín, a fegyverház, fűvész-kert, képtár, Lyceum, kereskedő Akademia; pénz verő, ágyú öntő. Utszái szép egyenesek; 10 templomai közt igen szép a volt Jesuitáké, 6 nyílt piazza van, 10 féle fábrikkal - Hajozása és kereskedése sikeres. A város gyönyörű kertekkel vétetik körül.

2) Heidelberg, város a königstsuhl - alján a Neckar parton, mellyen egy 702 láb hosszú híd vezet által; 11200 lak. Van itt híres Universitas, theologiai nevendék intézetek; fűvész, és gazdasági kert, egyesült gymnasium, erdei, és mezei intézet, termési, és orvosi tudományi Nagyhertzegei társaság; 4 féle fábrikkal. A vár maradványai egy nagy hordóval, melly tart 230 Fudert, (egy Fuder 10 Ahm, 1 Ahm $1\frac{2}{3}$ akó), 6 templom van ezen városban melly olly szép vidéken fekszik. Innét megy azon 7 mérföldnyi hegyi út, mellyet már a Rómaiak alkottak, Darmstadba. 3) Ladenburg, város, 2130 lak. dohányt ültetnek. 4) Neckargemünd, a hol az Elsatz a Neckarba szakad, 2070 lak. több lágú irhásokkal, és fazékasokkal. — 5) Philipsburg, város, a Salza be folytánál a Rajnába, hajdoni Orzági erősség. 5) Weinheim, a Berstrusze, és Weschnitz mellett 4240 lak. szőlőmívvel. 6) Schwetzingen, mező-város, egy nagyhertzegei mulató várral, és kertialkatokkal. 7) A Leiningi hertzegei Mosbach járás, hasonló nevű várossal az Elzbach mellett 2260 lak, várral; sómü-hellyel, és posztó fabrikával. 9) A marchiói hochbergi Zwingenberg járás. 10) A Leiningen-Billigheim gróf Rangú Uradalmi: Billigheim falúval, és lakvárral. 11) A Leiningen-Neudenau grófé, Neudenau városával.

6. A' Main és Tauber Kerület: Itt emlékezetesek:

1) A' Lövenstein - Wertheim Hertzeg Rangi Uradalmi Wertheim városával, a' hol a' Tauber a' Ménusba szakad, 5250 lak., 2 várral, gymnasiummal, több féle fábrikákkal, és műhelyekkel; jó hajózás, és szőlő művelés esik körülötte. Közös a' két Lövenstein hertzegilineák közt.

2) Uradalmi a' hertzeg Lövenstein-Freudenbergnek. Freudenberg városával a' Menus parton 1470 lak.

3) A' hertzeg Leiningen - Amorbach - Miltenberg Uradalmi Waldürn várossal 2440 lak. Nagy hutsús hely egy tsuda tévő B. Aszsony képével. Bischofsheim a' Tauber mellett, 1890 Lak.

4) A' hertzeg Salm - Krautheim Uradalmi, Krautheim várossal, a' Jart folyónál, 720 lakos van benne.

T o l d a l é k.

Az Uralkodó Nagyhertzegi Ház.

Nagyhertzeg: Lajos Wilhelm August, szül. 9 Febr. 1763; uralk. 8 Detz. 1818.

Károlynak, meg holt ötszénének özvegye Amalia Hessen-Darmstadti Landgrófné. Ennek gyermekei: A) Karolina, özvegy Bajor Királyné, szül. 13 Jul. 1776. B) Wilhelmina, szül. 10 Sept. 1788. (Hessen-Darmstadt).

Károlynak, † Nagyhertzegnek özvegye: Stephania, Beauharnois grófné, szül. 28 Aug. 1789. —

Gyermekei: a) Luisa, szül. 5 Jun. 1811. b) Josefina, szül. 21 Okt. 1813. c) Maria 11 Okt. 1817.

(†) Fridrik Marchio testvére özvegye. Luisa Nassau-uss. h. a.

(†) Karol Fridrik Nagyhertzeg gyermekei: a) Leopold, szül. 29. Aug. 1790, el jegyz. 25. Jul. 1819, Wilhelminát IV Gustav' hajdon Sveziai Király

leányát, kitől gyermek: aa) Sándor, szül. 6. Detz. 1820. bb) Lajos, szül. 15. Aug. 1824. cc) Fridr., szül. 9. Sept. 1826. — b) Wilhelm, szül. 8. Apr. 1792. c) Amalia, szül. szül. 26. Jan. 1795. d) Maximilian, szül. 9. Detz. 1796.

P é n z é r t é k.

	fl.	kr.	fill.
Rhtallér . . .	1	50	—
Rhforint . . .	1	—	—
Batzen . . .	—	6	—
Garas . . .	—	3	—
Albus . . .	—	1	2
Kraitzár . . .	—	1	—
Pfennig . . .	—	—	1

Az arany (Ducate) $4\frac{1}{6}$ fl. (24 for. lábon = 5 fl.)
 Carolina, (egész) $9\frac{1}{2}$ fl. — — — = 11 fl.
 Pistole, egész $7\frac{1}{2}$ fl. — — — = 9 fl.
 Speciastallér ezüstbe 2 fl. — — — = $2\frac{2}{5}$ fl.

A' M é r t é k e k N e m e i.

H o s z s z u m é r t.

Carlsruhe: 100 réf = $71\frac{1}{4}$ bétsi réfh.
 Constantz — — = $95\frac{3}{8}$ — —
 detto — — = $88\frac{5}{8}$ — —
 Heidelberg — — = $71\frac{1}{8}$ — —

G a b o n a m é r t é k:

Carlsruhe 19 Simri = 5 austr. méröh.
 Heidelberg: 10 malter = $15\frac{3}{4}$ austr. méröh.

B o r m é r t. 1 Fuder 10 Ahm, 120 fertál, 480
 pint. 1 Pint = $1\frac{5}{8}$ austr. pinth. 1 Ahm = $1\frac{7}{8}$ akóh.

F o l y ó m é r t é k:

Carlsruh: 100 font = $85\frac{1}{2}$ bétsi fonthoz.
 Constantz: — — = $84\frac{1}{4}$ — —
 Heidelberg könyű = $83\frac{3}{8}$ — — nehéz =
 90 bétsihez.

XXVI. O s z t á l y .

Bavaria. Bajor Ország.

I. S z a k a s z .

Történeti elő-jegyzetek.'

Ezen Ország régi Lakosítól vette nevét; kik: Boji, Bajoarii, Bajovarii, Bajobarii, 's végre Bavari néven hívtattak. — Nehéz az eredetokről valami bizonyosat állítani, úgy tartják mindazon által közönségesen az Irók; hogy a' Celtáktól, vagy Galloktól származtak, és Német Orzágnak azon vidékeit lakták légyen, mellyek a' régi osztályok szerint Rhätia, Vindelicia, és Noricum név alatt voltak esméretesek. Minek utánna a' Római Uradalom ingani kezdett; fél keltek ezek is, és magokat Noricumba meg erősítették, azomban sokat szenvedtek ökis a' Herulok, Hunnok, és Gothok bé tsapásítól; 's el széllyedvén nagy részek öszve elegyedett a' Hunnokkal, 's egyéb nemzetekkel; egy része pedig vissza költözött a' Dunán által; és meg szülvén a' durva nemzetek kiellensége, vissza tértek Noricumba, a' hol is magány Uradalmat alkottak Adalger Király vezérlete alatt, miglen későbbben a' Frankok hatalma alá hódítatnának. Igen nagyra terjedett ekkor a' Bajorok Orzága, mivel hogy magába foglalta a' mostani Austriát, Carinthiát, Carnioliát, Tirolist, Styriát, egész Pannoniáig. A' Bajorok tehát azon Német Nemzetek közül valók, a' kik leg elsőben alkottak magoknak rendes Kormányokat, Királyokat, és törvényes Fejedelmeket. És tsak ekkor lettek esméretesek a' Görögök, 's Rómaiak előtt. Olvassuk, t. i. hogy ők már a' Római Polgár mesterek üdejiben vérengző hadakat viseltek a' Rómaiakkal, 's azok köz kormányi Uradalmát majd tsak nem fel dulták. De tsak ugyan végre Noricum is a' Rómaiaknak adózott. Királyaikat a' Bojárok elejintén, egyéb Német nemzetek példájára, majd egy, majd más házból választották; különösen emlékezet tétetik Adalgerusról,

495-ban a' ki is körül vétetvén a' Frankoktól, országával együtt meg hódult azoknak, 's a' Királyi tizmet le tette; a' Frankok meg engedték a' Bojároknak, hogy magoknak Hertzeget választanának jövendő vezérül. A' Bojárók Agi'oltnak, egy vitéz Bajor Hősnek Nemzetsége mellett maradtak: kinek Unokái közt I. Theodo igen nevezetes 550. eszt. Ez országát Utilo fíjának hagyta, 565 Geribald országolt ugyan azon Házból, a' kinek sok dolga volt a' Hunnokkal, és Longobardokkal; a' kikkel meg békült, leányát a' Longobardok Királyával eljegyeztetvén, de a' helett a' Frankok ütöttek reája. A' midőn Childebert Frank Király a' Longobardokat meg akarta támadni 580. gondolván, hogy Geribal vejét nem fogná segéd nélkül hadni; elsőbe is ez ellen ment, egész Bavariát el foglalta; 's Geribald kéntelen volt Italiába futni. Helette Childebert Thessilót tette Bavariaba Fejedelemnek, hogy így azt fel búzdítaná a' bé ütő Tótok ellen, a' kik ellen mind azon által ez nom volt olly szerentsés, mint fíja, és az utánna következő Geribald. Ez után következett Thedo, a' ki Bajor Oszágba a' Keresztény Hitet bé bozta; 612. melly az előtt tsak bizonyos egyes familiákban gyakoroltatott. Ennek követője volt Theodobert, 's ezé Hugebert, a' fíja. Több esztendőök, és Fejedelmek után uralkodott Thaszilo, a' ki Nagy Károllal hadba keveredvén, szabadságát országával együtt el vesztette. Ezen üdötől fogva nem olvasni a' Történetekben valamelly Bajor Fejedelmet egész Arnulf Tsászárig. Látván t. i. Károl Tsászár, hogy nagy erőszakba kerülne, a' hatalmas Bajor Hertzegeket szavoknál fogva venni, miglen olly nagy Nemzetségen tsak egy Fej uralkodnék, el osztotta azon országot több egy mástól független grófságokra, mellyeknek kormányosi tsak a' Királyi kegyelemtől függenének. De minék utánna Arnulf azt egészlen Luitboldnak, maga Attyafíjának adta grófi tizim alatt; ennek könnyű volt az ekkor hanyatló Frank hatalom mellett a' Hertzegei tizmet ismét elő keresni, és a' tartományt öröksé.

gűl maga Házához kaptsolni. Luitbold 908 agyon-
 űttetett a' Hunnoktól, és fija Arnulf meg érte az
 űdöt, hogy a' Régi Bajor Királyi tzímet fel vehette.
 Ki halván Német Országban Lajossal a' Karolingyi
 ház, és a' Németek régi szabadságokra jutván; leg-
 inkább pedig, mivel felesége Magyar Hertzeg - Asz-
 szöny lévén, a' szükségben a' Magyarok segedelme-
 re számat tarthatna. A' következendő Tsászárók
 igyekeztek véle egyességben élni. De halála után
 5 fiai nem egyezvén meg, Otto Tsászár Bavariát
 Bertholdnak Arnulf testvérének adta; amazokat ki-
 elégitvén a' Pfalz - gróssággal *) Berthold halála
 után Otto Bajort Henrichnek, maga öttsének adta
 mint Hertzegnek, a' ki Arnulf Leányát Juditot el-
 vette volt házas társúl; a' kiről is az szent Henrich-
 re jutott, a' ki Tsászárságra emeltetvén, Bajort
 Henrichnek a' Lützeburgi Grófnak, szűz Sz. Kuni-
 gunda (a' Sz. Henrich Hűtvese) testvérének engedte
 az Ország Rendei egyet értésével 1004. Ezután V.
 Henrichre szállott. 1047 ez meg halván III. Henrich
 Tsászár azt Conrádnak adta; a' ki is perbe kevered-
 vén a' Tsászárral, számkí vettetett, 's helyébe Hen-
 rich, a' Tsászárnak tulajdon fija tététt hertzegűl,
 a' ki utóbb Tsászár lett. Több változások után meg
 izmosodott Bavaria, és a' hertzegek meg hatalma-
 sodtak: a' mi a' Tsászároknak nagyon szemek-
 be tűnt; innét már a' büszke Henrich alatt
 fel lobbant a' tűz, melly az oroszány alatt ki űtött,
 és a' Welfi Háznak Bavariában véget szakasztott.
 Ezen alkalmatossággal meg szegdelvén Fridrich Tsá-
 szár Bavariát, által adta azt Wittelsbach V. Ottó-
 nak; a' ki alatt az ismét hajdoni állapotjára jutott.
 A' választó Fejedelemség öszve volt kaptsolva a' her-
 tzezséggel.

1180-tól fogva, 1815-ig.

Több Fejedelmek a' Wittelsbach házból visel-
 ték a' tsászári koronát. Az Ország el darabolásai,

*) Palatinatus.

minek előtte az első szülötségi örökség bé hozattott volna; nagy kárára volt Barariának is, mint egyéb tartományoknak. A' sok házi perlekedések által sokat szenvedett Bojár Ország több Századok folytába, és számas hadak prédája lett. Sokat szenvedett a' 16 században is a' vallás újjítók követői által; leg nagyobb ditséretet érdemel erre nézve Wilhelm, és Lajos Hertzeg álhatatosan védelmezvén országokat a' katholica Anyaszentegyház keblében. Wilhelm Népe boldogsága izmosítására bé hozta újra az első szülötség jussát, melly által az országnak több egyességet, sikeret szerzett, és így az utóbb következett törvény, és kormány alkotmányának alapot tett. I. Maximiliánnak rendelte az Isteni gondviselés azon érdemes győzedelmet a' Veszélljel fenyegető pártosok ellen 1620-ban, melly égi különös áldás nélkül nem történhetett. Által élte ő gyászos Zivatarit a' 30 esztendő háborúnak, melly Bojár országot annyira el pusztította; 1651-től 1679-ig. Ferdinand Maria Választó hertzeg alatt sok sebek után 28 esztendeig békessége volt, a' midőn ismét ezen időtől fogva Max. Emanuel alatt sok viszontagságokat látott egész 1726-ig. Ő alatta vitézkedtek a' Bojárok Bétsnél a' Törökök ellen. Nagy részt vett ezen ellenség ellen a' Magyarok győzedelmében Esztergomnál, Mohátsnál, és Siklónál, és Serényen viselte magát Buda, és Belgrád ostrommal való bé vetelésben. Sok szélveszek után újra meg békelvén a' Tsászári házzal; annak segedelmére sereget küldött Fija Károl Albert korona hertzeg vezérlése alatt a' Törökök ellen; 's azzal el vétette hűtvesül Amaliát az Austriai hertzeg Aszszonyt, I. Jósef Tsászárléányát 1722. 'S végre zavaros napjai után meg holt 1726. VI. Károl Tsászármeg halván 1740 a' vetélkedés az Austrizi örökség miatt nagy lett, Bajor bizonyos hássassági alkúk erejébe kívánta a' többi tartományok közt, mivel Károl Albert a' férfiú ágban a' leg örebbik volt, Magyar Országot is. Károl Albert Ferentzel, a' kit Maria Theresia, mint Hűtvesét, együtt Uralkodó társnak fel

vett, együtt viselte a' Tsászári méltóságot; Károl Albert, a' Lengyel Király, a' szász választó Fejedelem, just kerestek Austria Birtokaira, 's a' Burkus Király 4 hertzegekre Silesiában, mellyeket azonnal el is foglalt. Maria Theresia maga jussait védelmezvén, Károl Albert hadat izent, és 31 Jul. 1741 Passaut, és Oberhausot meg szálván, a' Frantzokkal frigyét kötött, és 40,000 emberrel Bétstől 3 orrányira tábort ütött. Tseh Országban több városokat el foglalván, Prágában magát Tseh királynak meg koronáztatta. Azután Német Ország tsászári koronáját nékie ajánlotta: a' mint is 12 Febr. 1742 Frankfurthban meg koronáztatott. De éppen ezen tájban hajtották ki a' magokat koronás Fejedelmek védelmezésére olly búzgón fel áldozó vitéz Magyarok a' gyenge Bajor örízet seregeket Austriából, 's bé hatván Bavariába, majd egészen el foglalták azt; és nem sok üdö mulva a' Frantzokat is ki szorítván Tseh országból, és Braunaunál újra meg vervén a' Bajorokat 1745 az Austriai seregek; Károl Albert kéntelen volt békességi tzikkelyeket ajánlani az Austriai Háznak, a' mellyek nem fogadtattak el. Ismét tehát új frigyét kötött Frantz, Spanyol, Burkus, Kurpfalz, és Hessenkassel tartományokkal; mellyek magokat le kötelezték védelmére. A' Frantzok Belgiumot, a' Burkusok Tseh országot foglalták el, mellyet az Austriaiak, a' szászaktól segítettvén, tsak hamar vissza nyertek. Károl Albert vissza vette fegyverrel nagyobb részét tartományinak, 's a' Frantzok meg vitták számára Freyburgot, és elő Austriát. Münchenbe érkezvén rövid betegség után meg holt 20 Jan. 1745 éltének 48 évében; előbb 17 esztendő s fíját Max. Jósefet ember korúnak hirdetvén; a' Wittelsbacher Házban utolsó volt, a' ki a' Tsászári koronát viselte. Fija által vette a' Választó fejedelmi uralkodást; nem volt szerentsés a' hadakban, a' Tsászár Választásban szavát Ferentznek, Maria Theresiá Hütvesének adta. A' békesség helyre állítatván, búzgón orvosolta az el pusztúlt Bajor Ország sebeit, 's el jegyezte magának Maria

Annát, a' szászi Hertzeg Asszonyt. A' 7 esztendő's háborúban egyedül a' maga részére esett sereget adta a' hadhoz. Minden ki telhető buzgósággal munkálkodott azerköltsi, tudományi, műveleti, és hasznos intézetek fel állításában, és terjesztésében. 1777 meg halván Max József, Bavaria a' választó Pfaltzal egybe kaptsolttatott Károl Theodor Választó fejedelem alatt; így ismét meg izmosodott Bavaria; de csak annál hatalmasabb vetélkedő szomszédokat támasztott maga ellen: a' kiknek mindazon által ellent állottak a' Burkus, Frantz, és Orosz Udvar: 's a' Tesseni frigy kötésben minden jól el rendeltetett. 1779; noha az Bajornak nagy áldozatba került. Károl Theodor fel oldozta jobbágyait az igától, és azokat birtokaiknak tulajdonossává tette. A' műveleti, mesterségi, és tudományi intézeteket fellyebb léptősöre vitte. Az ő üdejében ütött ki ama rettenő Frantz pártütés, melly a' Rainai tartományoknak, 's végre Bajornak is nagy sebeket okozott. Ő elejintén csak a' ki mért hadi sereg számát adta a' Frantzok ellen 1795; 's így Bavaria ment volt egész 1796-ig. Ekkor a' Frantzok bé tódulván Németországba, Károl Theodor fegyver nyugvást tett azokkal, 's hadi seregét egy felé se tartozónak állította. Minek utánna Károl Theodor Leopoldinával, az Austriai - Helytartónak Leányával Lombardiában, második házasságra lépett volna, meg holt 1799 örökös nélkül. Véle ki holt a' Pfalz (Palatinátusi) Háznak Sulzbachi ága; és a' Választó méltóság által ment Zweibrücki Maximilian József hertzegre, a' ki is 1 Jan. 1806 Királyi méltóságra emeltetett. Országlásának kezdete derült napokat ígért Bavoriának, a' mellyek mind azon által többször homályba borultak. 1799 kéntelen volt magát a' Frantzok ellen Austriával öszve kaptsolni. Napoleon Tsászársága alatt új formába öltözött a' hadi szerentse. 15 Jul. 1800 fegyver nyugvást tettetett Parsdorfban a' Frantzok, és Austriaiak közt; de annak csak hamar vége szakadt, miglen a' Hohenlindeni tsata után (5 Detz. 1800) Frantzia, és Austria közt a' Lünevillei bé-

kesség kötöttetett 9 Febr. 1801 mellyben az egész bal Rajna part, mellyen a' leg jobb birtokai feküdtek a' palatinatusi Bajor háznak, Frantziának által engedtetett. 20 Aug. 1801 alkudozásra lépett Frantziával, több birtokait által engedvén annak, ha azok helett más tartományokat nyerne pótlatúl; a' mi meg is történt jó nyereséggel. 5 esztendeig élt Bavaria békességben miglen 1805. Septemberben a' háború ki ütött, mellynek 26 Detz. 1805 a' Posonyi békesség vetett véget, a' hol Bavaria több tartományokat nyert; úgyhogy a' nyereség 487 □ m. 768,000 lakossal fellül halladta az el bortsájtott hertzsegeket. 1806. Januariushban el jegyeztetett Münchenben Itália al Királyának Eugeniusnak, a' Napoleon fogadott mostoha fijának Augusta hertzeg Aszszony, a' Bajor Király üdösebb Leánya.

Még ezen esztendőben el tserélte Bajor a' Rajna jobb részén fekvő Berg hertzsegséget Ansbach hertzsegséggel, mellyet a' Burkus Hannover kedviért Clevével együtt Frantziának engedett, és így Bajornak alkalmasabb szegése lett. 1806. 12 Aug. alá írta Cetto Úr, a' Bajor követ Párisban a' Rajnai frigyesség tizikkeleit. Már 1 Aug. el választotta magát a' Király a' Német Országgal való egybe kötéstől. Bajor Ország tartozott, a' Rajnai frigyesség erejében, 50,000 fegyverest állítani, és Augsburg, 's Lindau városait meg erősíteni. A' frigyess alku szerint sok tartományok hozzá tsatlódtak Bavariához, leg inkább a' vitéz Rendek, és az eddig független Német Fejedelmek uradalmai, a' kik nékie hódoltyai (Vasalli) lettek, a' Bavariai Királyi Felség alá függesztetvén (mediatisirt). A' rajnai frigyesség által részt vett Bajor is 1806 Octoberben a' Frantz háborúban Prussia ellen.

Mig öszve se szedte jól magát Bajor Ország, mind azon szomorú esetekből, mellyek töle a' múlt háborúban annyi áldozatot kivántak, a' midőn fellette új fergetegek, 's rettentőbbek, mint hajdon ez előt, gyülekeztek öszve keletről, és délről. Austria három szélein birodalmának számos búzgó ha-

di seregeket állított fel. 9 April. 1809 ki hirdették fő Vezérei a' hadat, és fel szállították a' Német Nemzeteket a' vélek egyesülésre. Bavarián által men-
vén, és Tirolist, a' hol egy vérengző Fel kelés kép-
zelte magát Austria részére; bé lepvén; a' győze-
delemnek pálmáját már szakasztani látszott Austria,
a' midön az Isteni Gondviselés meg engedte, hogy
ama szerentsétlen büszke ellenségnek kedvezne a'
szerentse; miglen annak leg főbb poltzára lépvén,
onnét annál mélyebben rohanna a' semmiség örvén-
nyébe. Bajor Ország, melly ezen háborúban töb-
bet szenvedett, és vesztett, mint egyéb szövetséges
birodalmak, 's a' mellynek fegyveres seregei, és
lakosi nagyobb vitézséggel hadakoztak- mint akár
melly üdőkben, a' hékesség kötése után több tar-
tományokat nyert; ő is által engedvén némelly vidé-
keket egyéb hatalmaknak.

Békes helyheztetése továbbá tsak addig tartott,
miglen a' Frantzok Tsászánya 1812 az Orosz ellen in-
dult: és azon boldogtalan hadat indította, melly ön
magának végső veszélyül szotgált. Ama sanyarú
tél 1815. 'S Moskva városának áldozatja hadi sere-
gét meg emésztvén; 's az Austriai, Orosz, és Bur-
kus Fejedelmek egybe kaptoltatva Lipsiánál Octo-
berben 1815 annak minden erejét meg törvén, Ba-
varia is a' szövetséges Hatalmakhoz állott. S' In-
nét ama nagy változás, melly majd minden Európai
országokat ért, ezen tartományban is igen nagy
változásokat okozott. A' Ríedi egyezés szerint 1815
Bavária Tirolist, és a' Voralbergi uradalmakat ál-
tel engedte Austriának Hohenemsel együt, Weiler,
és Vils megyéken kívül. 1816 ismét által engedte Inn-
fertált, a' Hausruck fertáli bajor részt, a' Viels já-
rást Tirolisban, és a' só-vári hertzezségnek nagyobb
részét, némelly megyéken kívül, mellyek a' Salzach
folyónak bal részén fekszenek. Ellenben ő is új
tartományokat nyert, és ha vidéke kisebedett is va-
lamivel, jövedelme talám szaporodott. Most tehát
áll: 1) a' hajdoni Bajor, és Frank kerületből, 2)
az úgy nevezett Rajnai tartományból.

Bavaria - Bajor Ország - Bayern.

II. S z a k a s z.

M i n ű s é g e i.

§. 1.

F e k v é s e.

Sok viszontagságai után, melyeket az utolsó század végétől fogva tapasztalt Bajor Ország, és a' mellyek közt a' választó Fejedelmi méltóságról Királyi Felségre lépett; most, a' közönséges Békesség után; két egymástól el szakasztott Részekből áll, mellynek nagyobbika kelet, és dél felé az Austriai német tartományokkal; nyugot felé Würtemberg országgal, Baden, és Hessen Nagyhercegségekkel, észak felé a' választó Hessi, a' Szászai Nagy hercegi, és hertzei tartománnyal, a' Reuzzi birodalommal, és Saxoniával határos. A' kisebb rész túl fekszik a' Rajnán; a' hol határai; ezen folyón kívül: Frantzia, a' Burkusi al-rajna, Oldenburgi, Koburgi, Hessen-Homburgi, és Hessen-Darmstadti, új rajnán túli, birodalmak. $26^{\circ} 39'$ — $31^{\circ} 28'$ h., $47^{\circ} 3'$ — $50^{\circ} 44'$ sz. Foglal $1382\frac{3}{5}$ □ m., 3,800,000 lak.

§. 2.

Folyó vizei: 1) A' Duna, mellybe folynak: az Iller, Roth, Biber, Günz, Brenz; Mindel, Schmitter, Paar, Ilm, Usel, Schuttach, Zusamm, Wernitz, Laber, Abens, Altmühl, Regen, Seltz, Nab, Aitrach, Isar, Vils, Inn és Iltz. 2) A' Ménus, egy órrányira ered Kulmbachtól, a' fejer, és veres Menus kaptolatából, magába veszi a' Rodach, Itz, Regnitz; és Saale folyókat, 's 55 mértföldi utazása végén Moguntziánál a' Rajnába zuhanik. 3) A' Salza. 4) A' Rajna, mellybe a' Lauter, Queich, és Speyerbach szakad.

Tavai: 1) A' Chiem, melly a' Bajor tengernek hivatlatik, 5 órra hossza, 3 órra széle, 240 láb mélysége, $3\frac{1}{2}$ □ m. kerülete; igen bájító partolatok-

kal, és 2 Szigettel. 2) A' Würm, vagy Stahrenbergi tó, 5 órra hosszú, $1\frac{1}{4}$ órra széles, $1\frac{2}{3}$ □ m. kerül. 140 öl mélys. igen gyönyörű tájjékkal. Ebből folyik ki a' Würm folyó. 3) Az Amner tó, 2 órra hosszúság, 1 órra széles, 100 öl mélys. 4) A' Walchentó 1 □ m. ker. 5) Az Alptó $1\frac{1}{2}$ hosz. 1 órr. szél. és egész Kerülete Havasokkal övedztetik.

§. 5.

F ö l d a l a p a.

Déli, és északi része hegyes; közepe szemhartartalan, igen termékeny, rónaság, mellyet csak tsendesen emelkedő halmok metszenek által. A' legmagasabb hegyek délre az északi (Noricus) havasok ágai, a' hol egy része a' tartománynak durva, és hideg, és a' keskeny völgyek is alig szenvedik a' föld művelést. A' legmagasabb hegy tsútsok: a' Zugspitze 10,100 láb, a' Waxenstein, 7900 láb, Hollenthals - Spitze 9106 láb, az Alpspitze 8958 láb, Rheinthals Schrofen 8584 láb, Kretzjoch 5857 láb, Thorspitze 8874 láb, Wetterstein 9800 láb. Nyúgotra az Allgauer Havasok egész Kemptenig tsatlódnak, 's egész Helvetziáig, és Tirolig húzódnak. Éjszak felé van a' Fichtel hegy, melly északi-nyúgotra a' Frankenthal, és Thuringiai erdős hegyekkel öszve kötődik. Éjszaki kelet felé az Ertz-hegyességgel akad egybe. A' Fichtel hegy tsútsai, mellyeh 3 ezer lábnál magasabbak: a' Schneeberg, Ochsenkopf; és Koessein. Fichtel (fenyves) nevet visel, mivel tsupa fenyő fa nemekkel van bé növe. Ezen hegynek kerületéből 4 folyó víz megy ki a' 4 világ részére: a' Menus nyúg. a' Saale éjsz. az Eger kel. a' Nab délre. Nevezetesekek még: a' Rhon, Kretzberg, Spessart, 2 Haszberg, Steigervald hegységek.

Éjszak - keleti széle Bavariának kettős sorával húzatik által a' hegyeknek a' Duna mentébe. Egy ezen hegy lántzok közül egy órrányira terjed Donaustaufontól, a' hol mint egy el metszetvén egy mész - kő hegybe tűnik. Itt vannak leg terméke-

nyebb rónái alsó Bajornak. Déli keletről éjszakyugot felé van a' Tseh-erdei hegység; leg magasabb pontja: a' Heidelberg, és Arber, mellynek aljában látni a' Riszloch különös formájú sziklasereget. A' Rajnán túl van Donnersberg, melly igen messze el látszik; alján a' leg kövérebb rétek, és tenyészesebb szántóföldek mosolyognak. Tetején egy 1000 lábnyi róna van. Egy hegyes kő-szíkla (Königsstuhl) emelkedik fel közepén, a' honnét: Bingen, Moguntzia, Wormatzia, Mannheim, Speyer, e' t m. városokat által látni.

Lelni több ingoványokat is; a' nagy (4 □ m.) Duna ingovány most jó rétség, és szántó dülő; az Erdingi posványság 5 □ m.

§. 4.

Az ég alja, átaljában egészséges, és mérsékelt; és tsak némelly motsáros, 's lapos tájjékokon nem olly egészséges. A' hegyes tartományokban a' Levegő tiszta, hideg, kemény, 's a' tél sanyarú, és gyakran soká tart.

§. 5.

T e r m é k e n y s é g e.

Bavaria egy termékeny, és sok féle gyümölcstsel meg áldatott Ország. Van benne szarvas marha, ló, juh, sok vidéken finom is; a' Sertvés nevelés igen ki terjedett, és több tájjékokon izmos értékű. Van sok vad, baromfi, és szárnyas vad, sok hal, és rák a' számos folyókban, és tókban, a' kisebb folyótskáiban a' fenyves-hegynek u. m. az Oelsnitzben, Schveznitzben, és Lamitzban még igazgyöny tsigákis, és néhány helyeken jó méheszaporítás.

Van továbbá Bavariában minden nemű gabona, főképpen alsó Bajor mintegy gabona tsüre az egész Országnak; eleség, vagy is főzelék, Len, Kender, Komló; a' gyümölcst, kerti vetemény, bor, és néhány termesztés leg jobb díjában van a' Franki,

és Rajnán túli tartományokban. A' leg híresebb borok a' Leisten, és Steinwein, leg több bor terem a' Ménus-völgye hosszába, és több Oldal-as völgyekben. Az erdők nagyok, és szépek. Az ásványokból van valami kevés arany, és ezüst. Van kéneső, réz, jó vas, ólom, galamia, gálitz-kő, minden féle márvány, alabástrom, kő-szén, turfa, plajbász, portzellán föld, sok só, és értz-víz.

§. 6.

A' Lakosok leg nagyobb része (2,500,000) Katholikus, 1,000,000 Lutheran; 70,000 Reformált, 800 Mennonita, 53,500 'Sidó e' a' t. A' tudományi miveletet elő segítik: 3 Universitás Münchenben, Würzburgban, és Erlangenben; 7 Lyceum, 19 gymnasium; 34 tanuló-oskolák; 's a' tudományi, és miveleti Akademiák. A' kézi mivekben meg különböztetik magokat-Augsburg, Nürnberg, Schwabach, Fürth, Erlangen, Hof, Frankenthal, és München. A' gyapjú, és len szövés virágjában van. A' fábrikák fáradoznak: bőr, posztó, pántlika, karton, mosolin, battist, sárga réz, atzél, és vas portékák készítésében; fayánsz, tükör, dohány, papíros, seb-orvosi eszközök, süveg, szőnyeg alkátásban. Leg bővebb nyereséget hoznak a' számos ser-főzők. A' kereskedés a' termési-bővség, a' kedvező fekvése a' Dunának, Ménusnak, Rajnának, mellyekkel több hajózható folyók is egybe vannak kötve, és jól fenn' tartott ország utak által elő mozdíttatik. A' ki vitendő tzikkelyek fő képpen, gabona, fa, só, szarvas marha, gyümölts, bor, és több féle bánya-portékák. A' leg sikeresebb kereskedő városok: Augsburg, Nürenberg, Kaufbeuern, Memmingen, Nördlingen, München, Würtzburg, Kitzingen és Schweinfurt.

§. 7.

A' R o r m á n y ;

magány-uralkodó, az Ország-Rendek által, a' kik két Kamarára Osztatnak; meg határozva, a' mi a'

törvény hozást, és adó ki vetést illeti. A' hadi sereg száma: 55,000. háborúban: 55,122. A' szövetséges sereghez ad 35,600 embert.

A' mostani Király I. Lajos, Károl, August, szül. 25. Aug. 1786. A' Korona örökös a' férjijüágban, és tsak ennek tellyes ki holtában esik a' Királyi házi Aszszonyi nemre. A' Királyi szék fényét emelik 5 érdem Rendek: A' Huber-Rendje. A' Sz. György R. A' Max. Jo'sef Vitézi R. A' Bajor Korona R. A' Sz. Mihály Házi vitézi Rendje. Mint köz tagja a' szövetséges frigyességnek, a' szorosabb gyűlésben egy szavzattal, a' tágassabban pedig 4 szavzattal bír.

III. S z a k a s z.

Fel Osz t á s a.

Az egész Ország nyoltz Kerületre osztatik. Minden Kerületben egy fő - bízto (generalis Commissarius) ül elöl. Az igazság leg főbb törvényszéke gyanánt minden kerületben van egy folyam - itéllő szék. Száma a' városoknak: 229 a' mező városoknak 392, a' fáráknak: 2912, a' kisebb faluknak, és szállásoknak: 13,670, a' házaknak 650,060.

1. I s a r i K e r ü l e t.

Foglal magába 311 □ m., 500600 Lakossal. Déli vidékei hegyesebbek, mint az éjszakiak, mivel a' Tirolisi Havasok lejtőji tsak nem a' fő városig terjednek. Azért is éjszaki felén bővebben terem a' gabona, a' délin jobban esik a' marha nevelés. Itt jeles:

1) München (Monachium) fő, és Királyi Lakváros, az Isarnak nyugoti partján, rónán, két hegy közt, 1920 láb magasan az Adriari tenger színe felett; 6 külvárosival 3348 házat, és 75,000 lakost tart magába, a' külvárosok: Sz. Anna, v. Lehel, Isary Au, Schönfeld, Maximilian, és Lajos - városi. München a' leg szebb városi közé tartozik Német or-

szágnak, egyenes, széles útszáival, mellyek 700 lámpással villognak éjszaka üdején, szép házaival, mellyek közt több palotákat látni, és tekintetes piatzival, mellyek közt leg derékebbek: a' vásár, vagy Schranken piatz, a' B. Aszszony értz oszlopával; a' négy szeletű Max pompa piatz, és a' fákkal ültetett sétálló - piatz. Jeles épületek: 1) a' Királyi Lakvár, igen nagy rend-nélküli épület 4 udvarral, mellynek kép-eleje 540 láb hosszú, 280 láb mély. Benne szemlélni a' felséges márvány tsászári léptsőt, tsászári szobákat, kintstárt, drága kápolnát, 's a' regiségek gyűjteményét. A' vár megett a' szép új kertet, 's a' Biederstein jó izlésű alkatot. 2) A' Max-palota. 3) A' Wilhelm hertzeg palotája a' Schwabinger útsza disze. 4) A' hajdoni roppant Jesuiták Collegiuma, mellyben vannak a' tudományok, és mesterségek Királyi Akademiája, gyűjteményeikkel együtt, mellyek most a' Mannheimi, és el törölt Klastromok könyvtáraival meg bővítették, az országi oklevél tár, és a' Királyi Katona nevendékek oskolája. 5) A' B. Aszszony temploma, mellynek hossza 356 láb, két toronnyal, szép rajzolt ablakokkal, 24 kápolnával, 30 oltárral; és dütső sír- emlékivel Bajor Lajos Tsászárnak. 6) Sz. Mihálnál a' hajdoni Jesuita, most udvari templom. 7) A' Theatinusok temploma, 226 láb hosszú, 126 l. széles. Sz. Kajetánnál, a' hol most a' Bajor Királyok temetkeznek. Münchenben sok tanult, tanító, kürend-tartó; beteg, és szegényi intézetek vannak: találtatik ott igen gazdag udvari könyvház, természeti, és sok mesterségi, tárház, derék természet történeti gyűjtemény; tsillag vizsgáló, pénztár, gazdag réz-metszeti gyűjtemény, még gazdagabb kép-tár, a' leg ritkább remek munkákkal 7 szálákban. Érseki szék, 22 Templommal. Itt hires az Universitas; Lak helye a' fő Biztosságnak, van Lyceuma, gymnasiuma; nyelvtanító nevendék háza, vak, néma, siket intézete, Brasiliai termési, és mesterségi kintsek gyűjteménye; több 20 féle fabrikák-

nál; ágyú furója, puskapormalma, és kereskedése. 3 nyílt fürdője, 2 játék színháza.

Közelében fekszenek két mulató várak: 1 Nymphenburg, $\frac{1}{2}$ mfdre; a' hová egy séta-fás vezet. A' vár előtt egy 80 láb magasra úgró kút van; az ottani 1 mértf. kerületi kert leg nagyobb Német országban, és sok mesterségi alkatokkal diszes. Van itt egy igen derék portzellan fabrika is. 2) Schleisheim, egy kellemetes erdős vidéken, egy nagy és nemes izlésben épült mulató vár egy igen gazdag kép-tárral, a' hol 42 szobák vannak rajzolmányokkal meg töltve. Van itt egy tanító Intézet mezei gazdák, szolgálk, és ihászok számára, és egy atzél fabrika. 2) Landsberg, város, egy szép vidéken, a' Lech mellett, van egy régi vára 2700 Lak. egy órrányira a' Haltenbergen találni még egy Római sántzat. A' Leohfeld. 3) Pfaffenhofen, város az Ilm parton, van egy szép temploma, 1500 Lakosa. 4) Stahrenberg, hegyvár a' bájító Würmtó mellett, a' hol sok várak, és faluk láttatnak. Ezen várról a' ki látás meg lepő, mellynek tulsó végét a' havas Tirolisi magas hegyek zárják. 5) Freysing, város egy szép termékeny vidéken, a' Mosach, és Isar egybe folyásánál, 5500 Lak. két meszse ki látó hegyen; egyikén fekszik a' vár, és püspöki templom, a' másikon a' hajdoni Weihenstefan Apátság, a' hol most a' siket néma intézet van. 6) Erding, város a' Sempt parton, 1700 Lak. Itt van a' leg sikeresebb gabona vásár az egész országban. Az Isar jobb partján van az Erdingi ingovány Vösingtől egész Moosburgig.

7) Landshut, egy a' leg szebb, és kellemetesebb Bajor városok közt, egy bájító vidékén az Isarnak, van egy vára, Universitással, melly 1800 hozatott ide Ingolstadból, szép épületekkel, könyvtárral, és tudományi gyűjteményekkel, 1150 épületiben 3440 Lakost találni. Látniérdemes a' Sz. Márton temploma, 454 láb magas szép tornyával, melly egy a' Német országi leg magasabbak közül, es

nagy öreg kar-oltárjával. A' város mellett fekszik egy hegyen Trausnitz régi vára a' Bajor hertzegeknek. Ezen hegy lejtőjén, mellyről gyönyörű ki látás van, fekszik a' fűvész kert. Az itt két ágra oszló Isar egy szigetet képel, mellyen a' kül város fekszik. 8) Mühlendorf, jól épült város az Inn mellett, egy kö bíddal, 1400 Lak. a' kik sok főzeléket, és komlót vetnek. 9) Wasserburg, város egy fél szigeten magas hegyek közt, 2100 Lak., a' kik sóval kereskednek. Innét nem messze fakad a' híres Agatius értz vize. 10) Haag, mező város egy várral, és 900 Lak. 11) Rosenheim, m. v. egy szép alkatban, a' hol a' Mangfall az Innbe folyik, 1700 Lakossal; a' kik hasznos kereskedést űznek; egy sárga réz — drót fábrikával; réz hámmal, és só készítővel, mellybe a' só-víz Reichenhallból, 7 mfdnyiről vezetetik. Közelében a' híres küpferring orvoskút. 12) Hohenlinden, falú, emlékezetes az 1800 ütközetről. 13) Weilheim, város egy bájtó völgyes vidéken az Ampér mellett, 1900 Lak. közelében szép márvány töretik. 14) Diesén, m. v. 1100 Lak. a' kik igen szép tserép portékákat készítenek, az Ammertó parton; a' hol az Andechs Sz. hegy (híres Bútsús hely, hajdoni Klastrom) emelkedik. 15) Schongau, v. 1300 Lak. egy hegyen a' Lech mellett egy várral. 16) Dachau, szép. m. v. 1000 Lak. egy magas hegy lejtőjén, mellyen egy várból gyönyörű ki látás van. A' hegy alatt foly az Amper. Keleti részén ezen folyónak húzódik Schleisheim felé $2\frac{1}{2}$ m. a' Dachau ingovány, a' mellyen 3 gyarmat falú van. 17) Tittmaning, jól épült v a' Salzbach parton, van egy vára a' hegyen 2100 lak. 18) Laufen, v. a' Salzbach mellett, egy várral, szép templommal, 2600 Lak. a' kik hajóznak. 19) Traunstein, v. egy hegyen a' Traun partján, egy derék só-főzővel, a' hová a' víz 3 m. vezetődik, várral, és 2600 lak. Közelében van az Empfingi fürdő. 20) Reichenhall, szép v. a' Szaala parton, durvabájtó vidéken, magas hegyek közt, 2500 lak. Só-műhellyel, és kúttal, mellyben 30 forrás van.

Ennek vize meszsze főzőkbe vezetetik. 21) Berchtesgaden, jól épült m. v. 5100 lak. egy hájító domboson, mellyet az Alben mosogat; híres a' tsont, fa, elefánt tsont portéka készítésről, 's van négy raktára ebből.

2. Alsó-Dunai Kerület. 210 □ m., 410,000 Lak.

A' Duna, melly itt az Isart, és Innt fel veszi, által folyik rajta, mind a' két részről hájító hegy Sorokkal díszesítettvén. Ejszak-keleti részén, a' hol a' Tsch-erdő a' határt képeli Tsek ország, és ezen Kerület közt, 's itt ágait ki terjeszti; a' föld hegyes, 's az ég alja durva; többi részeiben pedig a' termékeny rónák dombokkal változnak; leg inkább Straubing Plattling Körül és a' Vils-völgyben igen bővségesen terem a' gabona, a' hol egy mosolygó falú a' másikat éri. Ezen kerületben jeles:

1) Passau (Passavia) fő város, Püspöki szék, lakhelye a' fő-Biztosságnak, hájító helyheztetése, a' belső, és két kül-városból áll, 10,300 Lak. A' belső város egy fél szigeten fekszik, mellynek végén a' Duna, és Inn egybe folynak, 's azt egészen békerítik. Déli partján az Innek fekszik az Innstadt kül város, melly a' várossal egy híd által köttetik egybe. A' hegynek; melly ezen részét a' városnak keríti, tulsó feléről jön az Ilz, egy völgyből elő, és a' Dunával Kapszolódik. A' Neumarkt nevű része a' városnak leg rendesebb. Leg jelesebb a' Püspöki vár, és a' 4 szegű kövekből épült roppant püspöki templom. A' városon túl, a' Duna, és Ilz közt fekvő hegyen emelkedik fel az Oberhaus erősség bástyáival, és falaival; mellyel a' le erő falak által a' Niederhaus vár egybe van Kapszolva. Van hajó építője, dohány fábrikája, arany mosója az Innben. A' Lakosok hajóznak, és kereskednek. Nem meszsze van innét a' Rothfolyó hídja, egyetlen ívzathból, mellynek idegje egyik polttól, a' másikig 200 lábnyi, a' leg nagyobb

ívzati meszszeség, melyet esmérni Európában. 2) Burghausen, jól épült v. egy keskeny völgyben, magas hegyek közt, a' Salzbach mellett, melly itt az Innbe esik, van egy vár hegye fegyver-házzal; 2050 Lakos van benne. 3) Alt-Oetting, m. v. 1300 lak., igen termékeny vidéken. 4) Neu-Oetting. Egy tsudállatos B. Aszszony képével, a' hová sok bútsúsok járnak. A' fő templom sok jeles személyek sír-köveit fedezi. Több hertzegek közt Generalis Tilly is, és többek familiájából ón koporsókban nyugosznak.

5) Hafnerzell, v. Oberzell, m. v. a' Duna parton, mellynek közepén áll a' Joachimstein kő szikla, 2500 lak. a' kik sok szép fekete tserép edényeket, és plaibászból ezüstöt olvasztó tégelyeket (olykor 2 ezer Mark is belefér egybe) készítenek, mellyek még Mexicóba, Peru és Chilibe is jutnak. 6) Ortenburg, m. v. van egy vára, szép kertye, és 1300 lak. 7) Vilshofen, v. a' Vils, és Duna egybe folyásánál 1600 lak. 8) Osterhofen, v. 800 lak., egy hajdoni Monostorral. 9) Landau, v. egy halmoson, az Isar mellett kellemetes vidéken 5400 lak. 10) Dingolfing, v. az Isárnál 2100 l. 21) Straubing, jól épült v. egy dombon, a' folyam-itéllő szék lakhelye, kettős falal kérittetik a' Duna mentébe, melly itt két ágra szakad, 's egy $\frac{1}{2}$ orrányira ismét egybe folyik. 6200 Lakosi kereskednek a' Dunán-Látni érdemes: a' nagy piatz a' Sz. Háromság oszlopával; a' vár, a' tanats káz; a' kormányi épületek; a' Sz. Jakab, és Sz. Vitus Templomai. 12) Deggendorf, jól épült v. a' Duna bal partján egy fa híddal, 2700 Lak. a' kik len-portékával kereskednek, és jó edényt tsinálnak, bútsús hely. 13) Gräfenau, v. 700 Lak. van egy há-mora, és üveg hutája. 14) Zwiesel, m. v. a' fekete Regen partján; a' tseh határ szélen, 1000 lak. a' kik leg szebb üveget készítenek, 's azzal meszsze földre kereskednek. Itt egy patakban igaz göngyöt találni. 15) Furth, v. a' Cham mellett, egy vára, és 1700 lak. van.

16) Cham, v. a' hol a' Cham a' Regenbe folyik, az úgy nevezett Bajor erdő közepén, 200 lak., a' kik sok vásznót készítenek.

3) A' Regeni Kerület. 190 □ m., 380,000 Lak.

Folyói: az Altmühl, Nab, és Regen, mellyek itt a' Dunába úsznak. Hegyek, dombok, rónák, és völgyek változnak alapján. Déli, és lapos része igen termékeny, nem úgy a' keleti, és éjszaki. Itt jelesebb helyek:

1) Regensburg, (Ratisbona) fő v. Püspöki szék, Lakhelye a' fő - Biztosságnak; falakkal, és sántzokkal körül véve, tenyészes vidéken, tágos völgyön a' Duna mellett, mélybe itt a' Regen bele szakad. A' dunán egy nevezetes híd van, melly 1155 - fogva 1146 - ig épült 15 nagy bolthajtáson áll 1091 láb hosszú, 25 láb széles. A' folyó itt két kellemetes Seta-úttal díszes szigetetskét, felső, és alsó Wörthet, képel. A' városban 1840 ház, és 26,150 Lakos lehet; jobbára Kotholikusok. Útszái tiszták, a' házak köből, magosok, 's régi módiak. Emlékezetesebb épületei: a' régi nagy tanátsház a' könyvtárral, a' püspöki templom; a' Sz Háromság, és Sz. Péter temploma, a' Thurn, és Taxis hertzeg vára, az előbbeni Sz. Emmerán Apátsága, melly maga egy kis város, egy könyvtárral, kép - gyűjteményel, derék museummal, mekkora - mérő, és természeti eszközökkel. Átaljában tekintetes könyvházakat, és tudományi gyűjteményeket lelni itt, 2 gymnasiummal, 's több fábrikákkal. A' Lakosok nagy fuvarkereskedést üznek sóval, fával, gabonával; és hajókat építenek. A' város mellett van Keppler tsillagvisgállónak Emlék - Oszlopa: a' ki itt holt meg 1650. A' bal parton, Regensbnrg ellenébe fekszik: Stadt am Hof, 1700 Lak. 1809 jobbára el égett.

2) Kellheim, v. egy Szigeten, 1800 Lak. kik hajó építők. 3) Neustadt, v. a' Duna parton, egy híddal, 1000 Lak. 4) Abensberg, v. egy szép vidéken; az Abens mellett, a' hol még nyomait látni

egy Római tábornak, 1100 lak. a' kik gyapjút szőnek, és jó tűzfetskendőket készítenek. A' vár az Abensberg gróf lakása volt. 1809 itt ütközet volt. 5) Ingolstadt, jól épült, v. hajdoni erősség; termékeny vidéken, a' Duna parton egy szép híddal; rajta a' Schutter folyik keresztül, izmos épületit, széles útszáit 8050 ember lakja. A' felső városi templom, a' roppant volt Jesuita Collegium, 's a' volt Univerzitás épületei leg fel tűnőbbek. A' város végén van egy vár a' Duna parton, mély sántzal körül véve. 6) Freystadt, v. a' Schvarzach parton 900 lak. Drót fabr.. 7) Neumarkt, jól épült v. szép vidéken, a' Sulz mellett, 2500 lak. Nem meszsze van Wolfstein a' régi hegy vár, és ferdő. 8) Beilengries, v. 1500 lak. a' Sulz bé folytatánál az Altmühlbe. 9) Dietfurt, v. 900 lak. egy szép völgyben az Altmühlnél. 10) Hemmau, v. 900 lak. Nürnbergi Ország úton Regensburgba. 11) Velburg, v. 900 lak., régi hegy várral a' Lábertől nem meszsze. 12) Kallmünz, m. v. a' Nab, és Vils öszve folytatánál, 1000 lak. 13) Schwandorf, szép tenyészés vidéken a' Nab mellett, 1000 lak.

14) Amberg, jól épült város a' hajós Vils partján, lak helye a' folyam itéllő széknék, bástjái most sétálló-helyek; van 7800 lak. Négy szegű fő piatzán fel tűnő a' tanáts ház; a' Sz. Márton roppant plehánia temploma, szép rajzományokkal, és sír- emlékekkel. Találni itt egy várt, fegyver tárt, gymnasiumot, fegyver, és fajánsz fabrikát. A' város mellett egy hegyen van a' bútsús Maria segély temploma. Kellemetes sétállók, kertek, és mulató házak veszik körül a' várost. A' közel levő Ertz hegyen értz is ásatlik. 15) Sulzback, v. 2400 lak. a' kik sok komlót ültetnek. A' város mellett egy hegyen áll egy vár. Közelében szemlélni egy vas bányát, ás a' Sz. Anna hegyén egy remeteséget, a' hová sok bútsúsok járnak az ottani templomba. — 16) Bleistein, v. a' Pfreimbt partján régi hegy várral, 1000 Lak.

17) Pfreimbt, v. a' h. n. folyó, és Vils öszve folyásánál, van 1100 Lakosa, és egy tűkört pallérozó műhelye. — 18) Nabburg, v. egy dombon, mellynek kül-városa Velentze alatt fekszik a' Nab partján, 1600 Lak. 19) Waldmünchen, v. a' Schwarzbach mellett, melly ezen tájjékon ered a' tseh határnál, 1500 lak. Közelében van egy izmos üveg huta, a' honnét a' munka távul országokba küldetik. 20) Regenstau, m. v. a' Regen partján 1300 Lak. Közelében vannak omladéki Ehrenfels várnak, és Carlstein vár. 21) Donaustauf, m. v. egy szép vidéken, a' Duna parton; egy fa híddal. Egy köszikla hegyen látni maradványit egy köszikla várnak. 22) Eichstádt, v. 8080 Lak.

4. A' Felső-Ménusi Kerület. 145 □ m., 340,000 Lak.

Fekszik a' Ménus forrásnál, a' Fichtel hegy, éh Thuringiai erdő körül. Itt a' hajós Regnitz a' Ménusba (Main) folyik. Nints tágas rónája, hanem tenyészés völgyei, és sok hegyei. A' marha nevelés, a' főzelék, és gyümölts fa művellet díjába van gabonával együt. Terem édes fa, itt amott bor is. Az erdők sok fát adnak még Belgiumnak is. Nagy az ásványok bővsége is. Lelni 500 nemű márványt. Ezen Kerületben jelesebb helyek.

1) Baireuth, fő v. Lak széke a' fő-Biztosságnak, kellemetes vidéken, a' veres Menus, és néhány patakok mellett, séta - fásokkal körül véve, szép, és rendessen épült, van 22 szép, és részint oszlop - képekkel díszes úgrókútja, több féle fábrikája; sikeres serfezője, és Sz. Györgyel együt 13,990 Lakosa. Jelesebb épületei: a' régi, és új vár, Christian Ernst Marchió lovas kép oszlopával, az új vár piaztán; a' Márvány Rakhely, a' Cancellaria, a' nagy játék - szin, a' város temploma, és Kaszárna, melly igen szép izmos épület 3 emelettel. Közel a' városhoz fekszik Sz. György a' tó parton, helyes városotska 70 házzal, melly egy Séta - fás által a' városal egybe van kötve, és úgy nézethetik, mint egy

kül-város. Egyetlen egyenes utzából áll, van egy vára, több fabrikája; a' hol 40 féle külömbb színű-portékák készülnek, mellyek felséges pallérozatok végett nemekben egész Német Országi hasonló szerkek közt leg betsessebbeknek tartatnak. A' következendő mulató várak is ezen vidéken fekszenek. Az Eremitás, a' Sz. János falunál, $\frac{3}{4}$ órra a' város, tól, szép kerti alkatokkal. A' Fantazie, Donndorf falunál $\frac{1}{2}$ mértföld-kertel. A' Szán-parelj 2 mértföldnyire a' várostól.

2) Goldkronach, jól épült városotska, a' Kronach parton, arany, ezüst, és kigyó-kő bányával, 900 Lak. 3) Berneck, v. egy bájító völgyben, a' Fichtel hegy alatt, vár-omladványos hegyekkel körül véve; Drót hámorral, gálitzkő, és timsó főzővel, 1100 lak. 4) Culmbach, jól épült v. a' fehér Ménusnál, szép termékeny völgyben, derék lágú irhásokkal, és serfözőkkel 2900 lak. Ezen vidékben igen jó gyümölts terem, melly ki is vitetődik. A' város mellett áll egy nagy kő-szíklán, a' Plassenburg erős vár egy mély kúttal. 5) Wunsiedel, v. a' Fichtel alján a' tseh-határ szélen, a' Rösla parton 3000 lak, a' kik gyapjú, 's len szövéssel, 's izmos vas portéka kereskedéssel foglalatoskodnak. — Ezen tájjékon sok vas bányák, huták, es hámorok találatnak. A' várostól egy $\frac{1}{2}$ orrányi Séta-fás vezet Siphersreuth falúhoz, és Alexander bad savanyú vízhez, és szép mulató alkatokhoz, $\frac{1}{2}$ orrányira a' ferdőtől van Luisenburg, egy granit kő szíklás hegyen, a' hol szép mulató alkalmak vannak, de leg szebb a' ki látás.

6) Weissenstadt, v. igen durva, és köves vidéken, az Eger mellett, 1300 lak. Az ott fekvő tón folyik az Eger által. 7) Müncheberg, v. a' Pulsnitz mellett, 1800 lakoss. 8) Kupferberg, v. 500 lak. gálitz kő hutával. 9) Stadt-Steinach, v. a' Steinach parton, egy vas hámorral, sok deszka metszővel, és 1100 Lakossal. 10) Wallenfels, helység, 1000 lak, a' kik a' kő fáabrikában, vas műhelyben, márvány, és foszlány bányákban dolgoznak. 11) Hof,

jól épült izmos város a' Saale partján, van gymnasiuma derék könyv-tárral, több féle fábrikákkal. Épületei 620 ra, Lakosi 7850 re számaltatnak. A' kereskedés is sikeres. Szép márvány töretik vidékén. 12) Lichtenberg, v. egy régi vár omladékival, egy hideg magas tájjékon, a' hol sok huták, és vásműhelyek vagynak. Az Untersteben falunál van orvoskút ferdővel. 13) Teuschnitz, v. egy magas vidéken, 700 Lakossal. 14) Nordhalben, m. v. a' Reuszi határ szélen, közel a' Frankenvaldhoz, 1050 Lak. a' kik fa portékát tsínálnak. 15) Kronach, jól épült v. tágas tenyésztes völgyben, a' hol a' Haslach a' Kronachba szakad, 2600 Lak. a' kik derék kereskedést űznek leg inkább fával egész Belgiumig. Itt igen jó puskákat is készítenek. Születése helye a' nevezetes Kranak Lukáts képirónak. Ejszakra egy hegyen fekszik Rosenberg vára fegyver házzal, 2 Kaszárnával, egy mély kúttal, jó minakkal, és örökhatona templommal.

16) Seschlach, város a' Rodach mellett termékeny vidéken. 17) Lichtenfels, v. a' Ménus parton, 1700 lak. fa kereskedéssel, 1 órrára fekszik egy erdőben a' † Langheim Klastrom. 18) Staffelstein, v. 1500 lak, a' kik gabonával, gyümöltsel, 's borral kereskednek, és gyapjú szövésből élnek. Nem meszsze innét van a' Staffelhégy, mellyen egy templom vagyon 14 szentek tiszteletére, a' hová sok bútsúsok járnak. Staffelsteinnál terem az úgynevezett Löwenthali veresbor. 19) Bantz, hajdoni híres Benedeki Apátság a' Bantz hegyén, egy erdős vidéken, szép épületekkel, egy könyv-tárral, termési-gyűjteménnyel, és pénz-tárral.

20) Bamberg, egy a' leg szebb városok közül az Országban, a' folyam-itéllő szék Lakhelye, egy leg bájitóbb vidékén Német országnak, a' hajós Regnitz partján, melly nem meszsze innét a' Ménusba folyik, és itt két ágra szakad, melly mindenik a' városon folyik által, 20600 Lakossal. A' házak jobbra sárga 4 szegű kőből épültek; a' város 3 részből áll, 's azon része, melly a' két víz ág közt fekszik,

falakkal, 's kapúkkal van bé kerítve. Jelesebb épületei: az Érsek Lakvára, a' Sz Péter hegyén, az által ellenébe felségeskedő roppant érseki szentegyházzal, nagy, egy rétű, nemes izlésben épült gothi munka, tiszteletes II. Sz. Henrik Tsászár, és jegyese: Sz. Kunigunda szűz temetőjével; a' hajdoni Benedeki Apátság a' Baráthegyen (Mönchsberg) gyönyörű ki látással; a' beteg ház, a' munka ház gyapjú fabrikával, és üveg pallérozással, a' Geyervörth palota szép kertyeivel; és a' sok templomok; a' papi nevendék ház, Lyceum, kereskedési intézet, vannak sok féle számos fábrikák; 386 kertészt olvasni itt, a' kik minden nemű zöldséget, kerti, és orvosi plántákat nagy bővséggel természetnek; híres az itteni ser-is. A' kereskedés jó állapotban van, leginkább mag-jószággal, virágokkal, kerti veteményekkel, gyömoltsel, és marhával. Esztendőnként két vásár esik benne. Közel a' városhoz fekszik egy hegy tetőn egy le pusztúlt vár, haidon a' közép századokban olly híres Babenberg, most Altenburg vára, a' hol igen szép ki látás van.

21) Egy orrányira a' várostól látni Seehof gyönyörű mulató várt, most Marquardsburg nevet visel, egy kerttel, kellemetes vidéken. 22) Pommersfelder; falu, a' gazdag Ebrach mellett egy szép várral. 23) Holfeld, v. 1000 lak. a' hol a' Kainach a' Wisentel egyesül. 24) Thurnau, helyes v. az Au parton, bájító völgyiségben, van egy szép vára kerttel együtt; 150 házában 1400 lak. 25) Steinhausen, derék falu; a' hol a' fejer, és veres Ménusból a' Ménus folyó támad. 26) Weiszmain, v. a' h. n. parton 1000 lak. 27) Creuszen, v. a' veres Ménus folytába 1000 lak. Fazékasok. 28) Burkunstadt, város, egy hegyen a' Ménusnál, van egy vára, és 1500 lak. Sok kosár kötő szép munkát küld vidékre. 29) Weischenfeld, v. magas kő szíklák közt a' Wisent partján 800 lak. 30) Ebermannstadt, város Erdős hegyek közt, a' Wisent mellett 600 lak. 31) Forchheim, erős város, egy szép gabonás, szőlős, és gyümöltsős vidéken, a' hol a' Wisent a' Regnitzbe

folyik 2400 Lak. a' kik sok sert főznek, lágy irhát, tűkröket, és hamú sírt készítenek. 52) Höchstadt, v. az Aisch parton, egy szép híddal, jó serfőzővel, 1400 Lak. 33) Gräfenberg, v. 1100 Lak., a' Schvabach mellett egy hegy lejtőn. 54) Pottenstein, v. a' Putlachnál, magos kő - sziklák közt, mellyeken egy vár áll 800 lak. 35) Güzzein, m. v. egy magos köves hegyen, van egy vára egy kősziklán, egy felséges bútsus temploma, 70 házzal. 36) Muggendorf, m. v. 55 házzal egy mély völgyben a' Wisent mellett, mellyhez közel 12 üreg vagyon, külömbb, féle ritka formákra. Egy a' leg híresebbek közt a' Rosemüllersbarlang, mellynek hátulsó része egy nagy oltárhoz hasonlít, és a' fálya világnál tsudállatos tekintetű; különösen jeles abban a' viasz kamara, melly a' sárga Skalaktites miatt neveztetik úgy. Úgy a' Gailenreuther-Zoolitok-barlangja, nehéz, és veszedelmes bé menetekkel, melly mély kő szikla menedékekben sok félig megkövesedett agyagot, és abban véghetetlen számú esméretlen nagy állatok tsontyaait fedezi.

37) Pegnitz, v. 900 lak, a' különösen bujdosó Pegnitz parton. 38) Auerbach, v. 1400 lak, a' hol sok kővé vált ötlök, földalatti menedékek, és üregek, p. o. a' Wind, és Ruechloch) vannak. 39) Betzenstein, v. a' Pegnitz mellett, egy várral, és vasbányával. 40) Gräfenvörth, v. egy szép vidéken a' Creuszen mellett 800 lak. 41) Neustadt am Culm, v. 2 nagy hegy közt; az egyik a' durva Culm 1800 láb magos tsüttsal, 1000 Lakosa van. 42) Remnath, v. 1500 lak, egy bájító vidéken, a' Haidnab partján, van vas hámora, drót fonyója, tűkör pallérozója. Közelében a' Fichtel-hegyen vas bányák. 43) Bernau, v. mellynek vidékében a' Nab ered 1100 lak. 44) Redvitz, m. v. a' kössein folyótska mellett, gyapjú fábrikával, 's közelében réz hámorral, 's tűkör pallérral. 45) Tirschenrenth, v. a' Nab parton, melly itt egy nagy tón foly által, 1900 lak., a' kik jó posztó szereket tsinálnak.

46) Waldsassen, m. v. a' Wandreb partján, melly az Egerbe szakad, 1200 lak, és több értz vizekkel. Itt valaha egy igen gazdag Cziszterczi Apáturság volt. Ezen vidékben számos nagyobb és kisebb tókat látni.

5. Retzati Kerület. 154 □ m., 570,000 Lakossal.

A' Regnitz, és Altmühl folynak által rajta. Föld alapa hegyetlen, és igen tenyészes. A' gyümölt, és kert művelet leg nagyobb virágjában van. Déli keleti része hegyesebb és erdösebb. A' hegy sorból fel tűnik a' Hesselberg, 600 lábnyira. Nevezetesebb helyek ezen kerületben:

1) Ansbach, (Onolzbach), fő város, az Olze torkolatjánál, vagy is Holtzbachénál, a' Retzatba, 16400 Lakossal. Lakhelye a' fő-Biztosságnak; egy kesken völgyben fekszik, egy felől dombokkal, és hájító hegyekkel kerítve, a' másikfelől rétekek körül véve. Van szép vára egy könyvtárral, gymnasiuma, többféle fabrikája, 4 kül városa, 3 orrányira fekszik a' gyönyörű mulató vár Friesdorf. — 2) Rothenburg, v. a' Tauber partján 7100 lak, egy gymnasiummal, kereskedő intézettel, és ferdővel. 3) Dinkelsbühl, v. a' Wernitz mellett, a' Virngrundban, 5 nemü fabrikákkal, búza, és marha kereskedéssel. 4) Erlangen, v. közel a' Schwabak be folyásához a' Regnitzbe, 11,650 lak, protestans Universitással, tanuló intézettel, tudományi, és marterségi társaságokkal, gazdasági egyesületekkel; több 12 féle fabrikánál; pálinka főző, és vas hámor, van benne. Készit arany, és ezüst paszományakat, norinbergi portékákat, tükör piksiseket, e' a' t. — 5) Beiersdorf, a' hol sok tengeri retek, és dohány terem. 6) Nürnberg (Norinberga), fő város; a' Pegnitz mellett, 6780 épülettel, 50,600 lakossal. Homokos, de miveltt vidéken, a' Pegnitz azt két felé osztja; mély Sántzai, és kettős falai vannak, mellyeken kívül két kül városok, sok épületek, kertek, és rétek vannak. A' város régi módi, a'

házak többnyire magosok, és teglából készültek; tornyotskákcal, 's ki állókkal, elő rajzolva. A' jeles épületek közé tartoznak: a' tanács ház, szép rajzományakkal, és könyv-tárral; az Ország vára, régi módi vár egy hegyen igen mély kúttal; a' hajdoni Nürnbergi vár-grófok lakhelye, a' Sz. Sebald temploma szépen faragott sír-halmával ezen szentnek, és a' 12 Apostolok képeivel; és ama híres feszülettel, mellyet Stosz Vitus olly mesterségesen faragott; és igen szép üveg rajzományokkal. A' Sz. Lőrincz temploma, két mérészen emelt tornyokkal, melly gazdag régi német rajzolatokkal. A' Sz. Lélek temploma az Ispotálynál, a' hol régenten az ország tzimerei tartattak. A' Sz. Egyed temploma, Olasz izlésre épült, az Oltár képe Dyks remek munkája. A' Sz. Klára temploma; régi üveg rajzományakkal; az új-épület (Neubau) a' derék úgró kúttal. A' Sz. János temploma, 's annak temetője, Dürer Albrecht, és Sachsen János sír-jaival. Továbbá találni itt a' 2 nagy, és 133 kisebb úgró kúttakon kívül sok tudományos intézeteket, gymnasiumot, könyv-tárókat, tudományi, és mesterségi gyűjteményeket, 18 Rendű oskolákat; több mint 20 külömbb fele fábrikákat. Közönségesen esmértesek a' Nürnbergi portékák, a' mellyek leg távolabb vidékeire a' világnak szélyel hordódnak, noha azok nem mind itt készülnek; hanem tsak innét vitetnek el. A' kereskedes is jó lábon áll mind hazai, mind vidéki portékákkal. Ugy tartják, hogy itt találtott fel légyen: az orra, az orgona láb nyomó, (pedál) a' szélpuska, a' Klarinette (fújó musika szerzősám) és sárga réz. 7) Altdórf, a' hol komló mívellet, és fa portéka fábrika van. 8) Schwabach, nem messze a' Rednitztől, 9500 Lakossal, tiz féle fábrikákkal. Az itteni betűk nevezetesek. 9) Roth v. a' hol a' Roth a' Rednitzbe folyik, arany drót fábrikával, és tűkör-üveg pallérral. 10) Wassertrüdingen, gyapjú szövökkel. 11) Uffenheim, lágy irhásokkal. 12) Windsheim, magány-kereskedési intézettel. 13) Weiszenburg, Nordgauban, vagy a'

homokon, a' Sváb-Retzat mellett, arany, ezüst, tő fábrikával, ferdővel. A' Wültzburg hegyi vár alatt fekszik, és fő hely a' Wrede hertzeg mediati hertzégében, melly Ellingen, és Wetszenburg Uradalmakból áll. 14) Nördlingen, az Eger mellett; Len, és gyapjú fábrik. 15) Fürth, a' Pegnitznek, a' Rednitzbe való folyásánál, 13,750 lak. Kik közt 2515 'Sidó van, kiknek tulajdoui bírójok, fő oskolájok, könyv-nyomtatójok, e' a' t. van. Sok féle messter emberek, és külömbb féle fabrikák taláttanak benne. Nevezetes egy 1652, ütözetről. 15) A' mező városok: Schnaitach, Rothenburg hegyvárral. Monheim, tő és puska kő fábrikával. 16) Rügland, falu, egy derék miveleti Oskolával.

Ezen Kerületbe tartoznak a' következő Mediat-Uradalmak:

a) A' Schwartzenberg hertzeg bírtokai: u. m. Schwartzenberg hegyvára. 2) Markt - Scheinfeld, város 1125 lakoss. b) Burghaslach uradalmi járás Castell grófé. c) Speckfeld uradalom, Recltern-Limpurg-Speckfeld grófé; a' hol: Wirtenhausen, mező város a' Ménus parton. d) Hohenlohe-Schillingsfürst Hertzeg Uradalmi; a' hol: Schillingsfürst mező város, és lak vár egy magos hegyen, 1480 lak. e) Oettingen-Spielberg Hertzeg bírtokai, a' hol: Oettingen, város, a' Wernitz mellett 3070 Lakossal. f) Oettingen-Wallerstein Hertzeg jószágai; a' hol: Wallerstein, mező város, 1250 lak. — g) Pappenheim uradalmi járás, Pappenheim grófoké. Pappenheim városával az Altmühl partján 2000 Lak

Emlékezetet érdemelnek még: Velden, Schlüsselfeld, Langenzenn, Heilsbronn, Gunzenhausen, Spalt, Ellingen, városok, többekkel.

6. Felső-Dunai Kerület. 153 □ m. 400,000 Lak.

Folyó vízei: A' Duna, Iller, Wertach, és Leeh. Éjszaki része jobbra róna, és a' leg szebb gabona földekkel, 's rétekkkel díszeskedik: déli részén az

Algauti havasok vonódnak által, a' hol mindazonáltal tenyészés, és jól művelt völgyek mosólyganak. Ezen hegység mindég fellyebb emelkedik Kempentől az Arlberg, és Tirolisi havasok felé. A' legmagasabb tsútsta: Hochvogel 9000 láb és Grúnten, 4050 láb magos. Itt jelesebb helyek:

1) Augsburg, (Augusta Windelicorum) kerületi fő város, egy a' leg derékjebbek közül Bajorban. Püspöki székhelye a' fő-Biztosságnak, falakkal, és sántzokkal hőrül véve; kellemetes, és termékeny vidéken, egy szigetben, mellyet a' Lech, és Wertach öszve folyások által kápelnek; kerülete a' falak szerint $1\frac{3}{4}$ orra. 10 kapui vannak, és 5670 épületiben 35,500 Lakosok találkoznak. Szépen épült; széles útszái közt fel tűnnek a' Maximilian, és Karolina útszák; díszesek az úgró kútak, 's a' magány házak, a' köz épületekkel, 's derék piatzokkal, mellyek közt leg szebb a' fő templom piatza.

Jelesebb ötlei: 1) a' tanáts ház, leg szebb egész Német Országban, mellynek belseje meg felel külsejének, sok szép látni méltó dolgokkal, 's az any, vagy fejedelmi szállával, melly 52 láb magos. 52 ablakkal világíttatik, és oszlop nélkül áll. Közel ide áll a' szép magos Ferlach torony; 300 léptsőre. 2) a' Püspöki udvar. 3) a' Püspöki templom, igen nagy épület, sok kápolnákkal, és képekkel. 4) a' Sz. Udalrik, Dómonkosiak, és kármeliták temploma, szép rajzelmányokkal. 5) a' Mézítlábosok temploma derék orgonájakkal, melly a' leg nagyobbak közül való Német Országban. 6) a' Fugger (51) házak, a' Sz. Jakab kapuja előtt. 7) a' víz erő-művek néhány víztornyokban. Lelni itt egy gymnasiumot, sok tanító intézeteket, könyv-tárolkat; mesterségi, és tudományi gyűjteményeket, sok mesteri, és könyv-áras boltokat, és minden nemű mestereket. A' fabrikáknak száma: minden féle kézi-művekre tekintve, igen nagy. Nagyra vitétt a' kézi mesterség minden ágaira tekintve, kivált a' ruha szer, arany, ezüst, 's más egyéb pom-

paportékák készítésében. Augsburg még mindig a' leg első kereskedő városok közé tartozik Németországban. A' leg sikeresebb kereskedés á-ga a' Váltás: izmos a' Biztos, és Rak, vagy tovább küldő kereskedés is, fő-képpen Német, és olasz Ország közt, az úgy nevezett Rott útszában. 216 kereskedő házakat olvasni, 's esztendőnként, 47 millió forint érő (pengő p.) pertéka forog az adók, vevők, és váltók keze közt. Közelében van a' Lechfeld, 10 mfnyi róna, a' Lech, és Wertach közt; a' hol 10 Aug. 955-ben a' Magyarok véres tsatát állottak ki nagy veszedelemmel.

2) Neuburg, város, a' Duna parton, 6900 lak. A' folyam itélet széke, és egy Lyceum díszesíti: hídja, nagy vára gyönyörű ki látással, Bajor rónái, egy régi fegyver-tár, a' hajdoni Jesuita Collegium, egy nagy kaszárna, nagyon ékesítik azt. Közelében pipeskedik a' Grünau, és Petzelheim mulató vár, s' a' Rohrenfels ménszállás. 3) Donauwörth, jól épült v. egy bájító vidéken a' Wernitz torkolatyánál a' Dunába, hajdoni Apátursága, 's Német Rend' háza, 's egy vára, minden dísze. 2600 Lakos tartozkodik benne. Mellette van Schellenberg, az 1704-ki veszedelmekről a' Frantzoknak, és Bajoroknak esméretes. 4) Lauingen, a' Duna mellett, jó hajókázást üz. 5) Dillingen, a' Duna parton egy dombon, jól épült v. egy gymnasiummal, kereskedő intézettel, régi várral, jó Ispotállal, és 5620 lakosokkal. 6) Hochstädt v. a' Duna parton, egy várral, 2500 lak. Blindheim falúval, a' hol: 1703, 1704, és 1800 nagy tsata volt. 7) Burgau, v. a' Mindel parton, egy várral, 2500 lak. 8) Günzburg; v. a' hol a' Günz a' Dunába jut. 3810 lak. van gymnasiuma; és pénz-háza. 9) Kempten, v. a' hajós Iller mellett, 5800 lak. van egy vára, ritka viz vezetője, gyapjú-szövője, és kereskedése. 10) Füssen, v. a' Lechnél, mellynek itt fel tűnő rohanása van: egy bájító vidéken; 1700 lak. musika szerkészítésből, és tovább hordó kereskedésből élnek. Emlékezetes a' hajdoni Sz Mangel Be-

nedeki Apátursági egy tsudállatos épülettel Nagy Károl üdejéből, egy szép templommal, és Sz. Magnusnak tsuda mívelő botjával. 11) Lindau, erős v. 5 szigeten, mellyek híd által (300 lépésnyi) közösködnek egy mással, a' Boden-tóban; gyönyörű vidéke; híres kereskedése végett Német, olasz. és Helveta országba. 3600 Lakosi kereskednek, hajókáznak, hajót építenek, és halásznak. Rév-partya derék. 12) Mindelheim; a' Mindel parton, 2120 lak. szép vidéken fekszik, a' Sz. György hegy alatt, szép plébánia templommal, kivüle van egy vadász vár; közelében a' Mayerferdő. 13) Kaufbeuern, v. a' Verrach parton, több féle fabrikával, 4500 lak. a' kik jeles kereskedést üznek. 14) Memmingen, v. az Iller parton, 3000 lak. bájító, 's termékeny vidéken, komlós kertekkel körülvéve, helyes tanács háza; városi könyvtára, musika Collegiuma, több féle fabrikája, réz hámora, 2 vas hámora, 's jó kereskedése van Italia, és Helvetzia felé. 15) Ottobeuern, m. v. 2000 lak. hajdoni Benedeki Apátsággal. 16) Allersberg, m. v. arany, és ezüst drót húzóval. 17) Immenstadt, m. v. 1500 lak. a' kik lenvászonnal kereskednek. 18) Neuulm, m. v. ugy szolván kül városa a' Würtembergi Ulmnak a' Duna bal partyan, 400 lak.

A' városok Wilibaldsburg, Lauingen, Gundelfingen, Weissenhorn. é. a t.

Ide tartoznak a' következő Uradalmi járások:

a) Fugger - Glött gróf birtokai, a' hol Glött Lakvár. b) Fugger - Nordendorf v. Norndorf jószágai. c) Fugger - Babenhausen hertzeg Uradalmi, Babenhausen lak. hellyel a' Güntz parton, 1600 lak. d) Fugger - Kirchheim gróf birtokai. e) Fugger - Kirchberg gróf birodalmi. f) Schwartzenberg hertzeg uradalmi járása Illeraichhaimban g) Thamhausen uraság Gróf Stadioné. h) Edelstetten grófság, Eszterházy hertzegé. i) Burheim Uraság grof Waldbott - Bassenheimé.

7. Alsó-Ménusi kerület. 141 □ m. 425,000 lak.

A' Ménus, és Franki Saale foly által rajta. Föld alapa nagyobb részében a' Würtzburgi vidéknek termékeny, és rónával, hegyekkel, 's völgyekkel változó. Nagyobb hegyei: éjsz. a' Rhön, 's erdős Haszberg, k. az erdős Steigervald. Termései: gyümölts, gabona, jó bor; híresek a' Stein, és Leistenborok. Az Aschaffenburgi vidék hegyes, mellyen a' Spessart által vonódik. Itt a' Krumpli pótolja a' kenyeret; a' rónák, és átaljában a' déli nyugoti részek bővelkednek gabonával, és némelly vidékeken bor is terem. Itt nevezetesebb helyek:

1) Würtzburg, fő város, Lakhelye a' fő Biztosságnak, és folyam itéllő széknak, Universitásnak, és gymnasiumnak; Püspöki széknak; kellemetes vidéken fekszik, töltött gátokkal, és sántzokkal körül véve, a' Ménus két partján egz 540 láb hosszú kö híddal. Több tudományi, és mesterségi gyűjteményei, 's társaságai, és számos fabrikáji vagynak 21,000 lakossal: több Ispotálllyal, 's jó kereskedéssel.

Jelesebb épületek: a' püspöki palota, a' hajdoni hertzegei Lakpalota, egy a' leg nagyobb és szebb fejedelmi várak közül, a' Julius-Ispotály templommal, fűvész kertel, több féle gyűjteményekkel, a' püspöki templom. sok emlék oszlopokkal, és a' Schönborni kápolnával, a' szép Sz. János temploma magos kúpjával, az Universitás, és új káptalan temploma Sz. Kilian erekléjivel, a' ki egy volt az első Apostolai közül Német Országának. A' Ménus bal részén fekvő város kisebb fele szomszedságában emelkedik fel egy hegyen a' vár-kastély 400 láb magosságra, Marienburg, v. Frauenberg név alatt, melly elég erős. Egyik oldalán ezen hegynek, mellyet Leistenek neveznek, terem a' Leisten bor, a' leg nemesebb borok közé tartozandó, és a' Steinberg hegyen, melly a' Veitshöchheimi úton kezdődik, a' híres Steinbor. 7000 hód (Morgen) keríti a' várost, a' hol a' Würtzburgiak szállóket

mívelnek. Egyébként a' Lakosok derék kereskedést; és hajókázást gyakorolnak a' Ménuson. A' Meziállbos Barátok szállása, és Augustinoké. 2) Schweinfurt, v. a' Ménus parton, 5600 lak. Van gymnasiuma, lenvászón fabrikája, és kereskedése. 3) Kitzingen, v. a' Ménus folytába, 4450 lak. Van derék hidja 12 bolthajtásra; melly a' túl fekvő Etvashausen kül várost a' várossal kaptsolja; találni itt könyv-nyomtatót, több féle fabrikát; izmos a' szőlő mívelés; kereskedés, és hajókázás a' Ménuson. 4) Kissingen, a' Saale partján, egy bájító völgyben: 920 lak. Só műhellyel: ferdővel, és savanyú vízzel. Közelében látni a' Bodenleube nevű hegyvárt. 5) Königshöfen im Grabfelde, hajdon jól meg erősített város, a' Saale parton, 260 házzal; itt van egy szállása (hospitium) a' PP. Kaputzínusoknak, mellyet a' most Uralkodó Lajos király alkotott; valamint Carlstadtban is, (klastrom) Lohrban, és Aschaffenburgban (klastrom). 5) Neustadt a' saale mellett, egy szép vidéken 1800 lak. 6) Carlstadt, város, a' Ménus parton, 2500 lak. PP. Kaputzínusok klastromával, melly 1828 alkotott. 7) Brückenau, v. a' Sinn parton 1350 lak. egy mély völgyben erdőkkel kerítve, értz ferdőkkel. Közelében szemlélni, Saalek várát, a' hol jó bor terem. 8) Aschaffenburg a' Ménus, és Aschaff partján 6500 lak. Van benne egy vár, Lyceum, Gymnasium, Seminarium, erdei intézet. Angol Apátzák intézete, több féle fabrika; könyv, rajzoltmányi, 's egyéb tudományi, és mesterségi gyűjtemények; a' fa kereskedés, és hajózás derék a' Ménuson, ugy a' Szőlő mívelés. 1848 itt is alkotott egy klastrom a' PP. Kaputzínusok számára. Közelében fémlik a' szép Busch, Aufenau, Thal, mulató várok angol kertekkel. 9) Lohr, v. a' hol a' Lohr a' Ménusba folyik; üveg, és tükör fabrikával 1700 lak. 1828. PP. Kaputzínusok hospitziuma állítatott fel. 10) Hammelburg, v. 1600 lak. egy gyümöltsel, és borral bővelkedő vidéken, a' Saale parton. Itt 1828. Lajos Király az úgy ne-

vezett Recollectusokat, Sz. Ferentz szorosabb fenytékü szerzeteseit, fel állította; úgy Dettelbachban, Kreuzbergenben, Miltenbergben, Engelsbergben, (hospitium) és Völkersbergben (hospitium). 11) Miltenberg, v. a' Ménus parton, egy várral, gymnasiummal, és 2800 lak. Rangi uradalma a' Leiningi hertzezségnek 1828 fel állitattak itt is a' Franciscanus Atyák a' Recollectusok gyülekéből. 12) A' városok: Hatzfurt, Heydingsfeld, Gerolzhofen, Volkach, Eltman, Schvarzsch, Mellrichstadt, Fladungen, Bischofsheim, Tann, Prodselten, Rienak, Amorbach- é. a. t. Orb, 540 lak. só mühelyel. 13) A' helységek: Marktstef, a' Ménusnál, szőlő műveléssel, és kereskedéssel. Randersacker, a' Ménus parton 1030 lak. bor termesztéssel. 14) A' faluk: Dettingen, a' Ménusnál, nevezetes az 1745-ki ütközetről. Wipfeld, a' Ménus parton, kénköves forrással. Werneck, és Sulzfeld, kő szén bányásak. Voklet a' Saale parton, értz forrásokkal Gaibach, egy 26 Maj. 1821 fel állított nádoltt, Dóri márványoltt kő oszlopról emlékezetes, melly a' Bajor törvény-alkatot képeli. Oberzell, hajdoni klastrom a' Ménusnál, most erő-mív fabrika.

Ide tartoznak a' Mediat-járásk: a) Wiesentheid Schönborn grófi Uraság, a' hasonló nevű várral, és mező várossal. 940 lak. b) Marktbreit, hertzeg Schwartzbergi megye; a' hol a' hasonló nevű város a' Ménus parton, 1400 lak. c) A' morbach, és Miltenberg járások, a' Leiningen hertzegé, a' hol: Amorbach v. a' Müdt folyónál 5400 lak. 2) Miltenberg. A' hertzeg lakvára (lásd fell. 12 szám). d) Heubach járás Löwenstein-Rosenberg hertzegé, Rothenfelsel 1940 lak. és Kleinheubach mező várossal, a' Ménus parton, 1400 lak. Lakvár. e) Löwenstein Freudenberg hertzeg Birtokai. f) Castell gróf birodalmi, Rüdénhausen, és Némlingen Lakvárrakkal. g) Eschau Erback gróf Uradalmi. h) Rechtern-Limpurg (Sommerhausenban) gróf birtokai a' Ménus folytában. i) Fechenbach Barók

Uraságai Prodselten várossal 750 lak. a' kik szőlőket művelnek, kereskednek.

3. A' Rajnai kerület. mint egy 90 □ m. 40,000 lak.

Folyó vizei: a' Rajna, a' Lauter, melly most határ jel Frantzia, és Bajor közt, Queich, Speyerbach, Glan, és Blies. Földje átaljában termékeny, és jól művelt. Keleti vidékei a' Rajna, és Haardt hegyesség közt a' leg szebbek közé tartoznak Német Országban, a' hol a' tenyészes rónák, és rajzolt halmok, mellyeken a' szőlő tők mosolyognak kellemetes gyümöltseikkel, gyümöltös ligetekkel, és ragadó völgyekkel váltóznak; különösen nevezetesek szépségek végett a' Haardt - hegyi tájjékok. Nyugoti része, a' hol a' Donnersberg, Hundsrück, és a' Vogesek ágai durváskodnak, keményebh. Ezen kerületben jelesebb helyek:

1) Speyer (Augusta Nemetum) fő város, püspöki szék. Lak helye a' fő - Bíztozágnak, kellemetes vidéken a' Rajna mellett, mellybe itt a' Speyerbach szakad; falakkal, és sántzokkal körül véve; a' püspöki templom emléke a' régi német épületi mesteriségnek, több Német Tsászárok temetőjével. Egész a' 17 század végéig Lakszéke volt a' tsászári Ország kamaraitéllő tisztségnak. Van benne Lyceum. Lakosi száma 8250, a' kik szőlő, dohány, 's krapp műveléssel, és kereskedéssel foglalatatoskodnak. 2) Zweybrücken (Bipontum) az Erlenbach mellett; 6540 lak. Van egy vára. A' folyam itéllő szék Lak helye; találni benne egy gymnasiumot, posztó, és atzél - fabrikát. A' nagy város temploma fel tűnő. 3) Kaiserslautern: a' Lauter parton, a' Haardt hegyen, egy gymnasiummal, és Mester - Seminariummal, 's pamút - szer fabrikákkal 5800 lak. Nevezetes az 1795, és 1794 - i ütközetről. A' várnak, mellyet Barbarossa Fridrik Tsászár épített, maradványi a' Frantzok uradalma alatt egészen el pusztúltak. 4) Landau, Német szövetségi erősség; igen erős város kellemetes vidéken a' Queich folyó partyán, helyes pompa piatza, rendes útszáji, 650 épületei,

és 5530 Lakosai vannak. 5) Frankenthal város, egy víz tsatorna parton, melly a' Rajnába folyik, 's a' várost azzal egybe köti. Rendesen épült, helyes, jobbára egy formán magas házai vannak; többféle fabrikákat tartanak divatban 5000 Lakosi, 500 épületben. Van benne egy jobbító - munkás ház is. 6) Pirmasens, v. 5000 lak. Több jelesebb épületei közt fel tűnik a' tanáts-ház; emlékezetes azon ütközetről, melly vidékén történt 1795. 7) Neustadt an der Hart, a' Speyerbach partyán 5620 Lakossal. A' Haardt-hegy lábán a' leg rajzoltabb tájjékon; a' Speyerbach keresztül foly rajta, van benne egy gymnasium, egy test-tag választó szer-fabrika, 's egy achat kő pallerozó. Közelében gyönyörű kereteletet venni eszre. 8) Dürkheim, jól épült város egy bájító völgy bé menetén, 's a' Haardt-hegy szomszédságában. 400 épületiben 3200 embert olvashatni, a' kik izmos szöllő művelésben fáradoznak. Közelében sikeres só műhelyek találkoznak. Ezen város, és Grünstadt közt igen nagy bövséggel terem a' tseresnye, és egész tseresnye erdőtskékre találni. 9) Falkenstein, mező város a' Donnerberg alján, egy el pusztúlt várral. 10) Göllheim, mező város, vas műhellyel, és 1310 Lakossal. Itt esett el Nassaui Adolf Tsászárr 1298, kit Albrecht a' tsatában meg győzött. Egy falas emlék jel, a' tízmerrel, esztendő számmal, és egy feszülettel, egy avas hársfa alatt, mutat azon helyre, a' hol a' Tsászárr ellenése keze alatt le rogyott. 11) Deidesheim, jól épült város, egy hegy vár omladékival. 1300 lak.; kör-vidéken igen jó bor terem. 12) Edenkoben, tekintetre érdemes mező város 3700 lak. 13) Wachenheim, an der Haardt, város; a' Haardt hegy lábán, egy hegy vár omladványival, 2500 lak. Ezen város környékiben több dombok fekszenek, mellyeken a' leg válagatottabb borok teremnek. 14) Oggersheim, város, egy hajdoni választó fejedelmi várral, egy szép újonnan épült templommal, és 1500 lakosokkal. 15) Grünstadt, helyes város, körül véve egy gyümölsős ligettől; van benne egy

gymnasium, egy vár fajánsz-edény fabrikával, és 3250 lak. 16) Kirchheim Poland, vagy Kirchheim-Boland, város 2200 lak. egy szép vidéken; 's halmoson, Donnersbergtől egy orrányira. 17) Winnweiler, város, a' leg bájítóbb vidéken, ama felséges Falkensteini (Csólyom küvi) völgynek végén; 1950 épületből áll; közelében egy jeles vas-olvasztó fekszik. 18) Ottenberg, város, egy bájító völgyben 2000 lak., és egy gyönyörűséges szentegyházzal. 19) Landstuhl, város, 1020 lak. egy domb alatt, mellynek oldalán omladványit szemlélhetni, a' régi Landstuhl várnak, a' hol Sickingeni Ferentz; a' Német haza vitéz Höse lakott. 20) Kussel, város, a' Glan víz folytában 1900 lak. 1794 esztendőben egészen el égettetett a' Frantzok által. 21) Bliest Castel v. a' Blies partján, 1700 lak. 22) Anweiler, v. egy bájító völgyben, Triefels el pusztult vára alatt fekszik a' Quich folyó mellett, és 1900 lakosa van. 23) Bergzabern, v. az Erlbach folyó partján, és a' Vogesi hegység lábán 2100 lak. 24) Germersheim, v. a' hol a' Queich a' Rajnába folyik 1750 lak. Esméretes az itteni arany mosás a' Rajnában. 25) Rheinzabern, v. az Erlbach partján 1100 lak. 26) Billigheim, v. 1100 lak. a' Wihrbach folyótska mellett, egy szép vidéken.

A' Bajorok némelly vonati.

Három Német eredetű nép lakja Bavariát; a' Bajorok, Frankok, és Svábok. A' Bajor leg több; ezek izmos, velős; hiv, szeléd, tehetős, mértékletes, és hazai szeretettel tellyes emberek, jobbára mind katolikusok. Hasonlók tsak nem a' Frankok is; ezek közt sok Protestans vagon. A' Svábok kevesebben vannak; és általjában minden tulajdonságaival birnak egy jó nemzetnek; nagyobb részre Catholikusok.

A' Régi Bojerok nagy termetű erős emberek voltak: szőke hajjal; szerették a' háborúkat, és vadászatot, egy kevés marhát neveltek, 's a' föld mívelést is tsak Silányan gyakorolták. Róma feslett er-

költsei ártalmasok lettek a' Bajeroknak, a' kik Bohemiából ki üzetvén, magokat Vindeliciába . és Rhätziába vették; tsak az örízte még őket a' végső romlástól, hogy szüntelen fegyverben kellettük vala nékiek lenni magok védelmere. Tsak azon feltétellel nyerték a' bírtokokat, hogy hadi szolgálattal tennének. A' keresztény Hitet Nagy Constantin üdejében 312 kezdették meg esmérni, a' kinek meg térese után ezen Hit Rhätziába is tsak hamar kiterjedt. 454 esztendőben jött az első Barát Severinus Noricumba; 's a' Hitet, és tudományokat terjesztette, Oskolákat állítván Bétsben, és Bojodurumban. A' Rómaiaktól tanulták a' Deák irást, szomszédjaitól, a' kikkel békesség üdején kereskedtek, a' Német nyelvet. Későbbben az Agilolfingok továbbá terjesztették Bavariába a' keresztény Hitet, 's az által a' Bojerokat, a' kik a' Római iga alatt el vadoltak, meg szelidítették, és erköltsősítették. Thassiló fő képen sok klastromokat, és oskolákat alkotott. Es noha annyi századok által számtalan viszontagságokat szenvedett; most mind azon által, szerentsesen uralkodó Királya vezérlése alatt; új erőt gyűjt magának jövendő boldogsága izmosítására: valóban a' Hit dolgában, az erköltsi mívelethen, a' tudományi, és mesterségi intézetek el rendelésében, okos előmenetele által, például szolgálhat mostanában minden hasonló sebekkel illetődött tartományoknak.

A' Bajorok természetes tulajdonsága.

Forró büzgóságok a' tudomány, es mesterség-iránt; 's az igyekezet, mellyel a' tanult ötlöknek legméllyebb visgállására törekednek, tulajdon lelki vonata a' Bajor nemzetnek, és ezt tettebe meg mutatták, 's mutatták mind e' mái napiglan: Hívségek, vitéségek, jó szívűségek, egy rétűségek, mellyet a' természeti értelem, és józan ítélet vezet; esmeretes a' tudós világ előtt. A' Bajor közönségesen mértékletes, és meg elégszik tulajdon honni terméseivel. Eledele többnyire tészta-ételből, és sörből áll ritkábban halból, vagy húsból, és még ritkábban

martzból, vagy borból. Királya, és hazai törvénye iránt búzgó. Idegenek iránt eleintén vissza vonó, de ha azokat jó embereknek esméri, tellyes bizodalommal viseltetik hozzájok. Nagyon meg Sérti ötöt, ha ki a' Bajor nemzetet gúnyolja. Igen fogható minden jóra, és nagyon meg különbözteti a' Sikerest a' szemfényvesztőtől. Szívében eleven érzékenység búzóg az Igasság, a' Király, és Haza iránt: azért is könyebb volt mindenkor Fejedelmeinek a' sebeket meg orvosolni; még mulatságai-ban is valami Komolyt látni. Szavának pedig ura.

T o l d a l é k.

A' B a j o r H á z K a t h o l.

A z U r a l k o d ó K i r á l y i L i n e a.

Király: I. Lajos Károl Augusi, szül. 25. Aug. 1786. Következett Attya Királyi székére 13. Okt. 1825. El jegyz. 12. Okt. 1810. Theresiát Sachsen-Hildburghausen Hertzeg Aszszonyt.

Gyermekei: 1) Korona Hertzeg: Maximilian szül. 28. Nov. 1811. 2) Mathildis, szül. 30. Aug. 1815. 3) Otto, szül. 1. Jun. 1815. 4) Luitpold, szül. 12. Martz 1821. 5) Adelgundis, szül. 20 Martz 1825. 6) Hildegard, szül. 10. Jun. 1825. 7) Alexandra, szül. 26. Aug. 1826. 8) Adalbert, szül. 19. Jul. 1828.

Testvérci: 1) Augusta, szül. 21. Jun. 1788. (Leuchtenberg). 2) Karolina, szül. 8. Febr. 1792. (Austriai Tsászárné). 3) Károl, szül. 7. Jul. 1795.

Féltestvér: 4) Ersébet; Prussia). 5) Amalia, (Saxonia); születtek 12. Nov. 1801. 6) Sophia,

(Austria). 7) Maria - Anna, születtek 27. Jan. 1805.
8) Luisa, szül. 30. Aug. 1808.

Mostoha Annya: Károlina, született Badeni örökös Hertzeg asszony. Özvegy 13. Oktob. 1825. Maximilian Jó'sef Király halála által.

Attya testvére: Maria Amalia, Augusta, Saxoniai Királyné, szül. 10. Maj. 1752.

Attya ötsénék: II. Károl Pfaltz Zweybrückeni Hertzegnek († 1. April 1795) özvegye, Maria Amalia. (Saxonia).

A' H e r t z e g i L i n e a.

Birkenfeldi melléklineája a' Pfalz-Zweybrückeni fő Lineának.

Hertzeg: Wilhelm, szül. 10. Nov. 1752. Gyermekei: 1) Ersébet, szül. 6. Maj. 1784. Özvegy 1. Jun. 1815 Berthier Sándortól. Ennek gyermekei: a) Sánbor, szül. 11. Sept. 1810. b) Maria Anna, szül. 20. Aug. 1812. c) NN. Hertzeg kis Asszony, szül. 19. Febr. 1816. 2) Pius, szül. 1. Aug. 1786. Özvegy 3. April. 1823. Amaliától Arembergi Hertzegasszonytól. Gyermeke: Maximilian, szül. 4. Detz. 1804. Testvérje: Luisa, szül. 17. Aug. 1748. (Reusz Gera).

Sultzbachi mellék lineája az előbbeni Pfalz-Neuburgi fő lineának, és hajdoni választó Ház.

Károl Theodornak, Pfalz - Bajor választó Hertzegnek († 16. Febr. 1799). Özvegye: Leopoldina, született Austriai Hertzeg Asszony. Másodszor eljegyeztetett Arco Grófnak.

A' P é n z é r t é k é s M é r t é k n e m e i.

Jegyzés. Mivel Bavaria az utolsó Bétsi Congressus szerint több vidéki városokat nyert határáközé, mellyek azon külömbbféle pénzek, és mértékek nemeit, mellyekkel hajdoni Fejedelmek, és

Kormányaik alatt éltek, még most is meg tartják a' hazaiak mellett, szükségesnek látszik, azon tartományok fő városi számlálása, és mértéke modjához tartani magunkat, és mindegyiknek módját különösen fel jegyezni.

P é n z é r t é k.

A n s p a c h b a n , é s B a y r e u t b a n .

A' Rh. forint szerent 60 kr. egy kr. 4 fill. vel. Bayreuthban pedig Frank forint 15 nehéz Batze, vel. 75 kr. Többnyire a' pénz nemei:

	fl.	kr.	fill.
Rh. tallér	1	15	—
Meiszni for.	1	5	2 $\frac{1}{2}$
Frank. for.	1	2	2
Rh. forint	—	50	—
Nehéz Batzen	—	4	2 $\frac{2}{3}$
Könyű Batz.	—	3	1 $\frac{1}{3}$
Jó Garas	—	3	1 $\frac{1}{2}$
Kraitzár	—	—	5 $\frac{1}{3}$
Nehéz Pfenn.	—	—	1 $\frac{1}{2}$
Könnyű Pfenn.	—	—	1

NB. Ez az érték 20 for. Conventziós láb szerent van véve, a' honnét, ha 24 f. lábra vétetik, másforma érték szám jövend ki.

A u g s b u r g.

Rh. for. 60 kr., egy kr. 4 fill. vel.

	fl.	kr.	fill.
Rhtallér	1	50	—
Rhforint	1	—	—
Batzen	—	4	—
Tsász. gar.	—	3	—
Krajtz.	—	1	—
Pfenn.	—	—	4

J e g y z. A' külömbség a' Conventzió közt, mellyet tulajdon képpen Augsburgi Courantnak neveznek, és a' pengő, vágý Rajnai (Rénes) pénz közt (24 for. láb szerint) 20 procento (Kamat) vagyon, t. i. 100 for. Conv. tesz 120 for. pengőt. Vagy is: 5 for. Conv. tesz 6 for. pengőt. Ha tehát valamelly Summa pengő pénzből $\frac{1}{5}$ része le vonatik, ki jön értéke a' Conventióban; és ha valamelly summához Conventióba $\frac{1}{5}$ rész hozzá adatik, meg lesz értéke pengőben.

M ü n c h e n m i n t R e g e n s b u r g.

N ü r e n b e r g:

	fl.	kr.	fill.
Spetzies táller	2	—	—
Rh. taller	1	—	—
Forint	1	—	—
Kopfstük	—	20	—
Batzen	—	4	—
Ts. Gar. v. Schill	—	3	—
Krajtzár	—	1	—
Pfennig	—	—	1

R e g e n s b u r g:

A' Pénz láb. Rnfor. 60 kr. 4 fillérjével, 24 fl.
A' Coloniai Mark finom ezüst 16 Rhtallér; innét a' forint Conventzióban tsak 50 kr. tesz.

	fl.	kr.	fill.
Rhtaller	1	30	—
Rhforint	1	—	—
Batzen	—	4	—
Ts. garas	—	3	—
Honnipéncz	—	2	2
Albus	—	2	—
Kraitzár	—	1	—
Pfennig	—	—	4
Heller	—	—	8

A' fekete, vagy is váltó pénznek ismét másaz értéke, a' mint következik.

Értéke fehér pénzbe.

	Rhfor.	kr.
Font Regensburger	5 $\frac{1}{2}$	—
Font Heller	1 $\frac{1}{7}$	—
Fekete Schilling	—	8 $\frac{7}{7}$
Fekete garas.	—	2 $\frac{1}{7}$
Regensburger	—	$\frac{5}{7}$
Fekete Pfennig	—	$\frac{2}{7}$
Fekete Heller	—	$\frac{1}{8}$

Az egész arany darab (Ducate) ér 5 Rnfor. 14 kr.

W ü r t z b u r g :

Ugyan azon lábon áll a' pénz dolga, mint Regensburgban, kivéven a' következő nemeit a' tartományi Pénzeknek.

	kr.	fill.
Frank for.	50	—
Font	8	3 $\frac{5}{2}$
Schilling	1	3 $\frac{1}{7}$
Dreier	—	2 $\frac{8}{7}$
Pfennig	—	1
Heller	—	$\frac{1}{2}$

A' M é r t é k e k N e m e i.

H o s z s z u m é r t.

Az Anspachi réf, v. könyök	5 = 4	bétsi réfh.
— Hofi — —	100 = 81 $\frac{3}{4}$	— —
— Schwabachi — —	100 = 87 $\frac{1}{4}$	— —
— Augsburgi nagy réf	100 = 78 $\frac{1}{4}$	— —
— — kisebb réf	100 = 76	— —
— Müncheneri réf	100 = 100	— —
— Nürnbergi — —	100 = 84 $\frac{1}{4}$	— —
— Würtzburgi réf	100 = 75	(circiter).

L á b m é r t é k.

Anspachi láb 100 = $94\frac{1}{4}$ bétsih.

Augsburgi láb 16 = 15 bétsi lábhoz.

Müncheni láb hüvelk, a' Bétsi pedig 12 hüv.

Nürnbergi láb nem sokat különbözik a' bétsitől, tsak, a' kőművesek mértékében a' láb $10\frac{1}{2}$ bétsi láb.

A' Würtzburgi magát a' Münchenihez és Augsburgihoz tartya.

F ö l d s z í n e t i m é r t é k.

Az Anspachi mértföld $\frac{1}{8}$ nagyobb a' bétsi postánál, és 13 megy egy Aequatori grádusra.

Anspachi Morgen (hód) 560 □ Ruthen = 1278 austr. □ ölhez. $2\frac{1}{4}$ austr. mérőt vet.

Augsburgi: Jauchart (hód) = $588\frac{1}{2}$ bétsi □ ölh. az az mint egy $\frac{1}{4}$ austr. hód, $\frac{3}{4}$ austr. mérőt vet.

A' Müncheni Jauchart, (Morgen, Tagewerck) hód, = 945 bétsi □ ölh, majd $\frac{5}{8}$ austr. hód.

A' Nürenbergi Morgen: (hód) = $1515\frac{3}{4}$ bétsi □ ölh. vagy is mint egy $\frac{1}{7}\frac{3}{4}$ austr, hód $2\frac{7}{6}$ mérő alávaló.

A' Würtzburgi Morgen (hód) a' mezőkön = 160 a' szántó földeken = 180 Ruthent, a' Ruthen 12. Nürnbergi láb szerint számláltatván.

G a b o n a m é r t é k.

Ez igen sok féle mindenik tartományban. Anspachban közönségesebb: a' Simra; a' Sima gabonára nézve: 16 mérő, vagy is 256 Maasz; a' durva (mint tenkely, árpa, zab) gabonában a' Simra: 16 nagy, v. 32 kis mérő az az, 576 Maasz.

Innét: 2 búza Simra = 11 austr. mérőhez.

— 8 zab Simra = 81 — —

A' Baireuthi Simra Sima gabona = $8\frac{1}{7}\frac{1}{2}$ austr. mérőh.

— — — durva héjú = $7\frac{3}{4}$ — —

A u g s b u r g b a n : 1 Schaff, 8 mérő, 32 Vierling, 128 fertál, 512 Mäsze = $3\frac{5}{7}$ austr. mérőhez.

Münchenben 1 Scheffel, v. Schaff 6 mérő (zab 7 mérő, 1 Mérő 2 fertál, 8 Mäszel, 52 Dreiszigen, 54 $\frac{3}{4}$ pint.

Innét 5 bajor mérő = 3 austr. mérőhez.

— 1 buza Scheffel = $5\frac{3}{8}$ — —

— 1 zab — = $4\frac{1}{5}$ — —

N ü r n b e r g b e n :

A' Sima Simmer vagy Simra tart 16 sima mérőt, a' durva simra 32 durva mérőt.

A' sima simra = $5\frac{1}{4}$ austr. méröh.

— durva vagy hijas simra = $9\frac{3}{4}$ — —

Würtzburgban: 1 Malter 2 Achtel, 8 (buza) mérő, 12 (zab) mérő 4 fertál, 16 Maszli.

2 Búza mérő = 1 austr. méröh. $1\frac{5}{6}$ zab mérő = 1 austy méröh.

F o l y ó m é r t é k :

Anspachban és Baireuthban. A' bor, és italmérték egész Frankoniában meg egyez abba, hogy 1 Fuder bor 12 akó, de az akó, és pint igen különbözőféle. Anspachban magábsn az akó 56 pint, 132 mészel, 260 Schoppe = $63\frac{1}{4}$ aust. pinth. A' Baireuthi pint = $5\frac{3}{8}$ aust. mészelhez. $47\frac{3}{4}$ Anspachi pint = 64 Würtzburgi pinthez. Ezenkívül a' Bambergi és Wiesenbachi pint, egy kevesé több 3 aust. mészelnél. A' Klosterbirkenfeldi 3 aust. mészel, a' Schwabachi $5\frac{1}{8}$ aust. mész.

Augsburgban: 1 Fuder 8 Jetz, 16 Muid; 768 pint, 1536 mészel, 3072 Quartel, 6144 Achtel. 1 Pint = 1 aust. pinthez.

A' ser mérték: 1 akó 64 Visir és 72 pint. Innét a Visir - pint = $2\frac{5}{8}$ aust. mészeth, a' mérő pint = $2\frac{5}{6}$ aust. mészelhez.

Münchenben: 1 akó 60 Kánna v. pint, 4 Quarteljával. 1 Kánna = $\frac{3}{4}$ aust. pinthez. Innét 4 Kánna = 3 aust. pinth.; 's a' Bajor akó = 45

aust. pinth. Ezen kívül: a' Botzni Yen 72 Kánna, a' Frankbornak akója 68 kánna, és az aust. akó 52 Kánna. A' ser aká 64 Kánna; és a' ser hordó 25 serakó.

Nürnbergben. 1 Fuder 12 akó, 584 fertál, 768 pint, 1556 mészel. (Visir mértékben). Mérő, vagy Kortsma mértékben 1 akó 34 fertál, 2 pintjével, két mészejével. Innét Kerék számban: 4 Visirpint = 3 aust. pinthez, 16 mérő pint = 11 aust. pinthez.

A' Nürnbergi bor mértékkel meg egyez az Ochsenfurti, Groszmannsdorfi, Frickenhausi, Segnitzi és Stefti. Egyébként: 1 Hordó Rajnai bor tesz 15 — 15 $\frac{1}{2}$ visir mértéket, s' mint egy 19 $\frac{1}{2}$ aust. akót. 1 Anspachi akó 66 pint tesz Nürnbergben 1 akó 15 pintel, az az 1 $\frac{3}{4}$ aust. akót. 1 akó Neustadtban az Aisch mellett, 60 pint, 72 Nürnbergi mérő pint = 49 $\frac{1}{2}$ aust. pinthez, vagy Yelin szerint = 54 aust. pinthez. 1 Tonna méz Nürnbergben 99 pint. v. 3 mása.

Württembergben: 1 Fuder 12 akó, 64 pintjével két mészelyével. A' pint = 3 $\frac{1}{3}$ aust. mészelh. Innét: 1 akó = 53 aust. pinthez. 1 Fuder = 15 $\frac{0}{10}$ aust. ak.

Azomban közönségesen 4 itteni akó 5 austriai akóba szokott vétetni.

A' Nyomó mérték nemei.

Anspachban, és Baireuthban a' kereskedő font meg egyez, t. i. ilyen 100 font = 91 bétsi fonthoz.

Augsburgban: a' nagy má'sa 100 font = 87 $\frac{5}{8}$ bétsi fonthoz. A' kis má'sa 100 font = 84 $\frac{1}{4}$ bétsi fonth.

Az itteni arany, ezüst, és pénz mérték Mark (16 Lath, 64 Quintch, 256 Pfenn.) szerint 1 procent, nehezebb, mint a' Coloniai. 100 Augsburgi Mark = 84 $\frac{1}{4}$ bétsi Markhoz.

Münchenben: 1 má'sa 5 kö, 20 fontyával, 100 font, és a' bétsihez majd hasonló.

Az arany, és ezüst mérték egy a' Coloniaival, a' hol 6 Mark = 5 bétsi márkhoz.

Nürnbergben: 100 font = 91 bétsi fonthoz.

A' Közönséges hír szerint ide is a' Münchener nyomó mérték hozattatik bé, 's így ez is hasonló lesz a' bétsihez.

Az arany, ezüst, és pénz mérték: 1 Mark 2 Viertung, 8 Untzia, 16 Lath, 64 Quent, 256 Pfenn, 4110 arany As, 4972 hollánd. As. Azért itteni 100 Mark = $85\frac{1}{4}$ bétsi Markhoz.

A' Patika font 12 Untzia v. $\frac{5}{4}$ Kalmár font., in-
nét 100 font itteni patik. = $63\frac{1}{4}$ bétsi kereskedő
fonthoz: az az 1 Untzia = 1 Lath. $3\frac{1}{8}$ Quint bétsi
kereskedő mértékben.

A' Számolásban; 1 Wurf vagy Spieslein: 5 da-
rab, 1 Kluppet, 4 darab, 1 Schober (baglya) szal-
ma 60 kéve. 1 Schöberlein (baglátska) 10 kéve.

W ü r t z b u r g b a n : 100 font = $85\frac{1}{6}$ bétsi fonth.

Itt a' többi városok nyomó mértékei is, leg
inkább a' Nürnbergeri folyamatban vannak.

V é g e B a v a r i á n a k.
